

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
พัฒนาการจัดการ
เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
ลุ่มน้ำปากพ่องตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย นายชลอ เอี่ยมสุทธิ และคณะ

ตุลาคม 2550

สัญญาเลขที่ RDG 48S0026

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เลขที่รับ..... ๐๑๒๕
วันที่..... 30 เม.ย. 2552

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
พัฒนาการจัดการ
เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย นายชลอ เอี่ยมสุทธิ และคณะ

ตุลาคม 2550

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมา	1
คำถามการวิจัย	2
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
พื้นที่ดำเนินงาน	4
ระยะเวลาการวิจัย	4
งบประมาณ	4
คณะทำงาน	4
บทที่ 2 ทบทวนงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา	5
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	9
1. ขอบเขตการวิจัย	9
2. สถานที่ดำเนินการวิจัย	9
3. กลุ่มคนเป้าหมายและทีมวิจัย	9
3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย	9
3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ	10
3.3 คณะวิทยากร	11
3.4 ผู้สนับสนุนหรือองค์กรสนับสนุน	12
4. แหล่งข้อมูลและการเก็บข้อมูล	13
5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	14
บทที่ 4 การดำเนินงานในระดับเครือข่าย	15
1. การจัดตั้งสำนักงานเครือข่าย	15
2. กิจกรรมการสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการเครือข่าย	15
3. กิจกรรมการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและ การสร้างความพร้อมให้แก่ชุมชน	17
4. กิจกรรมจัดชุดการท่องเที่ยว	19

5. กิจกรรมการประสานงานกับบุคคลภายนอกทั้งภาครัฐ และเอกชนเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ	23
6. กิจกรรมการประชาสัมพันธ์	23
บทที่ 5 การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว	27
1. แนวคิด	27
2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	27
3. การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวตามโครงการ	31
4. การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ชุมชน	34
5. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ การทดลองจัดการท่องเที่ยว : งานสมโภช สรงน้ำ แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ(ครั้งที่ 1)	36 37
6. การเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง การเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรม	40
7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์	40
8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน	41
บทที่ 6 การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนพรุคลองค็อง	44
1. แนวคิด	44
2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	44
3. การพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการ	46
4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้	47
5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย	48
6. กิจกรรมการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบหรือคณะดูแล	48
7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์	48
8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน	49
บทที่ 7 การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดพัทธสีมา	53
1. แนวคิด	53
2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	54

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการ	57
4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้	61
5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย	63
6. กิจกรรมการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบหรือคณะดูแล	63
7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์	63
8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน	66
ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้นและความมุ่งหวังในอนาคต	67
บทที่ 8 การดำเนินงานในระดับชุมชน :	69
กรณีโครงการหลักสูตรท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ	
1. แนวคิด	69
2. ทูตเดิมของชุมชนเฉลิมพระเกียรติ	70
สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	
3. การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวตามโครงการ	71
เวทีไม่เป็นทางการ : การปรับเปลี่ยนเพื่อประสิทธิภาพ	75
และความคล่องตัวในการทำงาน	
4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้	78
5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย	79
6. กิจกรรมประชาสัมพันธ์	80
จากภาคราชการสู่อาชีพหลากหลาย :	82
ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากชุมชน	
7. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน	82
ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้น	84
บทที่ 9 ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์	86
1. การบรรลุผลด้านคำถามการวิจัย	86
2. การบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย	89
3. ผลกระทบจากการวิจัย (Impact)	91
1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	91
2) ศักยภาพบุคลากร	93
3) ศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้	95
4. การเรียนรู้จากการทำงานวิจัย	95

บทที่ 10 เครือข่าย : กลไกการจัดการและประสานงานเพื่อความเข้มแข็ง	98
บทที่ 11 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	101
1. สรุปผลการวิจัย	101
2. อภิปรายผล	106
3. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการวิจัยและพัฒนา	107
4. ข้อเสนอแนะ	108

สารบัญแนม้ง

ม้งที่	หน้า
ม้งที่ 1 แผนยุทธศาสตร์เครือข่ายการท่องเที่ยวเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง	20
ม้งที่ 2 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับเครือข่าย	25
ม้งที่ 3 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดแม่เจ้าอยู่หัว	43
ม้งที่ 4 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนพุดคลองค้อง	52
ม้งที่ 5 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดพัทธสีมา	65
ม้งที่ 6 แสดงโครงสร้างและการทำงานของชุมชนวัดพัทธสีมา	68
ม้งที่ 7 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนเฉลิมพระเกียรติ(หลักสูตรท้องถิ่น)	85
ม้งที่ 8 แสดงที่มาและความรับผิดชอบของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน	86
ม้งที่ 9 แสดงที่มาของคณะกรรมการเครือข่าย	88

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงแผนกิจกรรมในอนาคตของพื้นที่ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ	85
ตารางที่ 2 แสดงภาพรวมการทำงานตลอดโครงการ	102

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมา

เนื่องจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค โดยศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.นครศรีธรรมราช ได้สนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเขตร่มน้ำปากพองตอนกลางหลายโครงการ บางโครงการได้ปิดโครงการเรียบร้อยแล้ว บางโครงการอยู่ระหว่างการดำเนินงาน ได้แก่

(1) โครงการการเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ต.แม่เจ้าอยู่หัว อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช

(2) โครงการกระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ต.ทางพูน อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.นครศรีธรรมราช

(3) โครงการศึกษาสภาพพฤษภาคมเพื่อหาทางอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยชุมชน และ

(4) โครงการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของวัดและชุมชนพัทธสีมา

โดยโครงการเหล่านี้มีเป้าหมายของโครงการแตกต่างกันไป ซึ่งจากการดำเนินการมาเป็นลำดับ ได้พบศักยภาพที่สำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นระบบนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติและส่วนที่เป็นวัฒนธรรม

ทางศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราชร่วมกับทีมวิจัยจากชุมชนดังกล่าวได้ร่วมประชุมหารือถึงแนวทางที่จะนำศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหรือการเรียนรู้ดังกล่าวมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ ที่ประชุมจึงมีมติจัดตั้ง “เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตร่มน้ำปากพองตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 เพื่อเป็นแกนหลักดำเนินการให้สถานที่สำคัญในท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ภายใต้หลักคิดที่ว่า

1. ชุมชนจำเป็นจะต้องติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม ให้ชุมชนมีทางออกสำหรับการอยู่รอดและการพัฒนาชุมชนภายใต้หลักการชุมชนเป็นผู้มีส่วนในการตัดสินใจมากขึ้น แต่เนื่องจากชุมชนไม่มีอำนาจต่อรองอื่นที่จะทำให้คนภายนอกสนใจชุมชน นอกจากแหล่งที่จะเป็นที่สำหรับการท่องเที่ยวหรือเป็นแหล่งเรียนรู้ ดังนั้นการที่ชุมชนต่างๆ มีทรัพยากรที่เป็นฐานของการท่องเที่ยวเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นโอกาสดีที่ชุมชนจะใช้เป็นสื่อสำหรับสร้างความสัมพันธ์กับภายนอก

2. การที่ชุมชนจะเปิดความสัมพันธ์กับภายนอกนั้น สมควรรวมตัวกับเป็นเครือข่ายและมีการบริหารจัดการโดยเครือข่าย ทั้งนี้เพราะ ประการแรก พื้นที่โครงการทั้ง 4 พื้นที่มีระยะทางไม่ห่างไกลกันมากนักสามารถจัดกระบวนการท่องเที่ยวเรียนรู้ต่อเนื่องเป็นชุดเดียวกันได้ ประการที่สอง การรวมทรัพยากรที่มีอยู่ต่อเนื่องกันเป็นกลุ่มก้อนจะมีพลังกระตุ้นให้คนภายนอกสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเรียนรู้มากกว่าการแยกกันทำ ประการที่สาม การที่ชุมชนจะติดต่อสัมพันธ์ภายนอกผ่านโครงการท่องเที่ยว

เรียนรู้นั้น จะต้องมั่นใจว่าชุมชนจะไม่ใช่ผู้ถูกกระทำหรือถูกครอบงำจากภายนอก จนชุมชนต้องกระทบกระเทือนจากการติดต่อสัมพันธ์ดังกล่าว การรวมตัวกระทำกรร่วมกันเป็นเครือข่ายจะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กระทั่งมีพลังพอที่จะต่อกรกับภายนอก อันจะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนพอที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนได้

3. การบริหารจัดการในรูปของเครือข่ายจะสามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ได้มากขึ้น เพราะเป็นการคิดและการจัดการภายใต้เครือข่ายที่ร่วมกันทำงานหลายฝ่าย

4. การบริหารจัดการในรูปของเครือข่ายทำให้สามารถติดต่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคเอกชนและภาครัฐได้สะดวกขึ้น ทั้งในแง่ของการขอสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านวิชาการ

จากการที่ทางศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดการประชุมคณะวิจัยจากชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนและเตรียมความพร้อมหลายครั้ง จนเห็นชอบกำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่าย โดยมีผู้ใหญ่ชโล เอี่ยมสุทธิ จากโครงการเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นประธานเครือข่าย มีตัวแทนที่วิจัยโครงการวิจัยละ 1 คนและตัวแทนชาวบ้านในแต่ละชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่งเป็นคณะกรรมการร่วม ทั้งนี้กำหนดให้วัดแม่เจ้าอยู่หัวเป็นสำนักงานของเครือข่ายสำหรับการติดต่อประสานงานและการประชุมต่างๆ

นอกจากนี้ทางศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังได้นำตัวแทนบางส่วนจากชุมชนต่างๆ ไปศึกษาดูงานในเรื่องที่เกี่ยวข้องมาแล้ว โดยเป็นสถานที่ที่มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนำไปศึกษาดูงานที่วัดอินทาราม ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี หน่วยจัดการป่าต้นน้ำพะโต๊ะ และชุมชนบ้านคลองเรือ ต.พะโต๊ะ อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร โดยการไปศึกษาดูงานดังกล่าวมีเป้าหมายสำคัญที่จะสร้างแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์ให้แก่คณะดูงานเพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการคิดและทำงานของตนเอง ซึ่งก็ได้ผลเป็นอย่างดี เพราะเมื่อกลับจากศึกษาดูงาน สมาชิกจากแต่ละชุมชนมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานนี้มากและเกิดความคิดดีๆ ตามมามากมาย

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายจะสามารถทำให้คนในชุมชนเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทต่างๆ ในโครงการได้อย่างไร
2. ชุมชนแต่ละชุมชนจะสามารถเตรียมการทั้งในแง่การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ท่องเที่ยวและวิถีชีวิตจริงเพื่อการศึกษาเรียนรู้ และการเตรียมระบบการจัดการเรื่องต่างๆ เพื่อให้การเข้ามาเยี่ยมชมของคนกลุ่มต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างไร
3. จะมีวิธีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวให้เข้มแข็งได้อย่างไร

4. เครือข่ายจะสนับสนุนให้แต่ละชุมชนสามารถพัฒนาและเตรียมการตามข้อ 1 และข้อ 2 ได้อย่างไร
5. เครือข่ายจะสามารถวางระบบการบริหารจัดการให้สามารถวางแผน พัฒนา และดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้คนในแต่ละชุมชนมีความเข้าใจและมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชน
2. เพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถสร้างระบบการจัดการของตนอย่างมีคุณภาพ ทั้งระบบการจัดการความรู้และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนให้พร้อมสำหรับการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ของคนภายนอก และระบบการจัดการการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุผลทั้งการสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้มาเยี่ยมเยือนและรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนไว้ได้
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางให้มีความเข้มแข็ง
 - 3.1 สามารถสนับสนุนงานของแต่ละชุมชนให้บรรลุผลและไปในทิศทางเดียวกัน
 - 3.2 สามารถจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องและสัมพันธ์เชื่อมต่อกันทุกชุมชน สร้างระบบการบริการของเครือข่ายให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ได้
 - 3.3 สามารถประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ
 - 3.4 สามารถสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของเครือข่ายให้ได้รับความสนใจได้จากนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ได้
 - 3.5 สามารถพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเรียนรู้ของชุมชนในเครือข่ายได้ตลอดเวลา
 - 3.6 สามารถเผยแพร่องค์ความรู้ที่ผลิตสร้างโดยชุมชนให้ปรากฏแก่สาธารณะในรูปแบบต่างๆ ได้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ช่วงที่ 1 ระหว่างเดือนที่ 1 – 6 เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง โดยการรวมตัวของโครงการวิจัยท้องถิ่นที่ได้รับการสนับสนุนจาก สกว. ท้องถิ่น 4 โครงการ

ช่วงที่ 2 ระหว่างเดือนที่ 7 – 12 เครือข่ายสามารถบริหารจัดการให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการท่องเที่ยวของตนในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นระบบการท่องเที่ยวเดียวกันและต่อเนื่องกันทั้งเครือข่าย ภายใต้ระบบการจัดการร่วมกัน

พื้นที่ดำเนินงาน

พื้นที่เขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานวิจัยท้องถิ่นมาแล้ว

ระยะเวลาการวิจัย 1 ปี

คณะทำงานประกอบด้วย

1. ทีมนักวิจัย จำนวน 20 คน มีนายชะลอ เอี่ยมสุทธิ เป็นหัวหน้าโครงการ (มีรายชื่อในภาคผนวก)
2. ทีมที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 9 คน ประกอบด้วย นายอำเภอเชียรใหญ่, ผอ.การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการ จ.นครราชสีมา, อดีตนายกสมาคมการท่องเที่ยว จ. นครราชสีมา, พัฒนาการอำเภอเชียรใหญ่, นายกองดีการบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.นครราชสีมา, ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมา, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

บทที่ 2

บทพจนานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

งานศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ลุ่มน้ำปากพองตอนกลางมีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา มีงานหลายชิ้นที่ศึกษาผลกระทบจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพองตามพระราชดำริ ในช่วงหลังการสร้างประตูน้ำอุทกวิทยาประสิทธิ์ ในที่นี้จะขอหยิบยกมาเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เครือข่ายการท่องเที่ยว ซึ่งจะเน้นรายงานวิจัยท้องถิ่นแต่ละเรื่องซึ่งได้ทำก่อนหน้านี้ ดังนี้

รายงานผลการวิจัย การเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดย นายชลอ เอี่ยมสุทธิ และทีมงาน(2546) งานชิ้นนี้ เริ่มต้นจากการต้องการหาคำตอบของที่มาคำเรียกชื่อชุมชน ที่รู้จักกันในนาม “แม่เจ้าอยู่หัว” นำไปสู่การสืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านคำบอกของผู้สูงอายุ ผู้รู้ การรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานต่างๆ อาทิ ตำนานเมืองพัทลุง ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช การสำรวจหลักฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ การเยี่ยมชมสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับตำนาน รวมถึงการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตำนานแม่เจ้าอยู่หัว ระหว่างทีมงานกับผู้รู้ในท้องถิ่น กระบวนการเหล่านี้เมื่อประกอบกับศักยภาพด้านการประสานงานของทีมงานสามารถดึงการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคี ผลการศึกษาพบว่า “แม่เจ้าอยู่หัว” เป็นคำเรียกพระมเหสีของ พระเจ้าศรีธรรมโคกราช จันทรภาณุที่ 5 กษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อว่าเป็นบรรพชนของชุมชนแม่เจ้าอยู่หัวและเป็นวีรสตรีที่มีบทบาทสำคัญด้านการทำนุบำรุงและเผยแพร่พุทธศาสนาไปตลอดคาบสมุทรมาลายู กงสุขทัย เมื่องานวิจัยสิ้นสุดลงมีการนำประวัติศาสตร์และผลการค้นคว้าผลผลิตออกเป็นเอกสาร เผยแพร่ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ ในวงกว้าง พลังศรัทธาต่อคุณงามความดีเหล่านี้ทำให้การหล่อรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัวสำเร็จด้วยทุนทรัพย์ที่ระดมด้วยความศรัทธาจากภาคประชาชน ภาคธุรกิจ ภาคราชการ กล่าวได้ว่าการทำงานครั้งนี้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาชุมชนหลายประการ ซึ่งยืนยันว่ากระบวนการและผลที่เกิดจากการทำงานอย่างทุ่มเทเพื่อส่วนรวมเป็นทุนทางสังคมที่มีส่วนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีรูปธรรม

รายงานวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดย คณะวิจัยจากโรงเรียนวัดทางพูน โรงเรียนวัดป่าหวายและโรงเรียนบ้านหนองไม้แก่น (2549) โรงเรียนทั้งสามถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนและบทบาทสำคัญในการสร้างคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้และคุณธรรม สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ด้วยนโยบายการจัดการศึกษาที่เปิดให้สถานการศึกษาในชุมชนทำหน้าที่เป็นคลังรวบรวมและถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง คณะครูจึงได้เข้ามาเป็นทีมวิจัยร่วมมือกันค้นหาและรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการทำงานเริ่มด้วย

การพัฒนาศักยภาพนักวิจัย(เวทีให้ความรู้และการศึกษาดูงาน) การศึกษาข้อมูลทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน การจัดเวทีชุมชน พร้อมกับยกระดับความรู้ในแต่ละพื้นที่ขึ้นเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพื้นที่ 3 หลักสูตร คือ ชุมชนบ้านทางปูนเลือกจัดทำหลักสูตรความรู้เกี่ยวกับป่าตะเคียน ซึ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพทั่วไปของป่าตะเคียน ประวัติความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของป่าตะเคียน วิถีชีวิตของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่าตะเคียน การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าตะเคียน ชุมชนบ้านหนองไม้แก่นเลือกภูมิปัญญาการทำเคยปลาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ขอบข่ายเนื้อหาหลักสูตรครอบคลุมถึงสภาพทั่วไปของท้องนา ปลาและการจับปลา วิธีการทำเคยปลา วิถีชีวิตของชุมชนชาวนา การแปรรูปและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านป่าหวายเลือกนำความรู้เกี่ยวกับเขาแก้ววิเชียรมาจัดทำหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรครอบคลุมประเด็นสภาพทั่วไปของเขาแก้ววิเชียร ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของชุมชน การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมกันนี้มีโรงเรียนอีก 2 โรงเรียนเป็นเครือข่าย คือ โรงเรียนบ้านปากพญาและโรงเรียนดอนมิตรภาพ 196 ได้จัดทำหลักสูตรเรื่องป่าชายเลนและหลักสูตรเรื่องตาลโตนด ตามลำดับ โดยโรงเรียนทั้ง 5 โรงเรียนร่วมกันใช้และการเรียนรู้เรื่องหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกัน

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพพหุคลองค็องเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่ฟู โดยชุมชน โดย ธนพล นาพนังและคณะ(2548) พบว่า พหุคลองค็อง เป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานนานกว่า 200 ปี เริ่มจากการชักชวนกันในหมู่เครือญาติและการหลบเลี่ยง/ซ่อนตัวจากฝ่ายบ้านเมือง สาเหตุนี้ทำให้ผู้คนที่อยู่ชานเมืองแรกๆ ผูกพันกันสูง สภาพเดิมของป่าพหุเป็น "ป่าเขียว" หรือป่าทึบ เป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิด ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก แต่ภัยธรรมชาติและความต้องการพื้นที่ทำกินที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ทำให้ป่าเขียวหรือป่าดงดิบลดจำนวนลงไป พร้อมกับสัตว์ป่าหลายชนิดหายไปจากพหุ ขณะที่คุณภาพของดินเสื่อมลงกลายเป็นดินเปรี้ยว ทำให้เกิดแนวคิดในการเข้าใช้แบบอนุรักษ์และการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมเกิดขึ้น งานศึกษาชิ้นนี้เก็บข้อมูลผ่านเวทีกลุ่มย่อยใน 5 หมู่บ้านๆ ละครั้ง การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มบุคคลที่มีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์จากป่าพหุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ได้แก่กลุ่มหาปลา กลุ่มถอนต้นกระจุต กลุ่มหาของป่าในพหุ กลุ่มตัดไม้ใช้สอย เป็นต้น) การศึกษาดูงานการจัดการพหุคันทูลี การล่องเรือและเดินเท้าเพื่อสำรวจสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าพหุ โดยทุกขั้นตอนมีการสังเกตและจดบันทึก ทั้งหมดนี้เน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเพื่อหาทางออกของการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของพหุ ด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การใช้เวทีหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูลและระดมความคิดเห็น เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบในการอนุรักษ์พื้นที่ฟูแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ซึ่งผลจากการค้นหาวิธีการหาทางออกเห็นด้วยที่จะนำเอากลไกการจัดการในรูปคณะกรรมการมาใช้ โดยแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่พหุคลองค็อง ได้แก่ 1) การส่งเสริม ศึกษา พัฒนา อาชีพทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชุมชน 2) วางกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ ข้อตกลงร่วมกัน

อย่างเป็นทางการระหว่างภาครัฐกับชุมชนและระหว่างชุมชนรอบๆ พุ 3) กำหนดแนวเขตพื้นที่ออกให้ชัดเจน 4) ทำการศึกษาทดลองการฟื้นฟูพรรณไม้ดั้งเดิม รวมถึงพันธุ์สัตว์ การทำงานร่วมกันในครั้งนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ โดยเฉพาะวิธีวิจัยท้องถิ่นทำให้ทีมวิจัยรับทราบข้อมูลเรื่องสภาพและความเปลี่ยนแปลงของพุ ทีมวิจัยและกลุ่มชาวบ้านด้วยกันได้ร่วมกันระดมความคิดจากกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามกรณีที่บ้านได้ยกเลิกคำสัญญาบริจาคพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ให้กับทีมวิจัย ซึ่งเดิมได้ตกลงว่าจะนำไปจัดทำเป็นแปลงป่าสาธิต แสดงให้เห็นว่าหากชุมชนต้องขับเคี่ยวเพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์ก็จะต้องฝ่าข้ามถึง 2 ด้าน คือ การเข้าใจแบบรู้เท่าไม่ถึงการณ์จากภาคเอกชนและนโยบายรัฐด้านส่งเสริมการปลูกพืช ไบโอดีเซลส์จำพวกปาล์มหรือที่รู้จักกันในนาม “เปลี่ยนนาข้าวเป็นนาปาล์ม” ทั้งนี้ทีมงานได้เสนอ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเป็นแนวทางในการรักษาป่าพุ คือ ยุทธศาสตร์ด้านอาชีพ ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและปราบปราม ยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์พัฒนา

รายงานวิจัย “การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของวัดและชุมชนพัทธสีมา ตำบลท่าซอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย ประสพ จันทรทองเดชและคณะ (2548) เนื้อหาของงานเป็นการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของวัดพัทธสีมา ในประเด็นต่างๆ เช่น ประวัติผู้สร้างวัดและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุ ประวัติอดีตเจ้าอาวาสวัด ประวัติบุคคลสำคัญของชุมชน โบราณวัตถุ โบราณสถานในวัดพัทธสีมา บทบาทของวัดพัทธสีมาในอดีต เช่น การเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ศูนย์กลางการศึกษา ศูนย์กลางแพทย์พื้นบ้าน ดังปรากฏหลักฐาน เช่น ตำรายารักษาโรค ตำราโบราณ คัมภีร์โบราณ หนังสือสมุดคำและคำบอกเล่าของผู้อาวุโส งานพิธีกรรมและงานประเพณีสำคัญ ที่จัดสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันแม้บริบทสังคมจะเปลี่ยนแปลงจนบทบาทของวัดไม่โดดเด่นดังเดิม หากแต่สำหรับชาวท่าซอมแล้ววัดยังคงทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพาของผู้คนเสมอมา โดยเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และสืบทอดความรู้ทั้งการศึกษาทางโลกและทางธรรม แหล่งความรู้ยาสมุนไพร แหล่งเก็บรวบรวมโบราณวัตถุต่างๆ กระทั่งมีแนวคิดของผู้เกี่ยวข้องดำเนินการให้วัดเป็นศูนย์เรียนรู้ทางภูมิปัญญาและเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมสำหรับให้ลูกหลานได้ศึกษาต่อไป

เอกสารเย็บเล่ม พิพิธภัณฑวัดพัทธสีมา (ร่วมฉลองงานสมโภชเมือง 109 ปี อำเภอหัวไทร) โดย พระอาจารย์สมเกียรติ กิตติปัญญาและคณะ(2549) เนื้อหาประกอบด้วย ประวัติของอำเภอหัวไทร วิถีชีวิตของชาวหัวไทร เรื่องราวของวัดพัทธสีมาในมิติต่างๆ เช่น ที่ตั้ง ประวัติ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และบทบาทต่อสังคมด้านต่างๆ ของวัดพัทธสีมา รวมถึงแนวทางการพัฒนาวัด โดยกล่าวว่าปัจจุบันองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช(อบจ.นครศรีฯ) สนับสนุนงบประมาณจำนวน 630,000 บาท ผ่านสำนักงานศิลปากรที่ 14 จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซม หอไตรกลางน้ำ เฉพาะในส่วนของประวัติวัดนั้น กล่าวได้ว่า ในอดีตพื้นที่ชุมชนวัดพัทธสีมาเป็นศูนย์กลางการเดินทางค้าขายและพุทธศาสนา โดยได้ก่อตั้งวัดร่วมสมัยกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ราว พ.ศ. 1793 ซึ่งเป็นยุคที่อาณาจักรนครศรีธรรมราช มีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาสูงสุด หรือ

วัดพัทธสีมา มีอายุอย่างน้อยร่วม 756 ปีมาแล้ว บารมีของวัดพัทธสีมา ยังเกิดจากคุณความดีของเจ้าอาวาสที่ได้อุทิศตนให้กับศาสนาและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคของพ่อท่านชูเผ่าและพ่อท่านหนูจันทร์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่แตกฉานในพระธรรมคำสอน เชี่ยวชาญอักษรศาสตร์และความรู้ทางด้านยาสมุนไพร ทำให้ชาวบ้านทั้งใกล้ไกลได้พึ่งพาน้อมนำหลักธรรมะไปใช้ และเข้ามาขอความช่วยเหลือยามทุกข์ยากเจ็บไข้ได้ป่วย กระทั่งถูกฤษีผานาที่เพื่อความเป็นสิริมงคล

เอกสารเพื่อเสนอขอการสนับสนุน โครงการปริวรรตคัมภีร์ไบบลานวัดพัทธสีมาเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนม์พรรษา 80 พรรษา โดย วัดพัทธสีมา (2549) เนื้อหากล่าวถึง คัมภีร์ไบบลานและหนังสือสมุดไทยประมาณ 427 กว่าคัมภีร์ 2031 ผูกและสมุดไทย 102 เล่ม ซึ่งนำลงมาจากหอไตรกลางน้ำเมื่อปี พ.ศ. 2547 ซึ่งหากนำมาปริวรรตเพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์เต็มรูปแบบก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการทำความดีสนองพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองเห็นและแก้ปัญหาให้กับชาวลุ่มน้ำปากพริก รวมทั้งเพื่อถวายเป็นราชสักการะในวโรกาสมหามงคลสมัยทรงมีพระชนม์อายุ 80 พรรษา

สรุป

จากรายงานการศึกษาดังกล่าว แม้จะมีเป้าหมายของโครงการ/งานแต่ละชิ้นจะแตกต่างกันออกไป แต่ข้อมูลร่วมกันในงานทุกชิ้น ชี้ว่าพื้นที่ลุ่มน้ำปากพริกตอนกลางเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อสังคมชาวนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมากเพราะเป็นศูนย์กลางทางศาสนา แหล่งเกษตรกรรมที่ผลิตอาหารเลี้ยงผู้คน ดังจะเห็นได้ในปัจจุบันนี้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีวิตแบบชาวชนบทท้องไร่ท้องนาหรือการทำมาหากินที่ยังพึ่งพาธรรมชาติ นอกจากนี้พบว่าพื้นที่ลุ่มน้ำปากพริกตอนกลางมีทุนทางสังคมที่สำคัญร่วมกัน คือ ทรัพยากร ทั้งส่วนที่เป็นระบบนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติและส่วนที่เป็นวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่อย่างมีเอกลักษณ์แบบเฉพาะถิ่น ซึ่งหากมีการจัดการที่ดีและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนแล้ว ก็จะสามารถบริหารจัดการทุนทางสังคมเหล่านั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนได้ อาทิ จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว/ศูนย์การเรียนรู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ การทำมาหากิน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมเยือนได้รับความรู้และเข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนเจ้าของพื้นที่ อันเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ให้กับชุมชนได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยต่อยอดฐานความรู้เดิมที่ชุมชนได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยมาระยะหนึ่งแล้ว 4 โครงการ หรือ 4 ทีมวิจัย ประกอบด้วย การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันในนามเครือข่าย และการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ การจัดการข้อมูล การสร้างความเข้าใจกับชุมชน การจัดทำมงานรับผิดชอบดูแลสถานที่และให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่ปฏิบัติการทดลองท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่ข้อสรุปว่าชุมชนจะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมได้อย่างไร และจะพัฒนาต่อไปอย่างไร

2. สถานที่ดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วยชุมชนรอบๆ พื้นที่เขตลุ่มน้ำปากพญาตอนกลางใน 4 โครงการเดิม ได้แก่

- 1) โครงการแม่เจ้าอยู่หัว ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ 3 , 4, 7,8, 5 ,9 และ 10 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว, บ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่,
- 2) โครงการวัดพัทธสีมา ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ 3,4,5,6,7, ตำบลท่าซอม โดยเฉพาะหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัด
- 3) โครงการพุดคล้องคอง ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1,5 และ 6 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว หมู่ที่ 10 ตำบลสวนหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และหมู่ที่ 4 ตำบลชะอวด อำเภอชะอวด
- 4) โครงการหลักสูตรท้องถิ่น ครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลทางพูน, หมู่ที่ 4 ตำบลเชียรเขา และหมู่ที่ 3 กับ 4 ตำบลคอนตรอ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

3. กลุ่มคนเป้าหมายและทีมวิจัย

3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย ประกอบด้วย

ส่วนแรก คือ นักวิจัยหรือผู้ที่รับผิดชอบหลัก มาจากคณะทำงานใน 4 โครงการวิจัย จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว 5 คน ทีมวิจัยชุมชนเฉลิมพระเกียรติ จำนวน 5 คน ทีมวิจัยชุมชนพัทธสีมาจำนวน 5 คน ทีมวิจัยชุมชนพุดคล้องคอง จำนวน 5 คน

ทั้งนี้ในช่วงที่ต้องทำงานธุรการและจัดทำรายความก้าวหน้าของโครงการ ระหว่างเดือนตุลาคม 2548 - เดือนกุมภาพันธ์ 2549 เครือข่ายมีการจ้าง นายวัฒนา พัฒนาศักดิ์ เพื่อทำหน้าที่ในการติดต่อ

ประสานงาน จัดเตรียมเอกสารประกอบการประชุม โทรติดต่อประสานงาน รวมถึงงานธุรการต่างๆมาทำหน้าที่ยังกล่าว โดยได้รับเงินเดือนๆ ละ 3,000 บาท

ส่วนที่สอง ที่ปรึกษาโครงการ มาจากการสรรหาจากเวทีระดับเครือข่าย ซึ่งได้แก่ นายอำเภอเชียรใหญ่, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการ จ.นครศรีฯ, อดีตนายกสมาคมการท่องเที่ยว จ.นครศรีฯ, พัฒนาการอำเภอเชียรใหญ่, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว พัฒนาการจังหวัดนครศรีธรรมราช, ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.นครศรีธรรมราช, ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครศรีธรรมราช และอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ

กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมอย่างสำคัญ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนั้นๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) วัดแม่เจ้าอยู่หัว ประกอบด้วย ประชาชนกลุ่มศรัทธาและมีกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับวัด ได้แก่ (1) กลุ่มป็นโต เบื้องต้นมีจำนวน 84 คน กลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่ไปทำบุญที่วัดเป็นประจำอยู่แล้วและมีความพร้อมในการต้อนรับและประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงผู้มาเยี่ยมเยือนวัดได้ ถือเป็นแนวหน้าและตัวแทนชุมชนเพื่อให้พวกเขาได้บ้างมิติที่ประชุมเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2548 จึงสนับสนุนผู้ที่นำอาหารป็นโตมาต้อนรับนักท่องเที่ยวเถาละ 50 บาท พร้อมกับถือเป็นแนวปฏิบัติว่าหากผู้มาเยี่ยมเยือนชุมชนให้ติดต่อเรื่องอาหารเพื่อให้มีการเลี้ยงอาหารป็นโต คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจะติดต่อไปทางผู้นำกลุ่มของแต่ละหมู่บ้านเพื่อนัดแนะวัน-เวลา จำนวนผู้มาเยี่ยมเยือน ซึ่งถ้ามีจำนวนน้อยจะใช้วิธีการหมุนเวียนสลับตามหมู่บ้าน (2) กลุ่มร่ววงเวียนครก “คณะลูกเจ้าแม่” คนกลุ่มนี้พื้นฐานเป็นลูกหลานของคนที่อาสาช่วยเหลืองานวัดเป็นปกติอยู่แล้ว และรวมตัวเป็นการเฉพาะกิจ เพื่อเป็นตัวแทนชุมชนเนื่องจากวัดต้องเข้าร่วมในงานประจำปีของอำเภอจึงได้เลือกเอาการละเล่นร่ววงเวียนครกไปแสดงในงาน หลังจากมีการรวมตัวของนางรำแล้ว มีการหานักดนตรี และเครื่องดนตรี ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลได้สนับสนุนงบส่วนหนึ่ง สภาวัฒนธรรมหัวไทรสนับสนุนอุปกรณ์ดนตรีร่ววงเวียนครกจำนวน 15,000 บาท และโครงการวิจัย ทั้งนี้ได้ร่วมแสดงในงานประจำปีของอำเภอและงานวันสงกรานต์ในปี 2549 นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมในเวทีประชาคมระดับชุมชนในวันที่ 14 มีนาคม 2549 ได้แก่ นายอำเภอเชียรใหญ่ ผู้บริหารเทศบาลเชียรใหญ่ กำนันตำบลแม่เจ้า หัวหน้าสถานีอนามัยแม่เจ้าอยู่หัว เกษตรอำเภอเชียรใหญ่ พัฒนาการอำเภอเชียรใหญ่ ปลัดอำเภอเชียรใหญ่ ตัวแทนโรงเรียนเทศบาล ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยเกือบทุกหมู่บ้าน ตัวแทนจากสถานีตำรวจ ผอ.โรงเรียนบ้านบ่อล้อ ฯลฯ

2) วัดพัทธสีมา ประกอบด้วย กลุ่มศรัทธาวัดและผู้บริหารองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มฝึกอาชีพเสริมต่างๆ ได้แก่ ชมรมนวดแผนโบราณ กลุ่มขนมลา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มรำมโนราห์ ชมรมหมอดู เป็นต้น

3) พุทธคองคอง ประกอบด้วย กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่พึ่งพาทรัพยากรจากพรุในการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มหาปลา กลุ่มถอนดินกระจูด กลุ่มหาของป่าในพรุ กลุ่มตัดไม้ใช้สอย เป็นต้น

4) หลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วย คณะครูที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของชุมชน เช่น กลุ่มศรัทธาวัดดอนตรอ กลุ่มภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้าน กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน เป็นต้น

3.3 คณะวิทยากร ได้แก่

- 1) คณะเจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบสถานที่ศึกษาดูงาน ที่ให้การต้อนรับ สร้างแรงบันดาลใจ และความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งเป็นสถานที่ที่มีความเด่นในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้แก่คณะทำงานของเครือข่าย คณะกรรมการวิจัยของเครือข่ายฯ ได้แก่
 - คณะกรรมการวัดอินทาราม ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
 - คณะเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการป่าต้นน้ำพะโต๊ะ ต.พะโต๊ะ อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร
 - ชุมชนบ้านคลองเรือ ต.พะโต๊ะ อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร
- 2) คณะศิลปินพื้นบ้าน ศิลปินแห่งชาติและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่
 - คณะเพลงบอกที่เป็นลูกศิษย์ของเพลงบอกศิลปินแห่งชาติสร้อย เสียงเสนาะ ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต วิธีการแสดงและอุปกรณ์เครื่องดนตรีในการเล่นเพลงบอก
 - นายโสภณ มุสิกะธีระกุล ศิลปินดีเด่น สาขาทักษะศิลป์ การแทงหยวก ซึ่งให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์กับการทำงานของเครือข่ายฯ ว่า “ถ้าไม่ทอดทิ้งกัน สามัคคีกัน จะทำให้ งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี”
 - นางจันทร์แก้ว นุ่นทอง นางตะลุงอัจฉริยะ
- 3) คณะกรรมการโครงการวิจัยฯ เดิม ทั้ง 4 โครงการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้แต่ละแห่งเป็นอย่างดีอยู่แล้ว
- 4) พระสงฆ์และกลุ่มลูกศิษย์วัด รวมทั้งผู้เลื่อมใสศรัทธาในกิจการของวัดและผู้ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรนั้นๆ ได้แก่
 - กลุ่มศรัทธาวัดพัทธสีมา โดยเฉพาะกลุ่มสมุนไพรร นวดโบราณ ซึ่งเป็นการรักษาเยียวยาแบบพื้นบ้านที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยพ่อท่านชูเผ่า
 - กลุ่มศรัทธาวัดแม่เจ้าอยู่หัว
 - คณะอาจารย์และคุณครูจากโรงเรียนชุมชนพิบูลสงคราม

- 5) กลุ่มตัวแทนชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อทำหน้าที่เชิงอาสา ได้แก่ กลุ่มมัคคุเทศก์ วัดพัทธสีมา ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนโรงเรียนชุมชนพิบูลสงครามที่คุณครูได้ฝึกทักษะการเป็นผู้นำเที่ยวเบื้องต้นมาบ้างแล้ว กลุ่มเด็กวัยรุ่นรอบๆ วัดแม่เจ้าอยู่หัวที่เข้าร่วมโครงการอบรมภาษาอังกฤษและจริยธรรมด้วยงบจากกองทุนสนับสนุนแม่เจ้าอยู่หัวฯ

3.4 ผู้สนับสนุนหรือองค์กรสนับสนุน ได้แก่

- องค์กรรัฐและกลไกฝ่ายปกครอง เช่น นายอำเภอเชียรใหญ่ กำนันตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ (เช่น ต.ท่าซอม ต.ทางพูน ต.แม่เจ้าอยู่หัว ต.เชียรเขา ต.ดอนตรอ) องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่กรมโยธาธิการและผังเมือง
- สื่อมวลชน/นักข่าว เช่น ครูเขาว์เขาทะเล ป้าจอยฝอยขาว ฯลฯ
- ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ฝ่ายสงฆ์ เช่น เจ้าคณะอำเภอเชียรใหญ่ เจ้าคณะตำบลแม่เจ้าอยู่หัว พระสงฆ์จากวัดต่างๆ (เช่น วัดท่าลิพง วัดแม่เจ้าอยู่หัว วัดบ่อลือ วัดแดง)

โดยในบรรดาการสนับสนุนเหล่านี้พบว่าการสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม เช่น

- เจ้าหน้าที่กรมโยธาธิการและผังเมือง (คุณสุเมธ และอาจารย์จำเริญ) ช่วยจัดทำผังเมืองรวมของวัดแม่เจ้าอยู่หัว โดยที่ประชุมของคณะทำงานในส่วนวัดแม่เจ้าอยู่หัวมีข้อเสนอต่อวัด คือ ห้ามถมสระ ทำลายเจดีย์และตัดต้นไม้
- การสนับสนุนงานลานวัฒนธรรมจาก

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	15,000 บาท
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว	100,00 บาท
- การบริจาคจากบุคคลทั่วไป	15,000 บาท
- เทศบาลตำบลเชียรใหญ่สนับสนุนแสงสีประดับตกแต่ง	20,000 บาท
- สภาวัฒนธรรมหัวไทร สนับสนุนอุปกรณ์ดนตรีร๊วงเวียนครก “คณะลูกเจ้าแม่” 15,000 บาท สนับสนุนการจัดงานวัดประจำปี 15,000 บาท
- เอกชนรายย่อย เช่น คุณป้าศรีจากโรงเรียนเกตุชาติ, นายสมพงศ์ พุ่มแก้ว, นายอภิวัฒน์ ทองเกี้ยว บริจาคเงินสมทบกองทุนแม่เจ้าฯ
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช สนับสนุนงบประมาณจำนวน 630,000 บาท ผ่านสำนักงานศิลปากรที่ 14 จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อดำเนินการบูรณะซ่อมแซมหอไตรกลางน้ำ

- มหาวิทยาลัยทักษิณ โดยวิทยาลัยภูมิปัญญาปรับตัวพัทธสีมา เป็น หนึ่งในพื้นที่เป้าหมายตามแผนงานจัดสร้างพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ของชุมชน

4. แหล่งข้อมูลและการเก็บข้อมูล

4.1 ประเภทของข้อมูล แบ่งเป็น

- ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน โดยเลือกเฉพาะข้อมูลด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้
- ข้อมูลองค์ประกอบในการจัดการท่องเที่ยวหรือเงื่อนไขที่ทำให้การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมดำเนินไปได้ เช่น คณะกรรมการของแต่ละที่มีใครบ้าง แต่ละคนทำหน้าที่อย่างไร มีความเข้มแข็งในการทำหน้าที่เพียงไร การเปลี่ยนคนเข้า-ออก หรือ สลับหน้าที่มีสาเหตุอย่างไร วิธีการประชาสัมพันธ์ การใช้สื่อต่างๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่าน คลื่นลูกทุ่งไทย 96.0 อ. เขียวใหญ่, สถานีวิทยุลุ่มน้ำปากพนัง 102.0 วิทยาลัยการจัดการทางสังคม เป็นต้น
- ข้อมูลเรื่องรูปแบบและกลไกประสานภายในเครือข่ายและระดับชุมชนในฐานะที่เป็นกระบวนการทำงานที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเหมาะสมกับการทำงาน
- ข้อมูลด้านผลและผลกระทบจากการดำเนินโครงการ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนและผลที่เกิดขึ้นกับคณะวิจัย

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

- การประชุมในระดับต่างๆ เช่น จัดประชุมประชาชนในชุมชน ประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ 4 ชุมชน ประชุมผู้รับผิดชอบกิจกรรมด้านต่างๆ จัดประชุมเครือข่ายรวมถึงกิจกรรมเสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้านต่างๆ
- การศึกษาดูงานในแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ด้านนิเวศและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- การสังเกตการณ์งานประเพณี การละเล่นที่จัดในท้องถิ่น ได้แก่ งานบุญเดือนห้า งานวันสงกรานต์ งานเดือนสิบ
- จัดกิจกรรมทดลองจัดการท่องเที่ยวเครือข่าย โดยประเมินผลจากการทดลองการท่องเที่ยว หรือทดลองจัดกิจกรรม
- การพูดคุยในเวทีที่ไม่เป็นทางการภายในชุมชน เช่น โรงน้ำชา กาแฟ สนามเด็กเล่น โรงเรียน ฯลฯ

5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

การวิเคราะห์ผลการวิจัยเป็นการทำพร้อมไปกับกระบวนการทำงาน เพื่อนำผลมากำหนดแนวทางและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและมีความเป็นไปได้ ทั้งการเปลี่ยนแปลงในตัวกิจกรรมและคณะกรรมการบริหารจัดการ ด้วยเหตุผล เช่น โครงสร้างกรรมการเดิมไม่เอื้อหรือคล่องตัวพอที่จะขับเคลื่อนงาน หรือกรรมการของเครือข่ายต้องไม่เป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกันเพื่อกันข้อครหา เป็นต้น

บทที่ 4

การดำเนินงานในระดับเครือข่าย

การนำจุดเด่นทางนิเวศและทางวัฒนธรรมจากฐานงานวิจัยโครงการเดิม มาพัฒนาต่อยอดด้วย ดึงการมีส่วนร่วมจากชุมชนให้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เพื่อให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในฐานะที่เป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตนของผู้คนในแถบลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง ซึ่งได้กระทำในลักษณะความร่วมมือแบบเครือข่ายมีการพัฒนาการดังผลการศึกษาดังนี้

1. การจัดตั้งสำนักงานเครือข่าย

เครือข่ายการท่องเที่ยวเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางมีความคิดว่าการมีสำนักงานของเครือข่าย จะทำให้สะดวกกับการติดต่อประสานงานและใช้เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการ รวมถึงการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ด้วยเหตุนี้คณะทำงานเครือข่ายจึงได้เลือกวัดแม่เจ้าอยู่หัวเป็นที่ตั้งสำนักงาน โดยได้จัดจ้างเจ้าหน้าที่อาสาสมัครประจำโครงการ 1 ท่าน คือ คุณวัฒนา พัฒนภักดี ระหว่างเดือนตุลาคม 2548 - เดือนกุมภาพันธ์ 2549 รวม 5 เดือนๆ ละ 3,000 บาท เพื่อทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงาน จัดเตรียมเอกสารประกอบการประชุม โทรติดต่อประสานงาน รวมถึงงานธุรการต่างๆ พร้อมทั้งนี้ได้จัดหาเครื่องใช้สำนักงานต่างๆ เท่าที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ซึ่งได้ใช้ทั้งการจัดทำเอกสารการประชุมทั้งในและนอกพื้นที่

2. กิจกรรมการสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการเครือข่าย

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมถือว่าการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ที่ได้รวมความแตกต่างหลากหลายทั้งของคนทำงานและทุนทางนิเวศ-วัฒนธรรม เข้าไว้ด้วยกัน จึงมีความสำคัญที่คณะกรรมการเครือข่ายจะต้องมีความชัดเจนในความคิด ความรู้และกำลังใจ ที่ผ่านมาจึงกำหนดให้มีการประชุมร่วมกันหลายครั้ง ที่ผ่านมามีการประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเป็นระยะๆ ทั้งการประชุมร่วมเป็นการภายในและประชุมโดยมีวิทยากรที่เลี้ยงและบุคคลภายนอกเข้าร่วมด้วย ดังนี้

- การประชุมคณะกรรมการเครือข่าย ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 ณ โรงเรียนบ้านน้ำบ่อ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว การประชุมครั้งนี้แต่ละโครงการย่อยในแต่ละพื้นที่ได้รายงานความคืบหน้าในการดำเนินงานและงานที่ได้กระทำไปแล้ว และแผนการทำงานในระยะต่อไป ณ โรงเรียนบ้านน้ำบ่อ หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวน 40 คน ประกอบด้วย กรรมการจากโครงการแม่เจ้าอยู่หัว 11 คน กรรมการจากโครงการหลักสูตร 6 คน กรรมการจากโครงการพุดคลองค้อง เนินธัมมัง 6 คน กรรมการจากโครงการวัดพัทธสีมา

จำนวน 5 คน พระคุณเจ้า 7 รูปและเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น 4 คน ในครั้งนี้ นายอนันต์ คลังจันทร์ รองนายก อบจ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเข้าร่วมการประชุมด้วยได้ รายงานถึงการให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการนำท่อมและกล่าวว่ายินดีสนับสนุนการวิจัยในทุกประเด็นที่แจ้งไปถึงองค์การบริหารส่วนจังหวัด จากนั้นตัวแทนโครงการย่อยทั้ง 4 ได้ รายงานความคืบหน้าในการทำงานตามพันธกิจของตนเอง ในบางพื้นที่มีการตั้งกลุ่มย่อย ขึ้นมาเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในพันธกิจการท่องเที่ยว เช่น ชมรมหมอดูแห่งวัดพุทธสีมา กลุ่มรำวงเวียนครก “คณะลูกแม่เจ้า” แห่งวัดแม่เจ้าอยู่หัว

- การประชุมคณะกรรมการเครือข่าย ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2549 ระหว่างเวลา 14.00 –17.00 น. ณ ศาลาใหม่ บ้านน้ำบ่อ เพื่อติดตาม สนับสนุน และกระตุ้นการทำงานให้เป็นไปตามแผนงานโครงการ ผู้เข้าร่วมการประชุมเป็นตัวแทนจาก 4 โครงการย่อยและเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช มี ดร. เลิศชาย ศิริชัย นัก การประชุม ผลการประชุมได้ข้อสรุปว่าแต่ละโครงการย่อยขับเคลื่อนการทำงานตามแผน ของตนเอง จัดทำแผ่นพับ A4 พับ 3 ตอน กำหนดจัดเวทีของแต่ละชุมชนภายในเดือน กุมภาพันธ์ และสโลแกนเครือข่าย “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า แวะเข้าชมพลู เยี่ยมดูศิลป์ เยือนถิ่นหัตถกรรม”
- ประชุมคณะกรรมการเครือข่ายฯ ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2549 ณ ศาลาประจำ หมู่บ้านน้ำบ่อ ม. 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว มีทีมงานจาก สกว. ภาคลงมาติดตามความคืบหน้า และแนะนำการเขียนรายงาน รอบ 6 เดือน ผู้เข้าร่วมการประชุมเป็นตัวแทนจาก 4 โครงการย่อย คือ โครงการแม่เจ้าอยู่หัว 7 คน โครงการหลักสูตรท้องถิ่นฯ 2 คน โครงการพุดคลอง คีอง 4 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช 2 คน และ เจ้าหน้าที่ สกว.ภาค 2 คน เนื้อหาโดยสรุป คือ แต่ละชุมชนเตรียมแผนของตนเองซึ่งจะมีการสนับสนุนการทำงานชุมชนละ 10,000 บาท เนื้อหาของแผนจะนำมาแนบในรายงาน ความก้าวหน้าครั้งที่ 1 ด้วย นอกเหนือไปจากเนื้อหาอื่นๆ เช่น (1) บริบทหรือภาพรวม (2) ความเป็นมาของเครือข่าย (3) ศักยภาพการท่องเที่ยวหรือยุทธศาสตร์และพันธกิจของ เครือข่ายซึ่งเน้นจุดเด่นของพื้นที่ การจัดการและแผนที่ (4) กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ใน 6 เดือน จัดเวทีประชาคมเพื่อนำแผนยุทธศาสตร์(ฉบับร่าง) ของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอ ในเวทีเครือข่ายฯ เพื่อรับทราบแนวทางและปรับการทำงานพัฒนาของแหล่งศึกษาเรียนรู้ และงานตามแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนให้สอดคล้องกัน

3. กิจกรรมการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและการสร้างความพร้อมให้แก่ชุมชน

การมีส่วนร่วมจากชุมชนถือเป็นหัวใจของการดำเนินงาน ด้วยเหตุนี้จึงออกแบบการทำงานที่เน้นให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในฐานะเจ้าบ้านที่ดี คณะทำงานจึงอาศัยเวทีทั้งในระดับเครือข่ายและระดับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจถึงแนวคิด ขั้นตอน และกระบวนการทำงาน รวมทั้งข้อมูลอื่นๆ เพื่อให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนเครือข่าย ซึ่งจะเห็นได้ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบและบทบาทต่างๆ เช่น เป็นกรรมการศูนย์การเรียนรู้ เป็นกรรมการจัดงาน ร่วมจัดทำอาหารใส่ปิ่นโตหิ้วเลี้ยงผู้มาเยี่ยมชม ให้ความคิดเห็นถึงแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ที่สำคัญคือมีส่วนร่วมในการออกแบบแนวทางหรือกรอบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เรียกเป็นภาษาวิชาการว่า “แผนยุทธศาสตร์” โดยเป็นแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่มาจากความคิดของคนในชุมชน ที่ผ่านมากการบรรลุกิจกรรมดังกล่าว ประกอบด้วย

1. เวทีระดับเครือข่ายหรือการประชุมประชาคมเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จำนวน 1 ครั้ง เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2548 เพื่อชี้แจงที่มา แนวคิด และกระบวนการทำงาน ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัว ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อ. เขียวใหญ่ จ. นครศรีธรรมราช การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 133 คน ประกอบด้วย (1) กรรมการจากชุดโครงการต่างๆ ได้แก่ โครงการแม่เจ้าอยู่หัว 5 คน กรรมการโครงการหลักสุตรฯ 1 คน กรรมการโครงการพุดคลองค็อง 2 คน กรรมการโครงการวัดพัทธสีมา (2) ผู้ให้การสนับสนุนงานของเครือข่ายจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ นายอำเภอเขียวใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน สื่อมวลชน(ครูเซาว์) ตัวแทนอบต. ประธานชมรมผู้ใหญ่บ้านอำเภอหัวไทร สมาชิกสภา อบต. หัวไทร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ชาวบ้านที่มาร่วมแบบหิ้วปิ่นโตมาด้วย 86 คน ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมแบบธรรมดา 20 คน พระคุณเจ้า 9 รูป (จากวัดท่าลิพง วัดบ่อล้อ วัดแดง วัดแม่เจ้าอยู่หัวและเจ้าคณะอำเภอเขียวใหญ่) รวมทั้งเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จำนวน 3 คน จุดประสงค์การประชุมครั้งนี้ คือ การชี้แจงวัตถุประสงค์ ความเป็นมาและวิธีดำเนินการ พร้อมกับแจ้งว่าขณะนี้บางโครงการได้ดำเนินการไปบางส่วนแล้ว พระคุณเจ้าที่เข้าร่วมการประชุมให้ความคิดเห็นว่าการทำงานครั้งนี้ควรเน้นนโยบายเรื่อง บ-ว-ร ขณะที่ชาวบ้านที่มีโอกาสเข้าร่วมประชุมกล่าวว่ายินดีให้ความร่วมมือกับโครงการ ก่อนจบการประชุมมีการเสนอรายชื่อกิจกรรมโครงการในสวนโครงการแม่เจ้าอยู่หัวเพิ่มเติม จำนวน 4 คน คือ นายสำรวล เมืองจีน, นายทวี มีแก้ว, นายสุจิต ทองเกลี้ยงและนายสืบพงศ์ พุ่มแก้ว

2. เวทีระดับชุมชนหรือเวทีประชุมเครือข่ายสัญจรเพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนในเครือข่ายและสนับสนุนการทำงาน ที่ผ่านมากคณะทำงานเครือข่ายฯ ได้เข้าร่วมในเวทีประชาคมเพื่อความเข้าใจและสนับสนุนงานระดับชุมชน ทั้ง 4 พื้นที่ ดังนี้

1) พื้นที่โครงการพุดคลองค็อง จัดเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2548 ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เพื่อร่วมกันสร้างความเข้าใจต่อแนวคิดการจัดการท่องเที่ยว โดยสมาชิกที่ประชุมท่านหนึ่ง

กล่าวถึงจุดยืนในการที่ชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวในครั้งนี้เน้นให้คนที่มาเที่ยวได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่และกลับมาเที่ยวซ้ำ ดังนั้นการเอาใจนักท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่าการให้ผู้มาเยี่ยมเยือนติดใจเพื่อจะได้กลับมาเที่ยวอีกครั้ง ที่ประชุมมีมติให้แต่ละพื้นที่สำรวจว่าตรงไหนบ้างที่สมควรจัดเป็นศูนย์การท่องเที่ยว

2) พื้นที่โครงการวัดพัทธสีมา จัดเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2548 ณ วัดพัทธสีมา ม. 4 ตำบลท่าชอม จ.นครศรีธรรมราช เพื่อชี้แจงรายละเอียดแนวคิด กระบวนการทำงาน รายงานความก้าวหน้าของโครงการเพื่อให้ชุมชนทราบ ว่าในแต่ละโครงการย่อยได้ดำเนินงานคืบหน้าเพียงใด อย่างไร

3) พื้นที่โครงการเฉลิมพระเกียรติ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2548 มีผู้เข้าร่วมการประชุม 22 คน

4) พื้นที่โครงการแม่เจ้าอยู่หัว จัดขึ้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2548 เพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนได้ข้ามขั้นตอนของการจัดเวทีประชาคมในระดับชุมชนเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมในการจัดเวทีประชาคมระดับเครือข่ายเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2548 แล้ว

เนื้อหาของการจัดกิจกรรมสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวและการสร้างความพร้อมนี้ รวมถึงการส่งตัวแทน ประกอบด้วย คณะวิจัยหลักสูตรท้องถิ่น (ทีมเขาแก้ววิเชียร) วัดทาลิง เดินทางไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวที่ จ.กาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 18-19 กุมภาพันธ์ 2549 จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบข้อมูลว่า วัดหนองขาวหรือวัดอินทรารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเมืองหน้าด่านและเส้นทางเดินทัพสมัยศึกไท-พม่า ชาวบ้านต้องหนีกระจัดกระจายเมื่อสิ้นสุดสงครามในสมัยธนบุรี ชาวบ้านได้มารวมตัวกันที่หนองน้ำแล้วให้ชื่อว่า "บ้านหนองหญ้าดอกขาว" ภายหลังได้เรียกสั้นๆ ว่าบ้านหนองขาว มีคำขวัญท้องถิ่นว่า "ท้องถิ่นคนขยัน กล่าวขวัญวัลลาน ดำานานหลวงพ่อดำ ผ้าทอหนองขาว สะเดาสีอชื้อ ข้าวหอมข้อมมือ เลื่องลือน้ำตาลสด" ภายในวัดอินทรารามมีเจดีย์ที่สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และพระประธานปางป่าเลไลยก์ที่ชาวบ้านเรียกทั่วไปว่า "พ่อบุ" รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเน้นนำทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเป็นจุดขาย มีการสาธิตการทำขวัญนาคซึ่งผู้สาธิตแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง บรรเลงด้วยดนตรีตรวง มีการพาคณะไปไหว้เจดีย์ที่เชื่อกันว่าเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรและเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน การนำชมพิพิธภัณฑ์บ้านหนองขาว ณ เทศบาลหนองขาว วัดอุประสงค์ของการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักโลก หัวข้อการจัดแสดง 8 เรื่อง ประกอบด้วย เป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ-เส้นทางการค้าและทางเดินโบราณ-ภูมิประเทศ-คนหนองขาว-ผู้หญิงหนองขาว-แหล่งศรัทธาความเชื่อ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี -ทิศทางการเปลี่ยนแปลง-อดีต ปัจจุบัน อนาคต คณะเดินทางชมภายในพิพิธภัณฑ์ มีภาพเขียนแสดงวิถีชีวิตโดยเฉพาะอาชีพอันเนื่องจากตาลโตนด(น้ำตาลสด ตาลเจาะ น้ำตาลตาลโตนด) กิจกรรมการเพาะปลูก-การทำนา ความเชื่อและการละเล่น เช่น เดือน 4 การเล่นวัลลาน เดือนสามทำบุญยั้งข้าว การทอผ้า

พื้นเมือง สภาพบ้านเรือน หลังจากนั้นได้มีการนั่งรถอีแต่นชมเมืองและท่องเที่ยว เพื่อดูวิถีชีวิต เช่น การขึ้นตาล การทำนา สภาพคูคลอง แวะที่แหล่งเรียนรู้ชุมชน พลอยนิล สะพานข้ามแม่น้ำแคว กลางคืนจัดมหรสพให้ชม เช่น การรำวง เทศน์มหาชาติ

ในวันที่ 19 คณะได้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวมอญ จัดแสดงการแต่งกายแบบโบราณ เครื่องปั้นดินเผาและถ้วยชามเคลือบ ประเพณีและการละเล่นต่างๆ ประเพณีและกิจกรรมตลอด 12 เดือน ทั้งหมดนี้มีไกด์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นทั้งพระสงฆ์(ผู้กล่าวต้อนรับ) และฆราวาสทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนให้ข้อมูล

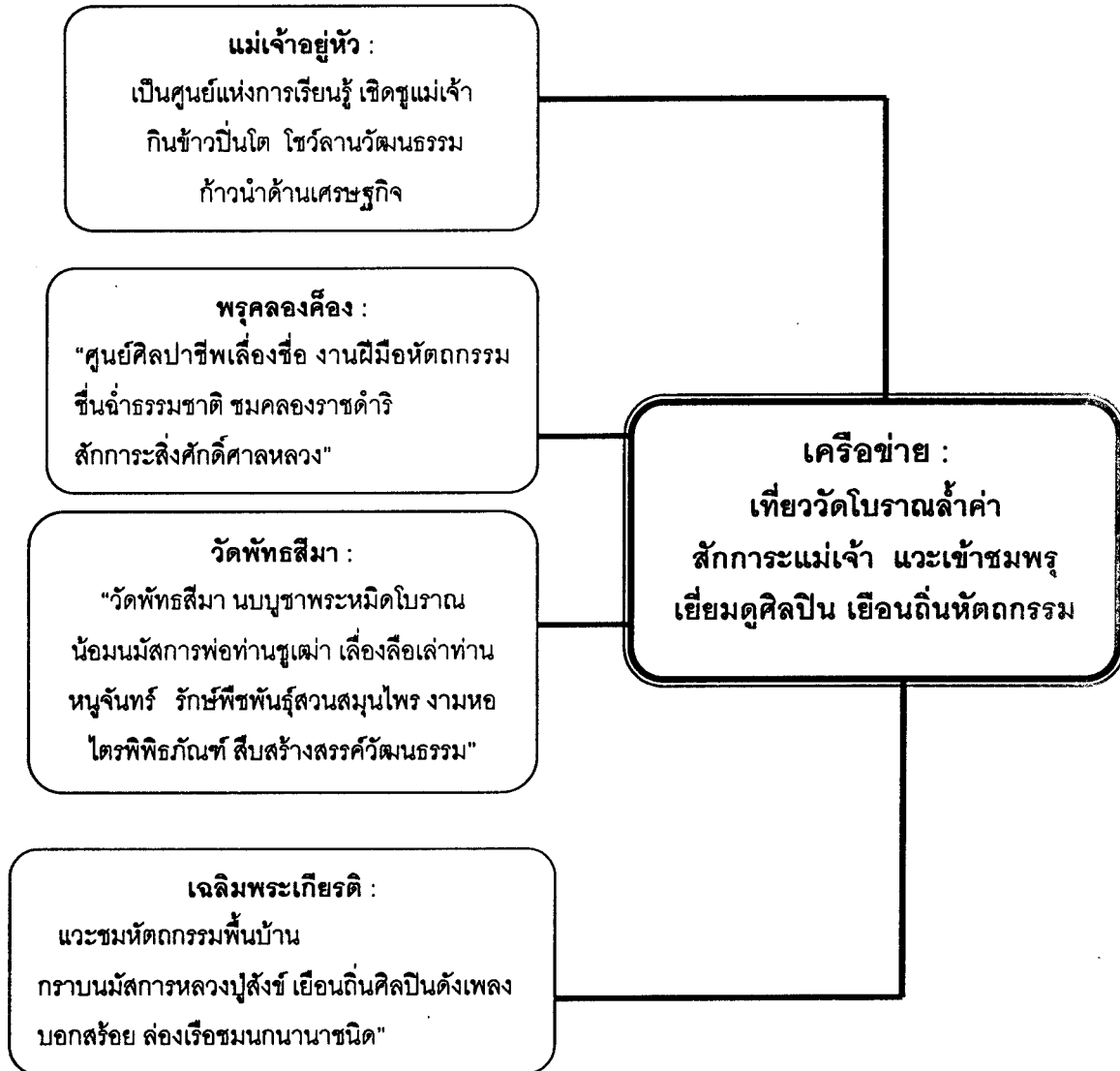
จากกระบวนการทำงานข้างต้น เห็นได้ว่าการประชุมคณะกรรมการในระดับเครือข่ายและการจัดเวทีสัญจรข้างต้นนี้ ถือเป็นเวทีที่แนะนำคนทำงานกับชุมชน และถือเป็นโอกาสให้คณะทำงานที่เป็นตัวแทนของแต่ละชุมชนมาพบปะพูดคุย ทำความเข้าใจกับคนในชุมชน รวมถึงรับคำแนะนำต่างๆ เพื่อในการให้การทำงานตอบสนองกับความต้องการและไม่แปลกแยกจากวิถีของชุมชน

4. กิจกรรมจัดชุดการท่องเที่ยว

ชุดการท่องเที่ยวหรือแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่ายเกิดจากการนำแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชนมาโยงเป็นแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำปากพอง โดยมีแนวคิดที่ว่าในเมื่อแต่ละชุมชนของเครือข่ายฯ ได้มีแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชนโดยผ่านกระบวนการความเห็นชอบของเวทีประชาคมของแต่ละชุมชนแล้ว ดังนั้นการที่จะมีแผนยุทธศาสตร์เครือข่ายฯ จะต้องนำแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชนมาเชื่อมโยงกันเพื่อจะได้จัดเส้นทางและจุดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันทั้งเครือข่ายฯ ทั้งนี้แต่ละชุมชนได้เสนอแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ดังนี้

- ชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว เสนอยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวว่า “เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ เชิดชูแม่เจ้ากิงข้าวปุ้นโต ไชว์ลานวัฒนธรรม ก้าวนำด้านเศรษฐกิจ”
- ชุมชนพรุคคลองคือง เสนอยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวว่า “ศูนย์ศิลปาชีพเลี้ยงชีพ งานฝีมือ ทัศนคติ ชื่นฉ่ำธรรมชาติ ชมคลองราชดำริ สักการะสิ่งศักดิ์ศาลหลวง”
- ชุมชนพัทธสีมา เสนอยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวว่า “วัดพัทธสีมา นบุนาพระหมิตโบราณ น้อมนมัสการพ่อท่านชูเฒ่า เลื่องลือเล่าท่านหนูจันทร์ รักษ์พืชพันธุ์สวนสมุนไพร งามหอไตรพิพิธภัณฑ์ สืบสร้างสรรควัฒนธรรม”
- ชุมชนในโครงการหลักสูตรท้องถิ่น เสนอยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวว่า “แวะชมทัศนคติ บ้าน กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด”

จากยุทธศาสตร์เหล่านี้ คณะกรรมการของแต่ละชุมชนและคณะกรรมการเครือข่ายฯ ได้ประชุมระดมความคิดเห็น เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2549 มีมติกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตร่มน้ำปากพองตองกลาง ว่า “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า แวะเข้าชมพรุ เยี่ยมดูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม”

ผังที่ 1 แผนยุทธศาสตร์เครือข่ายการท่องเที่ยวเขตร่มน้ำปากพองตองกลาง

โดยรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์ มีดังนี้

1. “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า” คำว่าวัดในที่นี้ หมายถึง วัดพัทธสีมาแห่งอำเภอหัวไทร โดยมีพันธกิจ คือ 1) ชมหอไตรกลางน้ำอายุหลายร้อยปี 2) ชมสวนสมุนไพรและศึกษาดำรายา 3) สักการะพระหมัดหรือพระสำริดโบราณ 4) บูชาพ่อท่านชูเผ่าและพ่อท่านหนูจันทร์ 5) ชมสิ่งของโบราณมากมายใน

พิพิธภัณฑ์ 6) รวมถึงการชมนิทรรศการและลานวัฒนธรรม ทั้งนี้คาดว่าจะผลจากการดำเนินการเช่นนี้จะนำไปสู่ การเพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และสร้างทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมให้โดดเด่นและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

2. “สักการะแม่เจ้า” หมายถึง การมาเยี่ยมชมวัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ ตามพันธกิจ 1) มาเชียรใหญ่ต้อง “ไปลูบช้อง ไหว้แม่และแก่นบน” เมื่อมาเรียนรู้และท่องเที่ยวแล้วผู้คนเหล่านั้นไม่ว่าจะมาสักกี่คน คณะกรรมการศูนย์ฯ ก็แนะนำให้สิ่งจอบปีนโต ถือเป็นกรทำให้เกิดบรรยากาศลานวัฒนธรรม ซึ่งคำว่าลานวัฒนธรรมนอกจากการกินข้าวปีนโตแล้ว ยังมีการปูลงเสา(เสื่อ) กินข้าวเล่าเรื่องแต่แรก(อดีต) การดูของแปลกแต่จริง หมายถึง ชมหนังจันทร์แก้ว นุ่นทอง หนังสือฉวีริยะ งานประจำมีสมโภชสงน้ำแม่เจ้ารดน้ำผู้สูงวัย มีการเน้นว่า “ต้นกำเนิดการกินหมอบดับที่ ต้องที่นี่แม่เจ้า” การทำบุญสร้างเจดีย์พระเจ้าศรีธรรมโคกราช เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองทรงครองราชย์ 60 ปีในหลวง และเน้นอีกด้วยว่า เมื่อมาเรียนรู้แล้วจะต้องรับของที่ระลึกและประกาศเป็นลูกแม่เจ้า จะได้มั่งมีศรีสุข อยู่เย็นเป็นสุข

3. “แวะเข้าชมพรุ” จุดศูนย์กลางในการต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมพรุตั้งอยู่ที่บ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ ยุทธศาสตร์ แวะเข้าชมพรุ มีพันธกิจ คือ ชมป่าพรุคลองคิงและชุมชนรอบๆ พรุนี้เป็นส่วนหนึ่งของพรุครั้ง เป็นทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศที่น่าศึกษาเรียนรู้ หากเลือกเที่ยวที่นี่จะสามารถเรียนรู้วิถีการทำมาหากินที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพรุ ซึ่งทำให้ผู้คนต้องปรับเปลี่ยนอาชีพหมุนเวียนไปตามฤดูกาลของผลผลิตป่าพรุ เช่น การหาปลาในฤดูน้ำหลาก การตีผึ้งหลวงในช่วงดอกไม้ผลิ เป็นต้น ในบริเวณรอบๆ พรุยังเป็นที่ตั้งของสถานที่ที่สามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้อีกหลายแห่ง เช่น

3.1) ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง สร้างขึ้นตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ. 2536 เพื่อเป็นสถานที่ทำอาชีพด้านหัตถกรรมซึ่งเป็นอาชีพเสริมของสมาชิกศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เหมาะสำหรับจะเข้ามาศึกษาอาชีพงานฝีมือของกลุ่มสมาชิกศูนย์ฯ และงานฝีมือต่างๆ ของชุมชน

3.2) กลุ่มงานหัตถกรรม – เกษตรกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับศึกษาเรียนรู้วิถีการประดิษฐ์คิดค้นแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การประดิษฐ์ลายผ้าในงานหัตถกรรมของกลุ่มผ้าทอมือ กลุ่มจักสานกระจูด และกลุ่มปักผ้าด้วยมือ และยังมีแหล่งดูงานด้านการเกษตรทางเลือกใหม่ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการงานวิจัยศึกษาสภาพพรุคลองคิงเพื่อหาทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยชุมชน คือ การเลี้ยงผึ้งป่าพรุ และแปลงเกษตรธรรมชาติ นับว่าเป็นชุมชนริเริ่มในการเอาระบบนิเวศมาเป็นฐานในการประกอบอาชีพแบบพึ่งพาตนเองหรือเศรษฐกิจพอเพียง

3.3) แม่น้ำปากพองตอนกลาง แม่น้ำสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมของชุมชนลุ่มน้ำมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันสายน้ำแห่งนี้ก็ยังคงมีเรื่องราวและความสวยงามแบบธรรมชาติหลงเหลืออยู่พอประมาณ ผู้มา

เยี่ยมชมเยือนสามารถล่องเรือชมทัศนียภาพยามลมเย็นแดดอ่อนเพื่อผ่อนคลายไปจนถึง “ทะเลสองห้อง” ซึ่งเป็นส่วนที่กว้างที่สุดของแม่น้ำปากพองตอนกลาง

3.4) คลองราชดำริ (ชะอวด – แพรกเมือง) คลองนี้ขุดขึ้นจากโครงการพัฒนารุ่มน้ำปากพองตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อระบายน้ำจากที่ลุ่มสู่ทะเลอ่าวไทย เป็นคลองที่มีความกว้างของคลองถึง 200 เมตร มีทัศนียภาพสวยงามในยามเย็น

3.5) ดันไทร/ศาลหลวง ตั้งอยู่บริเวณพรุท่าช้างข้าม เป็นพื้นที่ติดต่อกับคลองคือ อยู่ห่างจากศูนย์ศิลปาชีพเพียง 7 กิโลเมตร เป็นสถานที่ตั้งของศาลหลวงและดันไทรที่เลื่องชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และเรื่องราวความอภินิหารที่น่าสนใจ ปัจจุบันได้กลายเป็นที่บนบานศาลกล่าวและสักการะบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล

4. “*เยี่ยมดูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม*” หมายถึงการเยี่ยมชมเยือนพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติประกอบด้วย การแวะเยี่ยมบ้านศิลปินแห่งชาติเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ(ตำแจ่ม) ชมและซื้อหัตถกรรมพื้นบ้านหลายชนิดหลายสิบชิ้นงาน ที่วางขายริมถนนสายนครศรีธรรมราช-สงขลาช่วงกิโลเมตรที่ 25-26(ไปจากสงขลา) โดยเฉพาะรวงหมากชุม ของเล่นสำหรับฝึกเชาว์ปัญญาของเด็กๆ ที่แม้กระทั่งผู้ใหญ่ยังนิยมเล่นกันอยู่

ในการดำเนินงานที่ผ่านมา เคยมีการจัดทดลองท่องเที่ยวตามจุดท่องเที่ยวไปแล้ว 1 ครั้ง ในเดือนมิถุนายน 2549 ผู้เข้าร่วมท่องเที่ยวประกอบด้วยนักศึกษาจากสถาบันราชภัฏ 5 สถาบัน ประมาณ 100 คน มีนายอำเภอเชียรใหญ่ กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน จนท.กรมป่าไม้ ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมต้อนรับ

การทดลองท่องเที่ยวเริ่มจากแวะชมของเก่าที่วัดพุทธสีมา-ชมศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมังและกลุ่มจักสาน- ไร่ศาลหลวง-กินข้าวปั้นโตที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว-ชมสาธิตการแสดงหนังตะลุง-แวะซื้อหัตถกรรมพื้นบ้านริมถนนนครศรี-สงขลา แต่ละจุดจะมีวิทยากรคอยให้ข้อมูล สำหรับผู้ที่เป็นมุสลิมก็มีอาหารมุสลิมไว้บริการ เมื่อจบการท่องเที่ยวแล้วพบข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขอยู่หลายส่วน เช่น การนำเสนอข้อมูลประวัติชุมชนและวิถีการทำมาหากินของแต่ละจุดยังขาดความน่าสนใจ ข้อมูลที่จัดเตรียมโดยชุมชนยังไม่แน่นพอ เวลาที่ให้วิทยากรประจำจุดเที่ยวน้อย ต้องเพิ่มความพร้อมด้านบุคลากรและข้อมูล รวมถึงการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าและลูกเล่นต่างๆ เพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้

5. กิจกรรมการประสานงานกับบุคคลภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ

คณะทำงานเครือข่ายฯ ได้ขยายแนวคิดการทำงาน ไปประชาสัมพันธ์ในระดับอำเภอและพื้นที่ต่างๆ ในบริเวณอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอหัวไทร เช่น ที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอเชียรใหญ่ ที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านเป้าหมายแต่ละหมู่บ้าน โดยมองว่าการสร้างความเข้าใจในการดำเนินโครงการผ่านองค์กรต่างๆ ถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะองค์กรเหล่านั้นก็ทำงานในพื้นที่และใกล้ชิดกับชาวบ้านอยู่แล้ว หากหน่วยงานได้รับทราบข้อมูลก็จะสามารถถ่ายทอดรายละเอียดการทำงานสู่ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ขณะเดียวกันความเข้าใจที่ดีก็จะนำมาซึ่งการสนับสนุนหรือความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งมีข้อเสนอแนะและแนวคิดที่เป็นประโยชน์สำหรับขยายผลในเชิงเนื้อหาและพื้นที่ที่ทำกิจกรรมลักษณะเดียวกัน อาจจะไปสู่การเชื่อมโยงแบบเครือข่ายในอนาคต

โดยเฉพาะเมื่อได้แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่ายแล้ว ก่อนที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติต้องผ่านกระบวนการในการนำเสนอเวทีสาธารณะในระดับเครือข่าย ให้ตัวแทนองค์กรต่างๆ ได้มารับทราบแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเครือข่ายด้วย โดยมีการเรียนเชิญองค์กรที่เกี่ยวข้องมาร่วมรับทราบด้วย ทั้งเวทีในระดับเครือข่ายและระดับชุมชน เช่น ผู้อำนวยการท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการจังหวัดนครศรีธรรมราช ชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราชเขต 3 คณะสงฆ์ องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ

6. กิจกรรมการประชาสัมพันธ์

คณะทำงานในระดับเครือข่ายได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์แนวคิดและกระบวนการทำงานผ่านช่องทางสื่อสารทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ

การประชาสัมพันธ์ที่เป็นทางการ เช่น

1) ออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อบอกเล่าแนวคิดการทำงานของเครือข่าย และ ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวออกสู่สาธารณะ เช่น

- ออกรายการวิทยุ คลื่นชุมชนคนปากพนัง 102.00 เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2549
- ออกรายการวิทยุ คลื่นลูกทุ่งไทย 97.00 เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2549
- ออกรายการทาง สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2549
- รายการวิทยุนครบ้านเรา สวท.นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2549
- รายการวิทยุนครบ้านเรา สวท.นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2549
- ออกรายการวิทยุ สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย วันที่ 24 กรกฎาคม 2549

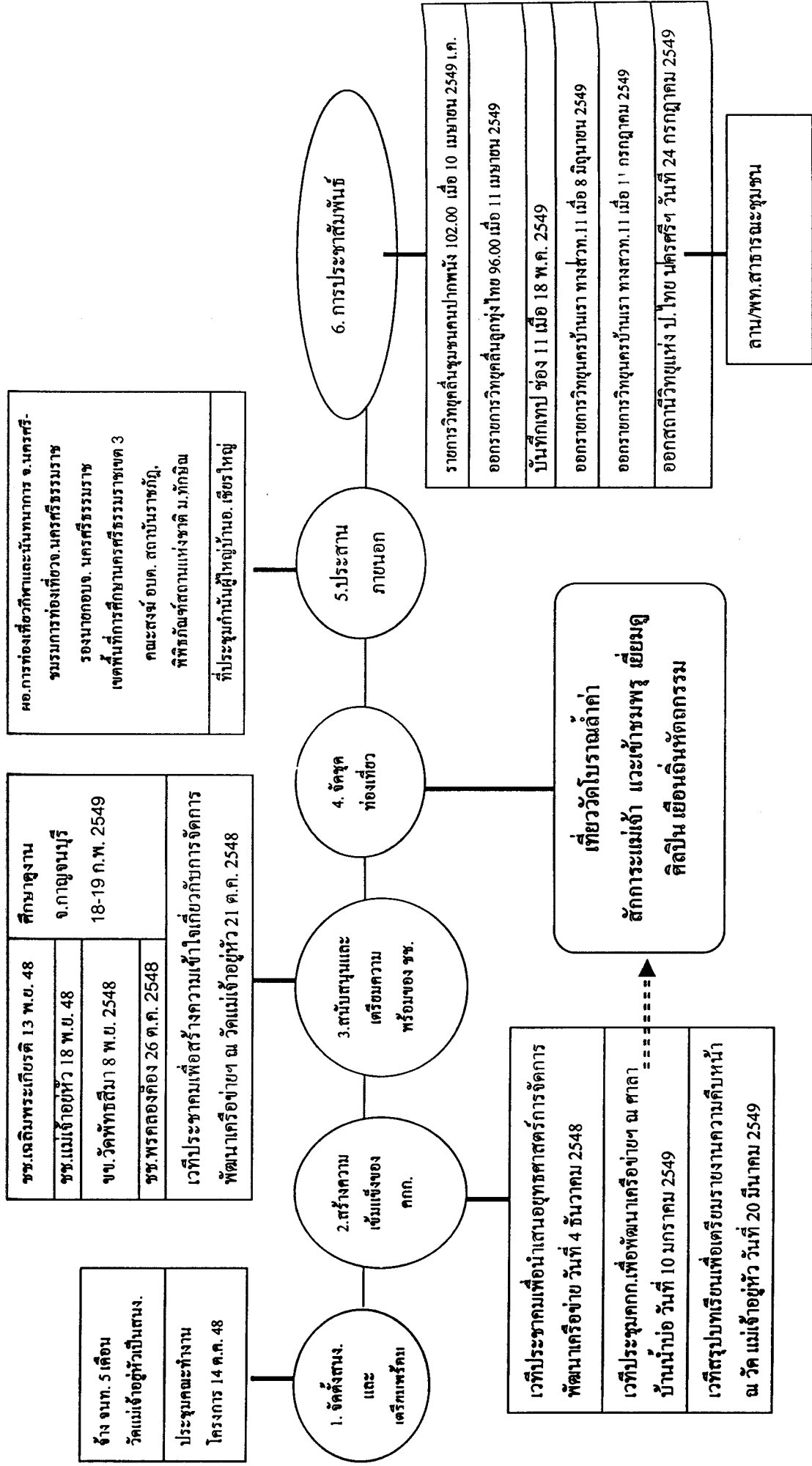
- ออกอากาศทางศูนย์วิทยุชุมชน ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช

2) ผลิตเอกสารผ่านจุลสารและแผ่นพับที่ผลิตในโอกาสพิเศษที่มีการจัดงาน เช่น สารแม่เจ้าอยู่หัว จุลสารวัดพัทธสีมา ตำบลท่าชอม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช (จัดพิมพ์เพื่อร่วมงานประจำปีของอำเภอ)

3) จัดทำนิทรรศการในงานประเพณีเดือนสิบนครศรีธรรมราช ปี 2549 ณ หน้าวัดพระมหาบรมธาตุ

การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น

- 1) ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมประจำปีของชุมชน อาทิ งานประเพณีสงกรานต์งานเดือนสิบ
- 2) ผ่านการพูดคุยในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่นวงน้ำชา ร้านขนมจีน ลานวัด

ผังที่ 2 แสดงการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับเครือข่าย

กล่าวได้ภาพรวมของการทำงานในโครงการวิจัย “พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”อาศัยกระบวนการทำงานที่มาจาก การมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยใช้ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม ครอบคลุมพื้นที่ศึกษาใน 4 โครงการวิจัยเดิม เป็นประเด็นขับเคลื่อนจากฐานทุนทางสังคมทั้งด้านวัฒนธรรมและด้านระบบนิเวศที่ ค้นพบใน 4 งานวิจัย มาบริหารจัดการทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ในพื้นที่ลุ่มน้ำปาก พนังตอนกลาง ผ่านกิจในสองระดับ คือ ระดับเครือข่ายซึ่งครอบคลุมบริเวณลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง และระดับโครงการย่อย/ชุมชน ซึ่งภาพรวมการทำงานในระดับชุมชน พบว่า ด้วยเงื่อนไขที่กำหนดให้แต่ละชุมชน/พื้นที่ดำเนินแผนการดำเนินงานอย่างอิสระ ทำให้รายละเอียดของการทำงานแต่ละชุมชน แตกต่างกันไป (ดังจะนำเสนอในบทที่ 5,6,7,8)

บทที่ 5

การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว

1. แนวคิด

เมื่อพูดคำว่า “การท่องเที่ยว” คนในชุมชนในลุ่มน้ำปากพองส่วนใหญ่ต่างเข้าใจว่าต้องเป็นสถานที่อันสง่างามหรูหรา เช่น โรงแรม 5 ดาว 4 ดาว ที่มีน้ำตก ทะเล ภูเขา หรือห้างร้านต่างๆ ความหมายนี้ดูห่างไกลจากสภาพความเป็นจริงของพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่มีอยู่ เพราะอำเภอเชียรใหญ่และอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นอำเภอที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ไม่มีน้ำตก ไม่มีทะเล ถึงมีภูเขาก็กว้างเหมือนไม่มี แคมป์เกิดอุทกภัยเกือบทุกปี แต่จากการที่ชุมชนได้เข้าร่วมในการวิจัยท้องถิ่น คือ โครงการการเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ต.แม่เจ้าอยู่หัว อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช ทำให้พบว่าแท้จริงแล้วชุมชนมี “ของดี” ที่เป็นทุนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ระบบนิเวศ และทุนทางสติปัญญาอยู่มากมาย สามารถที่จะพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ได้ และเพื่อเป็นการผลักดันระบบการจัดการท่องเที่ยวให้เข้มแข็ง จึงได้ร่วมกับอีก 3 ชุมชน ทำโครงการวิจัยต่อยอดในนาม “โครงการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง” เพื่อที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้กระบวนการสร้างความเข้าใจที่มีเวทีประชุมเป็นหัวใจหลัก

2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จุดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน คือ วัดแม่เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่มีคุณค่า ชุมชนแห่งนี้เป็นบ้านเกิดของแม่เจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช และแม่เจ้าอยู่หัวนั่นเอง ที่เป็นผู้ที่สร้างวัดแห่งนี้ ภายในวัดจึงมีทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เก่าแก่หลายอย่าง อาทิ เจดีย์เก่าแก่สันนิษฐานว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างเพื่อบรรจุกระดูกแม่เจ้าอยู่หัวและมีการบรรจุสมบัติมีค่าเอาไว้ด้วย ต่อมาเจดีย์นี้ถูกทำลายจากผู้หวังผลประโยชน์โดยการลักลอบนำเครื่องจักรกลมาขุดและขโมยทรัพย์สินมีค่าในฐานเจดีย์ไป อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ยังมีสิ่งที่ทรงคุณค่าหลงเหลือที่สำคัญหลายอย่าง บางอย่างถูกศึกษาค้นคว้าและบางอย่างยังรอการศึกษาค้นคว้าและการจัดการ กล่าวอีกนัยหนึ่งชุมชนแม่เจ้าอยู่หัวเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีทุนเดิมที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นจำนวนมาก ดังนี้

1. โบราณสถาน

- 1) พระรูปแม่เจ้าอยู่หัว(พระนางเลือดขาว) เดิมเป็นรูปหินทรายแดงแกะสลักที่ผ่านการบูรณะมาเป็นระยะ หลังจากชุมชนได้ทำการวิจัยประวัติแม่เจ้าอยู่หัวเสร็จแล้ว จึงได้มีการบูรณะใหม่ ด้วยการออกแบบให้เข้ากับยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ โดยเทพของหล่อรูปแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) เท่าครึ่งขององค์เดิมเพื่อครอบองค์เก่า ทั้งนี้ด้วยงบจากพลังศรัทธาทั้งในและนอกชุมชน เป็นเงินกว่า 1,500,000 บาท (หนึ่งล้านห้าแสนกว่าบาท)

- 2) มณฑปที่ประดิษฐานพระรูปแม่เจ้าอยู่หัว ซึ่งสร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่าหลังจากทำการวิจัย โดยใช้เงินจากพลังศรัทธา มูลค่าประมาณกว่า 1,000,000 บาท(หนึ่งล้านบาท)
- 3) สระแม่เจ้าอยู่หัวเป็นสระเก่าแก่ที่ศักดิ์สิทธิ์ เชื่อกันว่าในอดีตเป็นสถานที่ที่มีทรัพย์สินอยู่มากมาย หลังจากชุมชนได้ทำการวิจัยแล้วเสร็จจึงได้ทำการบูรณะขึ้นมาใหม่ ใช้งบประมาณกว่า 200,000 บาท (สองแสนกว่าบาท)
- 4) คลองประวัติศาสตร์คลองฮ่องหรือคลองฮ่อง เล่ากันว่าเป็นคลองที่กระเซ้ามากที่สุด มีกระเซ้าฝือกหรือที่ชาวบ้านเรียก "ทวด" คอยช่วยเหลือผู้ประสบภัยและคุ้มกันบุคคลสำคัญที่มาทำบุญที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว
- 5) อุเรือโบราณ (อุโมงลาย) เชื่อว่าเป็นเรือประจำตำแหน่งแม่เจ้าอยู่หัว

2. โบราณวัตถุ วัดแม่เจ้าอยู่หัวมีโบราณวัตถุมากมาย เช่น ศิลาลง(หินอ่อน) อายุหลายร้อยปี เล่ากันว่าบางส่วนที่ขุดได้จากฐานเจดีย์ เป็นทั้งพระทองคำ พระเงินและนวลโลหะ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ที่มาที่ไปในสมัยแม่เจ้าอยู่หัว แต่เป็นที่น่าสลดใจว่าเมื่อวัดร้างลงพระสงฆ์ได้ขนไปไว้ที่วัดอื่นอยู่เรื่อยๆ¹ บางส่วนได้สูญหายไปเพราะพระลูกวัดลักลอบขายเสียบ้าง บางส่วนอยู่ที่เจ้าหน้าที่ บางส่วนอยู่ที่ลูกหลานคนก็นำรถมาขุด บางส่วนอยู่ที่อดีตผู้นำชุมชนและลูกหลาน บางส่วนก็ถูกเปลี่ยนมือไปหลายครั้ง ทีมงานวิจัยเคยได้ไปขุดจากผู้ครอบครองบางส่วนพบประมาณ 5 รูป ซากอิฐเก่าแก่ที่สลักหักพังอีกส่วนหนึ่งถูกนำไปสร้างโรงเรียนบ้าง สร้างวัดบ้าง มีการบรรทุกออกไปทางเรือและทางบก บางรายบรรทุกมากเกินไปจนเรือจมก็มี นอกจากนี้ยังมีชิ้นส่วนของเรือโบราณที่ชาวบ้านนำไปใช้แต่เกิดอาเพศก็มีการทิ้งลงแม่น้ำลำคลองถือเป็นการสูญเสียโบราณวัตถุที่มีค่ามหาศาลของวัดแม่เจ้าอยู่หัว อย่างประมาณค่าไม่ได้ การสูญเสียสิ่งที่มีค่าทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ไป สาเหตุหนึ่งมาจากขณะนั้นผู้ที่รู้คุณค่าของโบราณวัตถุมีอยู่เป็นจำนวนน้อย และในจำนวนนี้บางคนได้ทำการคัดค้านอยู่บ้างแต่ก็ไม่สำเร็จ อย่างไรก็ตามหลังจากได้ดำเนินการศึกษาประวัติแม่เจ้าแล้วก็ได้มีการพัฒนาโบราณวัตถุบางส่วนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดและเผยแพร่ความรู้ คือ

- 1) ฆ้องเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชนี เป็นฆ้องขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 272 เซนติเมตร
 - 2) ฆ้องขนาด 100 เซนติเมตร เพียงแต่ลูบเสียงก็จะดัง แต่บางคนมาลูบแล้วเสียงดังก้องก็มี
 - 3) ชุ้มประวัติแม่เจ้าอยู่หัวและการทำงานวิจัยเรื่องแม่เจ้าอยู่หัว
 - 4) ต้นมะไฟอายุ 100 กว่าปี
3. งานเพณีและวัฒนธรรม

¹ ทราบว่าพระดังกล่าวตอนนี้อยู่ที่วัดปอด

วัดแม่เจ้าอยู่หัวได้สืบทอดการจัดงานประเพณีหลายอย่างมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่อดีต งานเหล่านี้เป็นโอกาสที่ทำให้ลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นและผู้คนต่างชุมชนได้กลับมาร่วมงาน บ้างก็มาแก้สิ่งที่ได้บนบานศาลกล่าวบ้าง บ้างก็มาเพราะความศรัทธาในแม่เจ้าอยู่หัวบ้าง บ้างก็มาเพื่อมาขอพรจากแม่เจ้าอยู่หัว งานประเพณีที่จัดอยู่เป็นประจำในขณะนี้และถือเป็นงานสำคัญของชุมชน ได้แก่

- 1) งานประเพณีสมโภชสงฆ์แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ เป็นงานประเพณีอันสำคัญยิ่งของวัดแม่เจ้าอยู่หัว ที่ได้สืบสานประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามมาช้านานเพื่อให้กลุ่มคนกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกันและได้แสดงออกซึ่งความศรัทธาต่อแม่เจ้าอยู่หัวที่ได้ทำคุณประโยชน์และเป็นแบบอย่างที่ดีที่ทุกคนควรเอาแบบอย่างบรรยากาศของงานนอกจากมีการทำพิธีสมโภชสงฆ์เพื่อขอพรจากแม่เจ้าอยู่หัว การลูบหัว และการไหว้แม่แก่บนบานแล้ว ยังมีการรวบรวมผู้สูงอายุในตำบลแม่เจ้าอยู่หัวเพื่อรดน้ำขอพรเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ โดยกิจกรรมที่จัดงานเหล่านี้ถือเป็นการสืบสานงานเพื่อสนองแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า *“การรักษาประเพณีและวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ”*
- 2) งานเทศกาลบุญสารทเดือนสิบ ถือเป็นงานที่มีความสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช และเป็นแห่งเดียวในโลกก็ว่าได้ที่มีการจัดชบวนแห่มารับจากทุกอำเภอมุ่งตรงที่วัดพระมหาธาตุ อาจารย์นริศ น้อยทับทิม สันนิษฐานที่มาของการจัดหมรับในงานบุญสารทเดือนสิบว่า มีต้นกำเนิดจากความคิดของแม่เจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ในยุคที่นครศรีธรรมราชมีอิทธิพลเหนือเมือง 12 นักษัตริย์ เจ้าเมืองเหล่านั้นจะต้องเดินทางเข้ามาส่งส่วยเครื่องบรรณาการต่อเมืองนคร แม่เจ้าอยู่หัวได้ชักชวนสนมกรมวังจัดหาอาหารอย่างพิเศษและจัดอย่างสวยงามขึ้นต้อนรับอย่างสมเกียรติ ที่เรียกกันว่า “กินหมรับดับที่” และประชันกันว่านางในกลุ่มไหนจัดหมรับสวยงามที่สุด ผู้ที่จัดได้สวยงามเป็นพิเศษก็จะได้รับการกล่าวขาน นอกจากการกินหมรับดับที่ในงานบุญสารทเดือนสิบแล้ว สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์อีกอย่าง คือ การประดิษฐ์อาหารและขนมไปทำบุญให้กับบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับ จนเกิดเป็นธรรมเนียม “ชิงเปรต” ขึ้นมา สำหรับชุมชนแม่เจ้าอยู่หัวได้มีการจัดงานบุญสารทเดือนสิบเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการสืบสานสิ่งดีงามที่บรรพบุรุษของชุมชน (แม่เจ้าอยู่หัว) ได้กระทำเป็นแบบอย่างหรือเป็นต้นกำเนิดของการจัดกิจกรรมกินหมรับดับที่ โดยทางทีมงานจะพัฒนาการจัดกิจกรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาให้เป็นสถานที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในอนาคต
- 3) งานวันกล่าวสัตย์ปฏิญาณตนต่อหน้าแม่เจ้าอยู่หัว ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่าโรงเรียนเชียรใหญ่เป็นโรงเรียนประจำอำเภอที่ตั้งอยู่ในตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จะให้

นักเรียนที่เข้าเรียนใหม่ในชั้น ม.1 และ ม.4 ของแต่ละปีการศึกษาได้มาฝากตัวเป็นลูกแม่เจ้าอยู่หัวและกล่าวคำปฏิญาณต่อหน้าแม่เจ้าอยู่หัวว่าจะปฏิบัติตนเป็นคนดี กิจกรรมนี้ถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่เป็นการปลูกฝังด้านการพัฒนาคุณภาพเยาวชนตามแบบโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ตามที่แม่เจ้าอยู่หัวได้ทำเป็นตัวอย่างไว้อดีต

4. ทรัพยากรบุคคล

ทรัพยากรบุคคลถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดของชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว เพราะทรัพยากร “คน” หรือกลุ่มคนผู้ก่อการดีเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดงานพัฒนาในด้านต่างๆ สามารถแยกได้ตามกลุ่มองค์กร ได้ดังนี้

- 1) ทีมวิจัยประวัติแม่เจ้าอยู่หัว ถือเป็นกลุ่มนักร้องในการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับแม่เจ้าอยู่หัวและใช้ฐานงานวิจัยมาจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่น เป็นการทำงานด้วยพลังแห่งความศรัทธาต่อแม่เจ้าอยู่หัว และด้วยพลังแห่งความสามัคคีของชุมชน
- 2) บุคคลที่มีความศรัทธาความเชื่อต่อแม่เจ้าอยู่หัว เป็นกลุ่มคนที่มีความศรัทธาต่อแม่เจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เมื่อบุคคลเหล่านั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการงานวิจัยที่ความชัดเจนในประวัติแม่เจ้าอยู่หัวเกิดขึ้นก็ยิ่งเพิ่มทวีคูณต่อความศรัทธาและความเชื่อต่อแม่เจ้าอยู่หัว ส่งผลต่อการพัฒนาองค์ความรู้แม่เจ้าอยู่หัวและความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี
- 3) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการกระจายอำนาจในการพัฒนาและงบประมาณ ที่ผ่านมาได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาวัดแม่เจ้าอยู่หัวในด้านลานวัฒนธรรมและการจัดการแข่งขันหนังตะลุง มโนราห์ ตามที่คณะทำงานขอสนับสนุน
- 4) กลุ่มสถาบันการศึกษา เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าผลงานวิจัยประวัติแม่เจ้าอยู่หัวเป็นที่การวิจัยเรื่อง ของชุมชน โดยคนในชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในจังหวัดนครศรีธรรมราช ภาคใต้ และภูมิภาคต่างๆ จนได้รับการคัดเลือกเป็นงานวิจัยเด่นของ สกว. ทำให้สถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เข้ามาศึกษาเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง คณะทีมวิจัยก็ถูกเชิญไปบรรยายตามสถานที่ต่างๆ เป็นประจำ ถือเป็นอานิสงค์จากงานวิจัยชิ้นนี้ เรียกว่าเป็นทุนทางสติปัญญา

3. การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวตามโครงการ

หลังจากชุมชนได้เข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือตามโครงการแล้ว ชุมชนได้เตรียมความพร้อมที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมหลายประการ ทั้งนี้การขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ใช้กระบวนการสร้างความเข้าใจโดยใช้เวทีประชุมเป็นหัวใจหลักของการขับเคลื่อนและเน้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ระดมความคิด วางแผนและลงมือปฏิบัติการ ซึ่งอาจจะสรุปการขับเคลื่อนตามแนวทางและแผนงานการท่องเที่ยวของชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว โดยชุมชนได้จัดเวทีชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ที่ผ่านมามีการจัดการประชุม จำนวน 5 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 การประชุมชี้แจงแนวคิด ที่มาและการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแม่เจ้าอยู่หัวกับคณะวิจัยที่มีอยู่เดิม ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านน้ำบ่อ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2548 โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุม 10 คน คือ นายชลอ เอี่ยมสุทธิ, นายไว ชุมเทพ, นายธัญญะ บุญช่วย, นายจำเริญ ทองเกลี้ยง, นายกำจัด แป้นทอง, นายวัฒนา พัฒนภักดี, นายบุญกุล ชูเกิดและนางจารึก บุญยัง

ผลการประชุม

1) การสรรหาคณะกรรมการในส่วนของแม่เจ้าอยู่หัว เพื่อไปเป็นคณะกรรมการของเครือข่าย ซึ่งมีที่มาจาก 3 แหล่ง คือ 1) คณะกรรมการที่มาจากชุดวิจัยโครงการแม่เจ้าอยู่หัว(โครงการเดิม) จำนวน 5 คน คือ นายชลอ เอี่ยมสุทธิ,นางไว ชุมเทพ,นายกำจัด แป้นทอง,นายธัญญะ บุญช่วยและนายจำเริญ ทองเกลี้ยง 2) คณะกรรมการที่มาจากการคัดเลือกจากเวทีประชาคม จำนวน 4 คน คือ นายสำรวจ เมืองจีน นายทวี มีแก้ว นางสุดจิต ทองเกลี้ยงและนายสมพงศ์ พุ่มแก้ว 3) คณะกรรมการที่มาจากการสรรหา จำนวน 2 คน คือ นายวัฒนา พัฒนภักดีและนายสวาท ชุมคง 4) ส่วนคณะกรรมการที่ปรึกษาไม่มีการเสนอรายชื่อ

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่พัฒนาวัดแม่เจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว พร้อมกันนี้ชุมชนมีภาระผลักดันให้เกิดลานวัฒนธรรมที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ 100,000 บาท จากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว การจัดเวทีประชาคมภายใน 6 เดือน ทั้งนี้มีข้อตกลงว่า

- 1) การจัดกิจกรรมทุกครั้งควรมีพระคุณเจ้าเข้าร่วมด้วย
- 2) การจัดอาหารในครั้งที่เป็นการทำกิจกรรมและการต้อนรับนักท่องเที่ยว ควรใช้อาหารปิ่นโต ซึ่งมาจากการรับสมัครชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิก ซึ่งจะได้ค่าตอบแทนรายละหรือเถาะละ 50 บาท (ต่อมามอบหมายให้นางจารึก บุญยัง เป็นคนประสานงาน)
- 3) เตรียมความพร้อมเรื่องรางวัลเวียนครกซึ่งจะคัดจากนางรำที่สมัครใจ โดยจะสื่อผ่านเวทีประชาคม และประสานซื้อกลองเด็กพร้อมเครื่องประกอบในราคาถูก ทั้งนี้จะหาคนที่มีความทักษะในการเล่นเครื่องดนตรีจากในหมู่บ้านมาเป็นคนสอนฝึกซ้อม

ครั้งที่ 2 การประชุมจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน (ฉบับร่าง) และได้จัดก่อตั้ง กองทุนเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมพระนางเลือดขาว(ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัว) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2548 โดยมีรายละเอียด คือ

- 1) ก่อตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมพระนางเลือดขาว มีคณะกรรมการวิจัยเป็นกรรมการบริหารจัดการ ที่ประชุมได้เสนอ นายชลอ เอี่ยมสุทธิ เป็นผู้ก่อตั้ง พระครูสุจิตรา นุยุตและนายทวี มีแก้ว ร่วมกันเป็นผู้มีอำนาจฝากถอนเงิน ขณะนี้(เดือนสิงหาคม 2549) ได้รับเงินบริจาคและรายได้จากกิจกรรมต่างๆ ประมาณ 90,000 กว่าบาท (เก้าหมื่นกว่าบาท)
- 2) การดำเนินการระดมความคิดเห็นการจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนแม่เจ้าอยู่หัวที่จะให้เป็นสถานที่ศูนย์การเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยกำหนดยุทธศาสตร์และรายละเอียดต่างๆ จนแล้วเสร็จ

ครั้งที่ 3 เวทีเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับองค์กรในชุมชน โดยผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราชร่วมสังเกตการณ์ ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2548 มีผู้เข้าร่วมประชุม 12 คน เนื้อหาการประชุมโดยสรุป

- ที่ประชุมได้เสนอ รายชื่อบุคคลเพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา จำนวน 10 คน ประกอบด้วย 1)พระมหาบัญญัติ ธัมมสโร เจ้าคณะตำบลแม่เจ้าอยู่หัว 2)พระครูสุจิตรา นุยุต รองเจ้าอาวาสวัดท่าลิพง 3) พระดำเกิง เตชปัญโญ พระวัดท่าลิพง อดีตข้าราชการกระทรวงสาธารณสุข 4)พระถาวร จินตนิโย 5)อาจารย์สมพงษ์ จงไกรจักร 6)ผอ.โรงเรียนเชียรใหญ่ 7) อาจารย์ตรีเทพ สุวรรณ 8)นายสมปอง คงช่วย 9) นายนที คงทอง และ 10) นางเลียบ ศรีช่วย
- การมีส่วนร่วมในงานแข่งขันเรือเพรียวชิงถ้วยพระราชทานฯ ในวันที่ 31 ธ.ค. 2548 – 1 ม.ค. 2549 โดยชุมชนจะส่งรางวัลเวียนครก "คณะลูกแม่เจ้า" ไปร่วมในคืนวันที่ 31 ธ.ค. 2549 ซึ่งมีการเตรียมพร้อมเรื่องการซื้อกลองชุดและเครื่องประกอบดนตรี ส่วนหนึ่งมาจากงบสนับสนุนจากสภาวัฒนธรรมจำนวน 15,000 บาท และมีการซ้อมทุกวัน
- การวางผังเมืองรอบวัดแม่เจ้าอยู่หัว คุณสุเมธ เจ้าหน้าที่โยธาธิการและผังเมือง โดยการประสานของ สว.ณรงค์ นุ่นทอง ระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2549 โดยมีข้อเสนอว่า ห้ามถมสระน้ำ ทำลายเจดีย์และตัดต้นไม้
- การจัดตั้ง "กองทุนพระนางเลือดขาว ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัวเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม" ซึ่งเงินกองทุนมาจาก 4 ส่วน คือ 1) ครึ่งหนึ่งของเงินจากกรุแม่เจ้าอยู่หัว 2) รายได้จากกิจกรรม

จำวงเวียนครบ 3) การบริจาคของบุคคลทั่วไปและ 4) รายได้จากการจัดกิจกรรมต่างๆ กำหนดเปิดบัญชีเงินฝากในวันที่ 21 พฤศจิกายน 2548 ผู้มีสิทธิ์เบิกจ่าย 2 ใน 3 ประกอบด้วย นายชลอ เอี่ยมสิทธิ์ พระครูสุตจิตนุยุตและนายทวิ มีแก้ว

- ร่างยุทธศาสตร์ของการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำปากพองตอนกลางในส่วนของแม่เจ้าอยู่หัว โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ เชิดชูแม่เจ้า กินข้าวปั้นโต ไชว์ลานวัฒนธรรม ก้าวนำด้านเศรษฐกิจ”
- เตรียมเป็นเจ้าภาพการประชุมเครือข่ายฯ ในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2548 จะมีการเลี้ยงอาหารด้วยปั้นโต ประมาณ 75 สาย / คน โดยแบ่งความรับผิดชอบเป็นหมู่บ้าน ดังนี้
 - หมู่ที่ 3 บ้านน้ำบ่อ จำนวน 25 สาย
 - หมู่ที่ 7 บ้านบ่อล้อ จำนวน 10 สาย
 - หมู่ที่ 8 บ้านในวัง จำนวน 10 สาย
 - หมู่ที่ 9 บ้านบางดี จำนวน 5 สาย
 - หมู่ที่ 10 บ้านบ่อหมู จำนวน 25 สาย

ทั้งนี้หากมีชาวบ้านเตรียมหุงข้าวใส่ปั้นโตมาเพิ่มก็ไม่ขัดข้อง พร้อมกันนี้มีการเสนอเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการตามความเหมาะสม จากนางสุตจิต ทองเกลี้ยง เป็นนายสวาท ชุมคง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว เนื่องจากอาจารย์สุตจิต ทองเกลี้ยง กับอาจารย์จำเริญ ทองเลี้ยง อยู่ครอบครัวเดียวกัน

ครั้งที่ 4 ประชุมติดตามงาน วันที่ 4 มีนาคม 2549 ณ ศาลาประจำหมู่บ้านบ้านน้ำบ่อ ผู้ร่วมประชุมจำนวน 17 คน เนื้อหาการประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ คือ การบริหารงานกองทุนพระนางเลียดชาวฯ ขณะนี้มีเงินกองทุน หกหมื่นบาทเศษซึ่งจะมอบเป็นทุนสำหรับทุนการศึกษาและทุนสำหรับงานด้านวัฒนธรรมร้อยละ 50 เท่ากัน การเตรียมจัดงานที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว การจัดทำแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเพื่อนำไปเสนอในการประชุมเครือข่ายในวันที่ 14 มีนาคม 2549

ครั้งที่ 5 เวทีประชาคมเพื่อให้ชุมชนพิจารณาแผนยุทธศาสตร์ฉบับร่าง เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2549 ก่อนที่จะนำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือศูนย์การเรียนรู้ ไปสู่ภาคปฏิบัติประเด็นสำคัญต้องผ่านความเห็นชอบจากเวทีชุมชนก่อนว่า ชุมชนเห็นด้วยที่จะมีการพัฒนาตามแผนงานที่วางไว้หรือไม่อย่างไร และเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจในการดำเนินการแผนยุทธศาสตร์นำไปสู่การปฏิบัติซึ่งมีวิสัยทัศน์และพันธกิจเป็นตัวกำหนดแนวทาง

4. การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ชุมชน

จากการที่ชุมชนได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ของชุมชน เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2549 ว่า “เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้ เชิดชูแม่เจ้า กินข้าวปันโต โชว์ลานวัฒนธรรม ก้าวนำด้านเศรษฐกิจ” จึงได้มีการประชุมคณะทำงานของชุมชนเพื่อช่วยกันระดมความคิดเห็นจนเกิดเนื้อหาและรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์การเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. “เป็นศูนย์การเรียนรู้” มีการเตรียมการ 5 พันธกิจ คือ 1) ดำเนินการจัดการองค์ความรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวเพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 2) จัดรวบรวมองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน 3) จัดสร้างศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังพร้อมอุปกรณ์ ระบบไอที(IT-Information Technology) 4) จัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาในหลวง 5) จัดบูรณะเจดีย์ศรีธรรมโคกราชแทนองค์เก่า

พันธกิจข้างต้นมีเป้าหมาย คือ

- 1) เตรียมความพร้อมให้สถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ ได้มาเรียนรู้
- 2) เป็นศูนย์กลางในการศึกษาเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นลุ่มน้ำปากพนังและเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการเรียนรู้
- 3) เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุของเก่าที่ทรงคุณค่าเพื่อได้ศึกษาเรียนรู้
- 4) สร้างเจดีย์แทนองค์เก่าเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเพื่อสร้างสรรคอนาคต
- 5) ส่งเสริมแพทย์แผนไทยให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน

2. “เชิดชูแม่เจ้า” ประกอบด้วย พันธกิจ 6 พันธกิจ คือ 1) จัดงานประจำปี “สมโภช สรงน้ำ ลูบ ล้าง ไหว้แม่ แก่บน” 2) จัดงานประกาศเจตนารมณ์ ต่อหน้าพระรูปแม่เจ้าอยู่หัว ของสถาบันการศึกษา และ องค์กรต่างๆ 3) จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม “เพื่อแม่” 4) สร้างสะพานแขวนพระนางเลือดขาวหน้าวัดแม่เจ้าอยู่หัว 5) จัดตั้งกองทุนพระนางเลือดขาว ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัว เพื่อการศึกษาและ วัฒนธรรม 6) จัดตั้งชมรมคนรักบ้านเกิดแม่เจ้าอยู่หัว โดยมีเป้าหมายเพื่อ

- 1) เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชุมชน
- 2) เป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับนักเรียน ถ้าเป็นลูกแม่เจ้าอยู่หัวต้องทำในสิ่งที่ดีงาม
- 3) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาจิตทางวิถิปุทธ โดยใช้หลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
- 4) เพื่อเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับวัด
- 5) เป็นการระดมทุนเพื่อผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา
- 6) เพื่อพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม

3. "กินข้าวปิ่นโต" ประกอบด้วย 6 พันธกิจ คือ 1) บริการอาหารปิ่นโตให้กับนักบุญนักท่องเที่ยว โดยอาหารปิ่นโตเป็นอาหารที่ปรุงมาเพื่อถวายพระเป็นเบื้องต้น 2) นักบุญ นักท่องเที่ยวจะได้รับการเลี้ยงด้วยอาหารปิ่นโต 100 สาย อาหาร 200 อย่าง 3) หากมีการอบรม สัมมนา จะจัดเลี้ยงด้วยปิ่นโต 4) ส่งเสริมให้ชุมชนยกปิ่นโตและจัดตั้งกลุ่มคนรักปิ่นโต เพื่อเสริมรายได้กระจายเงินและดึงดูดการมีส่วนร่วมในการบริหารการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมาย คือ

- 1) ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและเป็นการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน
- 2) นักท่องเที่ยวมาได้ทำบุญเลี้ยงพระและได้รับประทานอาหารพื้นบ้านหลากหลายฝีมือชาวบ้าน
- 3) เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้คนในชุมชน
- 4) เพื่อเป็นวิธีการที่ทำให้คนได้เข้ามาช่วยกันทำกิจกรรม

4. "โซ่วลานวัฒนธรรม" ประกอบด้วยพันธกิจ 8 พันธกิจ คือ 1) จัดให้มีลานวัฒนธรรมขึ้นในพื้นที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว 2) จัดให้มีดนตรีวงย้อนยุค 3) จัดให้มีชุดการแสดงที่เป็นของชุมชน 4) จัดให้มีการแสดงด้านวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) จัดให้มีกิจกรรมนั่งเรือแจวเรือพายชมธรรมชาติรอบๆ ชุมชน 6) จัดให้กิจกรรมเทศกาลเดือนสิบเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ งานกินหมรบดับที่ (ประกวดธิดาแม่เจ้าอยู่หัว) 7) ชมหนังตะลุงอัจฉริยะหนึ่งเดียวในประเทศไทย หรือ หนังจันทร์แก้ว นุ่นทอง 8) กิจกรรมปูเสียด(เสื่อ) กินข้าวกับขัน(ปิ่นโต) หันมาเล่าเรื่องแต่แรก โดยมีเป้าหมาย เพื่อ

- 1) เพื่อเป็นเวทีให้ศิลปินได้มีโอกาสได้แสดงออก
- 2) เป็นการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย
- 3) เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดีงาม
- 4) การรักษาประเพณีและวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ
- 5) ให้นักท่องเที่ยวได้ชมธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- 6) เป็นศูนย์รวมที่พึ่งทางจิตวิญญาณและประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม
- 7) เป็นการสร้างเวทีเพื่อให้ศิลปินหรือ "ของดี" ในชุมชน ได้แสดงความสามารถ
- 8) เป็นการนำวิถีชีวิตในอดีตมาถ่ายทอดหรือมาฟังเรื่องในอดีต

5. "ก้าวนำด้านเศรษฐกิจ" ประกอบด้วย พันธกิจ คือ 1) จัดให้มีศูนย์จำหน่ายสินค้าเพื่อจำหน่ายสินค้าในชุมชน ของที่ระลึกของฝากจากแม่เจ้า 2) จัดให้มีการจัดตลาดย้อนยุค 3) ส่งเสริมการทำขนมลา ขนมจิ้นและขนมพื้นบ้านต่างๆ 4) จัดให้มีนักเรียนในชุมชนนำสินค้าในโรงเรียนและชุมชนมาขายเพื่อเป็นทุนการศึกษา 5) จัดให้มีกิจกรรมนั่งรถโบราณชมเมืองเล่าเรื่องลุ่มน้ำปากพนัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) เป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมรายได้จากการจำหน่ายสินค้าปลอดสารพิษ
- 2) ได้เห็นวิธีการทำขนมจีนในอดีตพร้อมอุปกรณ์
- 3) ส่งเสริมรายได้ให้นักเรียนที่ด้อยโอกาส
- 4) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระบบเครือข่ายในกลุ่มน้ำปากผางาม

5. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

จากการทำงานมาระยะหนึ่งพบว่าชุมชนแม่เจ้าอยู่หัวมีศักยภาพในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและการต้อนรับผู้มาเยือน 2 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมที่สามารถจัดได้ทุกวัน หมายถึง การเยี่ยมชมโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ทางวัดเปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม เช่น การสักการะพระรูปแม่เจ้าอยู่หัว ชมและลูบซ่องขนาด 272 เซนติเมตร ที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชินี การไหว้แม่แก่นบน หากมีการติดต่อล่วงหน้าผู้เยี่ยมชมจะได้รับบริการจากชุมชนโดยสนับสนุนปืนโตเพื่อถวายพระและกินข้าวปั้นโตซึ่งบรรจุอาหารหลากหลายฝีมือชาวบ้าน ชมการแสดงพื้นบ้านหนังอัจฉริยะ(หนังจันทร์แก้ว นุ่นทอง) ฟังการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวจากที่มวิจัยประวัติแม่เจ้าอยู่หัว และชมร่องรอยเจดีย์ศรีธรรมโคกกราช หาซื้อของที่ระลึกของฝากจากกลุ่มอาชีพแม่เจ้าอยู่หัวและกิจกรรมอื่นๆ ตามความประสงค์ผู้มาเยือน

2. กิจกรรมสามารถจัดได้บางโอกาส ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวที่กำหนดจัดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อสืบสานประเพณีความเชื่อ เช่น กิจกรรมสมโภชสงกรานต์แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ กิจกรรมกินหมรับดับที่ดองที่แม่เจ้า กิจกรรมทำบุญเสริมบารมีสร้างเจดีย์ศรีธรรมโคกกราชและพิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กิจกรรมปลูกผักกินข้าว (ปลูกเสื่อทานข้าว) กิจกรรมกล่าวคำปฏิญาณต่อหน้าพระรูปแม่เจ้าอยู่หัวของสถาบันการศึกษา รวมถึงการนั่งเรือชมภูมิทัศน์ในลำน้ำคลองซ่องและลุ่มน้ำปากผางาม

ทั้งนี้มีการให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม (อาหารปั้นโต) ว่างบริการ พร้อมการแสดงพื้นบ้าน มีอาสาสมัครเทศก์ และเก็บอัตราค่าบริการผู้มาเยือนศูนย์การเรียนรู้เชิงการท่องเที่ยวฯ คนละ 50 บาท เป็นค่าอาหาร 1 มื้อ พร้อมถวายพระ ส่วนดอกไม้ รูป เทียน ตามศรัทธา

ที่ผ่านมา คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้แม่เจ้าอยู่หัวมีการร่วมมือกันผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมขึ้น โดยส่วนใหญ่ใช้การประชุมเป็นกระบวนการทำงานหลัก ซึ่งได้ร่วมประชุมกันจำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ประชุมและเตรียมจัดงาน วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 ณ ศาลาหมู่บ้านน้ำปอ มีผู้เข้าร่วมการประชุม 10 คน เนื้อหาการประชุม ครั้งนี้ คือ การเตรียมร่วมงานแห่ผ้าขึ้นธาตุในวัน

มาฆบูชา แจ้งความคืบหน้าในการเปิดบัญชีกองทุนแม่เจ้าอยู่หัว รายงานผลการปฏิบัติตามพันธกิจการท่องเที่ยวของโครงการแม่เจ้าอยู่หัว รวมทั้งเตรียมจัดงานประจำปีของวัด ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวัฒนธรรม จำนวน 15,000 บาท จากอบต.จำนวน 100,000 บาท ทั้งนี้มีผู้เสนอเวลาในการจัดเป็น 2 แนวทาง คือ 1) วัดภายในวันที่ 12-13 เมษายน 2) จัดเป็นเอกเทศภายในเดือน พฤษภาคม 2549

ครั้งที่ 2 ประชุมจัดตั้งคณะกรรมการจัดงานวัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2549 ณ ศาลาหมู่บ้านน้ำบ่อ โดยได้ข้อสรุปการแต่งตั้งกรรมการจัดงานและกิจกรรมและเวลาการจัดงาน คือ ระหว่างวันที่ 11-13 เมษายน 2549 ซึ่งแต่ละวันมีกิจกรรมและมหรสพ ดังนี้

วันที่ 11 เมษายน กลางคืนมีหนังตะลุง

วันที่ 12 เมษายน กลางวันจัดให้มีการแข่งเรือ การสมโภชและการสงฆ์แม่เจ้า ส่วนกลางคืนมีเวทีกกลาง มโนราห์ การประกวดขวัญใจแม่เจ้า

วันที่ 13 เมษายน พิธีรดน้ำให้ผู้สูงอายุ

ครั้งที่ 3 ประชุมคณะกรรมการจัดงานวันสงกรานต์ วันที่ 14 มีนาคม 2549 ณ ศาลาประชาคมบ้านน้ำบ่อ ม. 3 ต. แม่เจ้าอยู่หัว ผู้เข้าร่วมนอกจากเป็นคณะกรรมการโครงการแล้ว ยังมีกรรมการจากสมาชิกอบต.แม่เจ้าอยู่หัวและกรรมการที่ได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย สรุปการประชุมได้ว่า ในที่ประชุมมีการชี้แจงถึงการวิจัยในโครงการเครือข่ายฯ ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจตรงกันว่าการทํางานครั้งนี้ต้องการให้มีบรรยากาศความเป็นท้องถิ่น รวมถึงชักชวนกิจกรรมในแต่ละวัน คือ

ในวันที่ 11 เมษายน ภาคกลางคืนจัดให้มีการรำวงย้อนยุค หนังตะลุง(ถ้าจัดได้)

ในวันที่ 12 เมษายน กลางวันมีการแข่งขันเรือแจว การสมโภช-สงฆ์แม่เจ้าอยู่หัว หนังจันทร์แก้ว นุ่นทอง การทอดล่าย้อนยุค ส่วนภาคกลางคืนมีการประกวดธิดาแม่เจ้าอยู่หัว ซึ่งกำหนดรับสมัครระหว่างวันที่ 14 มี.ค. – 10 เม.ย ผู้สมัครที่ชนะการประกวดพิจารณาจาก 1) ความรู้เกี่ยวกับประวัติแม่เจ้าอยู่หัว 2) การแต่งกาย 3) บุคลิกภาพ และ 4) ความสามารถพิเศษ

ในวันที่ 13 เมษายน มีแข่งขันเรือแจวรอบชิงชนะเลิศ และการรดน้ำผู้สูงอายุ

การทดลองจัดการท่องเที่ยว : งานสมโภช สงฆ์แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ(ครั้งที่ 1)

หลังจากดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง คณะทำงานในโครงการเห็นพ้องกันว่าเพื่อแสดงให้เห็นรูปธรรมในการทำงาน คณะกรรมการผู้รับผิดชอบร่วมกับชุมชนจึงจัดให้มีการทดลองจัดการท่องเที่ยวผ่านงาน “การจัดงานสมโภช สงฆ์แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ (ครั้งที่ 1)” ซึ่งงานนี้ถือเป็นงานประจำปีของวัดแม่เจ้าอยู่หัวซึ่งได้ดำเนินการจัดขึ้นหลังจากการวิจัยแม่เจ้าอยู่หัว เป็นงานที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมจากชุมชนของคนในหลายระดับและหลากศักยภาพ โดยในปี 2549 ที่ผ่านมาทาง

คณะกรรมการเห็นพ้องว่าจะจัดให้สมบุญฉบับกว่าปีที่ผ่านมามีเพียงพิธีสมโภชและสงฆ์น้ำพระรูปแม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุภายในวันเดียว คือ วันที่ 13 เมษายนของแต่ละปีและไม่มีมหรสพหรือการแสดงต่างๆ แต่ในปี 2549 กำหนดจัดงานตั้งแต่วันที่ 11 ถึง 13 เมษายน 2549 ภายในงานจัดให้มีการแสดงกิจกรรมหลายอย่างเพื่อเป็นการสืบสานสิ่งที่ตั้งงามของชุมชนเอาไว้ เช่น การประกวดธิดาแม่เจ้าอยู่หัวชิงเงินและถ้วยรางวัล การแข่งขันเรือแจว กิจกรรมรำวงย้อนยุคลูกแม่เจ้าอยู่หัว การแสดงมโนราห์และหนังตะลุงอัจฉริยะหนังจันทร์แก้ว นุ่นทอง การแสดงจากโรงเรียนต่างๆ ตลก นักร้อง การออกร้านสินค้าชุมชน และการเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงานฟรีตลอดงาน โดยแกนนำได้ประชุมเพื่อเตรียมงานอย่างน้อย 2 ครั้ง โดยครั้งแรกเพื่อวางแผนการประชาสัมพันธ์และมอบหมายภารกิจในแต่ละฝ่าย เมื่อได้รายชื่อผู้รับผิดชอบแต่ละส่วนงานเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปพิมพ์และตีตประกาศ รวมทั้งออกรายการวิทยุให้เป็นที่รับทราบโดยทั่ว ครั้งที่สองเป็นการประชุมเพื่อทราบความก้าวหน้าและซักซ้อมเพื่อให้กิจกรรมต่างๆ เป็นไปตามกำหนดการ หากพบข้อขัดข้องหรือมีอะไรที่ไม่เป็นไปตามกำหนดการจะได้มีการปรับแผนงานเสียก่อนถึงวันงานจะไม่เกิดความเสียหาย

แหล่งที่มาของงบประมาณในการจัดงาน คือ

1) จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด	15,000	บาท
2) จากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว	100,000	บาท
3) การบริจาคจากบุคคลทั่วไป	15,000	บาท
4) เทศบาลตำบลเชียรใหญ่สนับสนุนแสงสีประดับตกแต่ง	20,000	บาท

สำหรับคณะกรรมการแต่ละส่วน รวม 19 ฝ่าย ประกอบด้วยประชาชนในพื้นที่ คณะสงฆ์หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อบต.และเทศบาล) กรรมการเครือข่ายฯ ทุกคน ดังรายละเอียดดังนี้

- 1) กรรมการที่ปรึกษา มีหน้าที่ให้คำปรึกษาและอำนวยความสะดวกในการจัดงาน จำนวน 9 คน ประกอบด้วย ประธาน คือ พระมหาบุญญิติ ฐัมมสาโร เจ้าคณะตำบลแม่เจ้าอยู่หัว กรรมการอีก 8 คน ประกอบด้วย พระสงฆ์จากวัดท่าลิพงและวัดแม่เจ้าอยู่หัว นายอำเภอเชียรใหญ่ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเขตเชียรใหญ่ พัฒนาการอำเภอเชียรใหญ่ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียรใหญ่
- 2) กรรมการอำนวยความสะดวกและประสานงาน จำนวน 11 คน ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม นายองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว กรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมในสวนแม่เจ้าอยู่หัวทุกคน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบลแม่เจ้าอยู่ สมาชิกสภา

- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว กรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุตำบลแม่เจ้าอยู่หัว กลุ่มแม่บ้าน อสม. ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูตำบลแม่เจ้าอยู่หัว หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านเนินธัมมังและตำบลแม่เจ้าอยู่หัว หัวหน้าหน่วยสันตินิมิต บ้านเนินธัมมัง หัวหน้าประตู่ระบายน้ำ(ปตร.) คลองฮ่อง
- 3) กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์และพิธีกรบนเวที จำนวน 9 คน ประกอบด้วย หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชน อ. เขียวใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านน้ำบ่อ เจ้าหน้าที่เทศบาล ครูจาก ร.ร.บ้านบางพระ ข้าราชการบำนาญ อบต. หมู่ที่ 10 และ 3 และกรรมการเครือข่าย
 - 4) กรรมการฝ่ายอาหารและเครื่องดื่ม ประกอบด้วย 8 คน แบ่งทีมรับผิดชอบเป็น 2 วัน คือ
 - วันที่ 12 เมษายน 2549 มีนายสมพงศ์ พุ่มแก้ว กรรมการเครือข่าย นางสาวยนต์ ปิดชิด อบต. หมู่ที่ 10 และนางภิรมย์ ส่งบุญแก้ว
 - วันที่ 13 เมษายน 2549 มีนางจารึก บุญยัง กรรมการเครือข่าย นางกี ไทยราช นางเฉลิม ทองเกลี้ยง นางภิรมย์ เรืองโรจน์ และนางอัน จูเส็ง
 - 5) กรรมการฝ่ายสถานที่ ประกอบด้วย หัวหน้า คือ นายจำเริญ ทองเกลี้ยง และผู้ช่วย จำนวน 7 คน ทั้งนี้มีลูกจ้าง อบต. ทุกคน เป็นผู้ช่วยโดยภาระงาน
 - 6) กรรมการฝ่ายการแสดง และจัดหาของของรางวัล ประกอบด้วยทีมงาน 10 คน มีนายบำเพ็ญ เจียรรัตน์ เป็นหัวหน้า
 - 7) กรรมการฝ่ายแสง – เสียง ประกอบด้วยทีมงาน 3 คน มีนายอนุกุล ชูเกิด เป็นหัวหน้า
 - 8) กรรมการฝ่ายต้อนรับและพิธีการสมโภชสงกรานต์แม่เจ้าอยู่หัวและรดน้ำผู้สูงอายุ ประกอบด้วยทีมงาน 14 คน มีนายบำเพ็ญ เจียรรัตน์ เป็นหัวหน้า
 - 9) กรรมการฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อยและจัดระเบียบแม่ค้า ประกอบด้วยทีมงาน 7 คน มีนายนิรัตน์ สุขเพ็ง เป็นหัวหน้า พร้อมกับถือว่าผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบและอป.พร.ทุกคน เป็นทีมงาน
 - 10) กรรมการฝ่ายจัดการแข่งขันเรือแจว ประกอบด้วยทีมงานจำนวน 10 คน มีนายดำรงศักดิ์ ชูสุข เป็นหัวหน้า
 - 11) กรรมการฝ่ายพยาบาล มีทีมงาน 3 คน ประประกอบด้วยนางจิราพร ชุนทรานนท์ เป็นหัวหน้า มีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านเนินธัมมังและนายสำรวย มากทรัพย์ แพทย์ประจำตำบล เป็นผู้ช่วย
 - 12) คณะกรรมการในการประกวดขวัญใจแม่เจ้าอยู่หัว ประกอบด้วย 3 ท่าน คือ รศ.วิมล คำศรี คณบดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ดร.ไมตรี จันทรา อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

และ อ.ปัญญา เลิศไกร อาจารย์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

- 13) กรรมการฝ่ายการเงินและบัญชี ประกอบด้วยทีมงาน 7 คน มีนายไฉ ชุมเทพ เป็นหัวหน้า
- 14) คณะกรรมการฝ่ายจัดซื้อประตูดงและติดธง ประกอบด้วยทีมงาน 7 คน มีนายอนุชิต ชูเกิด เป็นหัวหน้า
- 15) กรรมการฝ่ายจัดส่งขวัญใจแม่เจ้าอยู่หัวเข้าประกวด ประกอบด้วยทีมงาน 10 คน มีนายไฉ ชุมเทพ เป็นหัวหน้า
- 16) กรรมการฝ่ายลานวัฒนธรรมจำลองยุค ประกอบด้วยทีมงาน 7 คน มีนายสำราญ เมืองจีน เป็นหัวหน้า
- 17) กรรมการฝ่ายจัดทำเอกสาร ประกอบด้วยทีมงาน 3 คน มีนายชลอ เขียมสุทธิ เป็นหัวหน้า
- 18) กรรมการฝ่ายขายพวงมาลัย ประกอบด้วยทีมงาน 5 คน มีนางสายันต์ ปิตติดี เป็นหัวหน้า
- 19) กรรมการฝ่ายประเมินผล (วิเคราะห์วิจารณ์) เพื่อนำไปพัฒนาครั้งต่อไปประกอบด้วย 3 คน มีนายนิรัตน์ เมืองจีน เป็นหัวหน้า

6. การเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรมแม่เจ้าอยู่หัว

จากการสังเกตกระบวนการทำงาน พบว่า องค์กรประชาชนมีความเข้าใจพอสมควรกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานกับโครงการ เบื้องต้นคือ การเข้ามาเป็นกรรมการ เป็นสมาชิกกลุ่มคนรักปิ่นโต จัดเลี้ยงอาหารปิ่นโต (ในวิทยาลัยฯ “กินข้าวปิ่นโต”) มาเป็นสมาชิกทำของที่ระลึกมอบและขายให้ผู้มาเยือน มาเป็นกรรมการประจำศูนย์การเรียนรู้และต้อนรับผู้มาเยือนชุมชน รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเวทีระดมความคิดเห็นเป็นอย่างดี

7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์โครงการฯ ใช้สื่อต่างๆ เป็นช่องทางในการเผยแพร่แนวคิดการทำงานและความคืบหน้าในการทำงานเป็นระยะๆ ผ่านสื่อหลายรูปแบบ ได้แก่ หอกระจายข่าวและเสียงตามสาย รายการโทรทัศน์บางช่อง การไปเป็นวิทยากรบรรยาย การจัดนิทรรศการ แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าวเคลื่อนที่ มีการใช้ศักยภาพด้านการประชาสัมพันธ์ของหัวหน้าโครงการซึ่งเป็นนักจัดรายการวิทยุออกอากาศทุกวันทางวิทยุชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะผ่านคลื่นลูกทุ่งไทย 96.00 เมกกะเฮิร์ตซ์ สถานีวิทยุลุ่มน้ำปากพนัง 102.00 เมกกะเฮิร์ตซ์

นอกจากนี้ยังมีการติดต่อประสานงานกับองค์กรภายนอก เช่น บริษัท ห้างร้านต่างๆ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและเชิญชวนผู้สนใจมาศึกษาเรียนรู้ เช่น องค์กรการท่องเที่ยวในจังหวัดและต่างจังหวัด (เช่น สมาคมเพื่อนเกลอ เครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดนครศรีธรรมราช) โดยผู้ที่สนใจมาเยี่ยมชมสามารถติดต่อล่วงหน้าผ่านผู้ใหญ่ชลอ เอี่ยมสุทธิ หัวหน้าโครงการ หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โทร 081-0808966, 075-362067 โทรสาร 075-362359

8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1. ปัจจัยที่เอื้อและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศูนย์การเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรม

1.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศูนย์การเรียนรู้เชิงนิเวศ - วัฒนธรรม

- มีทุนทางสังคมเรื่องของประวัติศาสตร์ของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเสียดขาว)
- การมีโบราณวัตถุโบราณสถานทรงคุณค่าดึงดูดจิตใจนักท่องเที่ยวหลายอย่าง โดยเฉพาะรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นที่สักการะของผู้มีจิตศรัทธา ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน คือ วัด แม่เจ้าอยู่หัว อันเป็นสถานที่ที่อยู่ในความสนใจขององค์กรต่างๆ
- มีทีมงานที่เข้มแข็งในการพัฒนาองค์ความรู้แม่เจ้าอยู่หัว

1.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศูนย์การเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรม

- พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเป็นพื้นที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ราชการยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำปากพนังเท่าที่ควร
- ทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวในโซนลุ่มน้ำมีน้อยไม่สามารถดึงดูดได้ดีเท่าที่ควร
- ชุมชนในพื้นที่ไม่เข้าใจเรื่องของการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งและมีจิตสำนึกในฐานะเจ้าบ้านที่ดี
- ยังขาดผู้นำทางด้านศาสนาหรือที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ในพื้นที่ดำเนินโครงการ
- มุมมองของผู้ในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบลยังคิดว่าเป็นเรื่องของทีมวิจัย ไม่ค่อยมีจิตเป็นสาธารณะ
- ยังมีกลุ่มคนบางพวกพยายามขัดขวางการพัฒนาเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพราะจะกระทบกับกลุ่มคนที่มีการทำลายโบราณสถานโบราณวัตถุในอดีตที่มีค่ามหาศาล

2. ผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.1 ทีมวิจัย การทำงานครั้งนี้เกิดขวัญกำลังใจในการพัฒนาเพื่อตอบแทนแผ่นดินเกิด สอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "การรักษาวัฒนธรรม คือ การรักษาชาติ"

2.2 ชุมชน/สังคม ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำเรื่องของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน และเป็นการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน

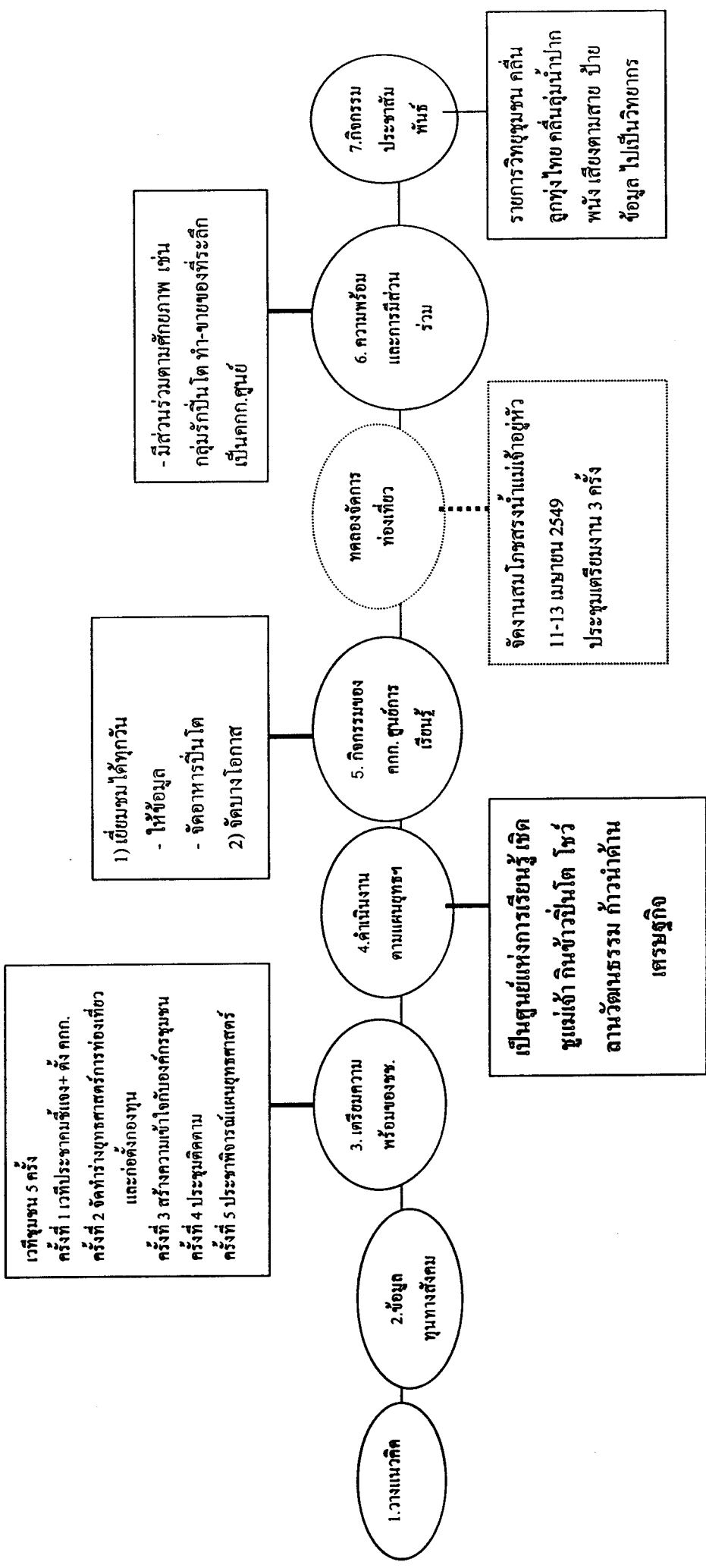
3. ความคาดหวังของทีมงานกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

3.1 ความสำเร็จของโครงการไม่ใช่อยู่ที่การเอาจำนวนคนมาเที่ยวมากน้อยเป็นตัวชี้วัด แต่สำคัญ คือ ชุมชนได้พัฒนาองค์ความรู้ได้มากน้อยขนาดไหน และการเป็นเจ้าของบ้านที่ดีต่างหาก

3.2 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดของคนในชุมชน ทำเรื่องของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน สรุปแล้วคนในชุมชนได้เป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนด้วยคนในชุมชนเอง

3.3 ชุมชนได้มีโอกาสวิจัยเรื่องของชุมชนเองบ้าง เพราะเราถูกวิจัยมาโดยตลอด

3.4 การพัฒนาการศูนย์การเรียนรู้เชิงการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะทำกิจกรรมมากหรือน้อย ไม่มีคำว่าไม่ประสบความสำเร็จ แต่จะประสบความสำเร็จมากขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการ

ผังที่ 3 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดแม่เจ้าอยู่หัว

บทที่ 6

การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนพรุคลองค้อง

1. แนวคิด

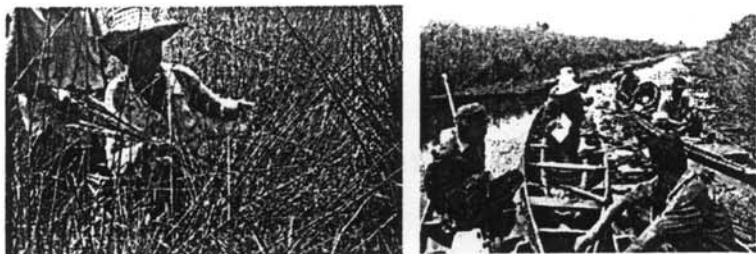
จากการดำเนินงานตาม “โครงการศึกษาสภาพพรุคลองค้องเพื่อหาเส้นทางอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยชุมชน” เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศของป่าพรุและนำไปสู่การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพรุอย่างยั่งยืน ทำให้ค้นพบแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนที่เหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลายประการ เบื้องต้นได้แก่ ระบบนิเวศป่าพรุ วิถีชาวประมงที่หากินในป่าพรุ คนถอนกระจุต เป็นต้น จึงได้เข้าร่วมกับโครงการวิจัยอีก 3 ชุมชน เพื่อสร้างระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น

2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

จากการทำโครงการวิจัย พบว่า บริเวณพรุคลองค้องมีจุดเด่นในเรื่องทัศนียภาพที่งดงามตามธรรมชาติและยังมีวิถีชีวิตแบบคนพรุให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ นอกจากนี้ในพื้นที่รอบๆ พรุคลองค้อง ยังมีสถานที่ที่น่าจะนำมาเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง สามารถประมวล² แหล่งท่องเที่ยวในบริบทของพรุคลองค้อง ได้ดังนี้

1. ป่าพรุ เป็นหนึ่งในบริบทของการท่องเที่ยวของชุมชนพรุคลองค้อง มีทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศที่น่าศึกษาเรียนรู้ มีวิถีชีวิตการทำมาหากิน ที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพรุ และทรัพยากรเหล่านั้นเป็นตัวกำหนดอาชีพของผู้คน ชาวบ้าน

² ภาพประกอบจาก http://khoneconet.wu.ac.th/monalbum/index.php?id_rub=11 และ <http://www.nakhonsithammarat.go.th/cheanyai/>

รอบๆ พรุ สลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามฤดูกาลในระบบนิเวศของป่าพรุ เช่น การหาปลาในฤดูน้ำหลาก การตีผึ้งหลวงในช่วงดอกไม้ผลิ การถอนต้นกระจูด เป็นต้น

2. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เป็นจุดศูนย์กลางในการดำเนินงานและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนรอบๆ พรุและพื้นที่ใกล้เคียง สร้างขึ้นตามพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จเยือนพสกนิกรในพุทธศักราช 2536 เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอาชีพเสริมด้านหัตถกรรมของสมาชิกศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมังซึ่งเป็นชาวบ้านในแถบนั้น ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง จึงเป็นบริบทของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนพรุคลองคองที่เหมาะสมสำหรับให้บุคคลภายนอกมาศึกษาเรียนรู้การประกอบอาชีพและงานฝีมือต่างๆ

3. กลุ่มงานหัตถกรรม – เกษตรกรรม เป็นอีกหนึ่งบริบทของแหล่งท่องเที่ยวที่ทำการศึกษารเรียนรู้ ถึงวิธีการประดิษฐ์คิดค้นการแปรรูป การประดิษฐ์ลายในงานหัตถกรรมของกลุ่มผ้าทอมือ กลุ่มผ้าทอสีธรรมชาติ กลุ่มจักสานกระจูด กลุ่มปักผ้าด้วยมือ และยังมีแหล่งงานด้านการเกษตรทางเลือกใหม่ของชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการงานวิจัยของโครงการศึกษาสภาพพรุคลองคองเพื่อหาทางอนุรักษ์ฟื้นฟูโดยชุมชน คือ การเลี้ยงผึ้งป่าพรุ และแปลงเกษตรธรรมชาติ นับเป็นตัวอย่างของชุมชนที่นำเอาระบบนิเวศมาเป็นฐานความคิดในการประกอบอาชีพพึ่งพาตนเองสอดคล้องกับแนวเศรษฐกิจพอเพียง

4. แม่น้ำปากพนมดงกลาง แม่น้ำแห่งนี้เป็นเส้นทางคมนาคมของชุมชนลุ่มน้ำในอดีต มีเรื่องราวและความเป็นธรรมชาติที่มีความสวยงามหลงเหลืออยู่พอประมาณ สามารถล่องเรือชม ลมเย็น ยามแดดอ่อน เพื่อผ่อนคลาย โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนที่กว้างที่สุดของแม่น้ำปากพนมดงกลาง คือ "ทะเลสองห้อง"

5. คลองราชดำริ(ชะอวด-แพรกเมือง) คลองชะอวด – แพรกเมือง เป็นคลองที่ขุดขึ้นจากโครงการพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนม เพื่อระบายน้ำจากที่ลุ่มสู่อ่าวไทยเพื่อให้มีระบบน้ำที่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตร ซึ่งมีความกว้างของคลองถึง 200 เมตร มีทัศนียภาพสวยงามในยามเย็น

6. ต้นไทรและศาลหลวง เป็นอีกส่วนหนึ่งของบริบทการท่องเที่ยวของชุมชนรอบพรุ ตั้งอยู่ในส่วนพื้นที่ของพรุท่าช้างข้าม ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับคลองคองอยู่ห่างจากศูนย์ศิลปาชีพเพียง 7 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของศาลหลวง มีต้นไทรที่เลื่องชื่อในความคิดดีสิทธ์ เรื่องราวความอาถรรพ์และเป็นที่สักการบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวบ้านทั่วไป

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการ

หลังจากเข้าร่วมกับโครงการวิจัยอีก 3 โครงการจึงได้ดำเนินการเพื่อผลักดันให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยว ดังนี้ คณะวิจัยในโครงการฯ ร่วมกับคณะทำงานของเครือข่ายดำเนินงานประชุมชี้แจงแนวทางดำเนินงานและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน รวม 5 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 เวทีชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนและสรรหาคณะทำงาน เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2548 เวลา 13.00 น. ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ม.5 ต.แม่เจ้าอยู่หัว อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช การประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมการประชุมรวม 77 คน ประกอบด้วย กรรมการเครือข่าย กรรมการโครงการแม่เจ้าอยู่หัว ตัวแทนจาก อบต.แม่เจ้าอยู่หัว ชาวบ้านที่เป็นผู้นำ กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ตัวแทนครัวเรือน และชาวบ้านที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มกระจูด กลุ่มผ้าทอ กลุ่มปลูกผัก กลุ่มเลี้ยงผึ้ง และกลุ่มหาลาปลา เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

(1) ให้ชุมชนได้รับทราบและเข้าใจถึงรายละเอียดและวัตถุประสงค์การดำเนินงานและวิจัยของเครือข่าย โดยหวังว่าเมื่อชุมชนมีความเข้าใจในโครงการแล้วจะทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันอย่าง ศักยภาพ

(2) สรรหามุคคคลขึ้นมาเป็นคณะทำงานการจัดตั้งคณะกรรมการโครงการเพิ่มเติม จำนวน 5 คน โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและเน้นให้มีสัดส่วนของหญิง-ชาย ประกอบด้วย นายเกษม ผาสุข จากกลุ่มทำนา, นายสัตยา มาเพ็ง จากกลุ่มเยาวชน, นางอำนวยการ บุญช่วย จากกลุ่มกระจูด, นางกัลยา จันทร์อินทร์ จากกลุ่มทอผ้า,นางเทียม ศรีเจริญ จากกลุ่มปักผ้า

ผู้เข้าร่วมการประชุมท่านหนึ่งเสนอว่า เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงการศึกษาเรียนรู้ ดังนั้นในการจัดการศูนย์เรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวจึงเน้นจัดกิจกรรมที่ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมเรียนรู้ลึกประทับใจกับวิถีชีวิตผู้คนชาวพจนต้องกลับมาเที่ยวอีก ทั้งนี้ต้องไม่เน้นการเอาอกเอาใจนักท่องเที่ยวมากเกินไป โดยคาดว่าจะจัดให้มีการท่องเที่ยวจริงภายใน 6 เดือน ตรงกับช่วงเตรียมการท่องเที่ยวแล้วเสร็จ

ครั้งที่ 2 จัดเวทีประชุมคณะทำงานจัดทำวางแผนการดำเนินงานด้านท่องเที่ยวของชุมชน ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2549 เพื่อเตรียมความพร้อมแบ่งภาระหน้าที่ของคณะทำงานและการกำหนดแผนการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน (ฉบับร่าง) มีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวน 10 คน ประกอบด้วยคณะที่มีวิจัยหลัก 5 คน คณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน 5 คน ซึ่งคณะทำงานได้รับรู้บทบาทภาระหน้าที่ของแต่ละคนและมีแผนการดำเนินการเสนอต่อชุมชนให้ได้รับทราบ

ครั้งที่ 3 ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบการดำเนินงานในแต่ละด้าน ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2549 ผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวน 10 คน ซึ่งเป็นคณะวิจัยและคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ครั้งที่ 4 จัดเวทีประชาคมเสนอร่างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแก่ชุมชน ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2549 มีผู้เข้าร่วมการประชุม 72 คน เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลและแนวทางการดำเนินงานด้านท่องเที่ยวของชุมชนบุคคลองค์ที่จะเชื่อมโยงเข้าเป็นแผนการดำเนินงานของเครือข่าย ทั้งนี้ในอนาคตจะได้มีการจัดเตรียมความพร้อมในระดับชุมชนและเครือข่ายพร้อมกับตั้งสโลแกนการท่องเที่ยวว่า "ศูนย์ศิลปาชีพเลื่องชื่อ งานฝีมือหัตถกรรม ชื่นฉ่ำธรรมชาติ ชมคลองราชดำริ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ศาลหลวง"

ครั้งที่ 5 จัดประชุมคณะกรรมการเตรียมความพร้อมในการทดลองท่องเที่ยวและเสนอแผนงานขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากเครือข่าย 10,000 บาท ณ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2549 ผู้เข้าร่วมการประชุม 10 คน คือ คณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน 5 คน คณะทีมวิจัย 5 คน ซึ่งมีภาระงานที่ต้องทำแผนงานขอสนับสนุนงบประมาณในจัดทดลองท่องเที่ยวของชุมชน และเตรียมจัดทำเอกสารรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงานเสนอต่อที่ประชุม

4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

กิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นที่บริเวณบุคคลองค์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) การท่องเที่ยวที่จัดให้ชมทุกวัน เช่น วิถีชีวิตของผู้คนในพยุ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง กลุ่มงานหัตถกรรม-เกษตรกรรม บ้านเนินธัมมัง สักการะต้นไทร
- 2) การท่องเที่ยวที่จัดบางโอกาส เช่น การล่องเรือชมธรรมชาติในป่าพยุ ล่องแม่น้ำปากพญาช่วงพยุ เนื่องจากการท่องเที่ยวตามจุดเหล่านี้ชุมชนจะต้องจัดเตรียมคนพายเรือและเรือไถล่องหน้า ซึ่งผู้มาท่องเที่ยวสามารถติดต่อล่องหน้าได้ที่ คุณธนพล นาพณี 081-6072078 สำหรับการล่องเรือแต่ละครั้ง มีค่าใช้จ่าย ล่าละ 200 บาท ระหว่างล่องเรือผู้เยี่ยมชมเยือนสามารถซักถามข้อมูลเกี่ยวกับพยุจากนายท้ายหรือผู้ขับเรือได้

ในการจัดการให้บริการจากชุมชน จึงจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจำนวน 5 คน ได้แก่ นายธนพล นาพณี, นายจำรูญ พลายด้วง, นายภักดี สุขเพ็ง, นายปรีชา เกื้อเพชรและนางบุญธรมณี เกื้อเพชร เพื่อทำหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น เตรียมการ การจัดกิจกรรมและการสรุปบทเรียน กำหนดเนื้อหากิจกรรม ประสานผู้เข้าร่วมกิจกรรม จัดเตรียมเอกสาร จัดเตรียมข้อมูลที่นำเสนอ อุปกรณ์และสถานที่ เมื่อประชุมเสร็จแต่ละครั้งจะมีการประชุมสรุปงาน เพื่อหาข้อแก้ไข และนำบทเรียนมาสรุปสู่การปฏิบัติ เมื่อทำงานมาได้ระยะหนึ่งจึงได้เพิ่มคณะกรรมการอีก 5 คนซึ่งมาจากกลุ่มอาชีพภูมิปัญญา ประกอบด้วย นายเกษม ผาสุข จากกลุ่มทำนา, นายสัญญา มาเพ็ง จากกลุ่ม

เยาวชน, นางอำนาจ บุญช่วย จากกลุ่มกระจูด, นางกัลยา จันทร์อินทร์ จากกลุ่มทอผ้า และนางเทียบ ศรีเจริญ จากกลุ่มปักผ้า เพื่อร่วมกันรับผิดชอบภาระหน้าที่ 4 ด้าน คือ 1) ด้านติดต่อประสานงาน มี นายธนพล นาพ้ง เป็นผู้รับผิดชอบ การติดต่อประสานงาน ภายในคณะทำงานทั้ง 10 คน ชุมชน เครือข่าย และกลุ่มนักท่องเที่ยว 2) ด้านประชาสัมพันธ์ มีนายจำรูญ พลายด้วง และ นายภักดี สุขเพ็ง 3) ด้านอำนวยความสะดวก ต้อนรับ และบริการนำเที่ยว นายปรีชา เกื้อเพชร นายสัญญา มาเพ็ง 4) ด้านอาหารและสถานที่ มีนายเกษม ผาสุข นางอำนาจ บุญช่วย นางเทียบ ศรีเจริญ นางบุญรมณ์ เกื้อเพชร นางกัญญา จันทร์อินทร์

5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย

ทีมวิจัยบุคคลองคือได้มอบหมายให้ตัวแทนคณะที่มิวิจัยเป็นตัวแทนชุมชนเข้าไปทำงานในฐานะส่วนหนึ่งของคณะกรรมการเครือข่ายฯ ได้แก่ นายธนพล นาพ้ง, นายจำรูญ พลายด้วง, นายภักดี สุขเพ็ง, นายปรีชา เกื้อเพชร และนางบุญรมณ์ เกื้อเพชร ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการประสานงานกับคณะกรรมการเครือข่ายฯ และเกิดการหนุนเสริมแบบเวทีระดับชุมชน 1 ครั้ง เพื่อชี้แจงที่มา วัตถุประสงค์ และวิธีการทำงานของเครือข่าย คือ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2548

6. กิจกรรมการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบหรือคณะดูแล

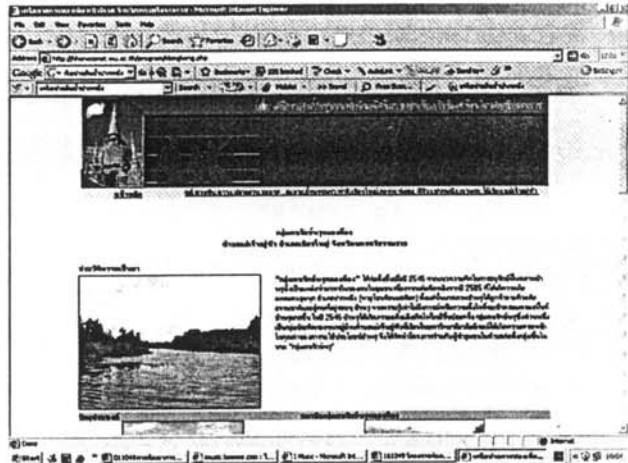
ผู้รับผิดชอบที่ถูกเลือกให้เป็นคณะกรรมการเพิ่มอีก 5 คน ได้พัฒนาศักยภาพในการทำงานผ่านวงสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนบ่อยครั้งขึ้น มีการศึกษาเอกสารเผยแพร่และนำความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ทำความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนผ่านเวทีประชาคมและการพูดคุยกลุ่มย่อย รวมทั้งประสานการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ โดยแบ่งการทำงานออกเป็น 2 ทีมย่อย คือ

- 1) คณะกรรมการชุดประสานงาน ได้จัดทำโครงการเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนท่องเที่ยวไทย เพื่อดำเนินการจัดตั้งกองทุนการท่องเที่ยวชุมชนบุคคลองคือ โดยผ่านศูนย์การท่องเที่ยวนครศรีธรรมราช
- 2) คณะกรรมการชุดต้อนรับและชุดมัคคุเทศก์ รวมทั้งคณะกรรมการด้านอาหารและเครื่องดื่ม ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือน

7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

ชุมชนได้จัดคัดเลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการในระดับชุมชนและเครือข่าย เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การทำงานด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การติดป้าย วิธีการประชาสัมพันธ์ ออกรายการวิทยุ โดยเฉพาะวิทยุชุมชนที่มีประธานเครือข่ายฯ เป็นผู้จัด รวมทั้งในการเผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์ <http://khoneconet.wu.ac.th/program/klongkong.php> นอกจากนี้ยังประชาสัมพันธ์ผ่านการ

พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการตามเทศกาลงานบุญ งานประจำปีต่างๆ ผลการประชาสัมพันธ์ที่แม้ว่าจะยังไม่เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแผนทดลองจัดนำเที่ยว หากแต่ทำให้การดำเนินงานเป็นที่รับรู้ของชุมชน และเกิดการติดตามความคืบหน้าเป็นระยะๆ

8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1) ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินกิจกรรม

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานอยู่หลายประการ ดังนี้

1. ปัญหาสมาชิกองค์กรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางกลุ่ม ยังขาดความเข้าใจถึงบทบาทตนเองในฐานะเจ้าบ้านที่ดี
2. ปัญหาความพร้อมของสถานที่ในการจัดประชุม เช่น เครื่องขยายเสียง โต๊ะเก้าอี้ เป็นต้น
3. ปัญหาการจ่ายเงินแก่ผู้เข้าร่วมประชุม (ค่าเดินทาง) มีผู้เข้าร่วมประชุมบางส่วนไม่กรอกรายละเอียดการเบิกจ่ายเงินตามเอกสาร
4. ขาดงบประมาณในการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว เช่น ห้องพัก เสื้อชูชีพ(ใช้เวลาล่องเรือ)

2) ข้อเสนอแนะในการทำงานของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาดังต้น ดังนี้

1. ควรใช้กระบวนการพูดคุยกลุ่มย่อยเพื่อให้สมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้เข้าใจบทบาทของตนในการรองรับนักท่องเที่ยว (การเป็นเจ้าบ้านที่ดี)
2. ควรมีการมอบหมายบทบาทให้บุคคลรับผิดชอบเป็นทางการเพื่อจะได้รู้ถึงภาระหน้าที่
3. เงื่อนไขของการเบิกจ่ายเงินต้องมีผู้รับผิดชอบโดยตรงและให้ทุกคนลงรายละเอียดในเอกสาร (ตรวจสอบ) ก่อนจ่ายเงินทุกครั้ง

3) ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1. สิ่งที่ทีมวิจัยเรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรม

ความคาดหวังด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมาย พบว่า ค่อนข้างประสบความสำเร็จเพราะคณะทำงานเพิ่มจาก 5 คน เป็น 10 คนและคณะทำงานเหล่านี้มีภาระหน้าที่ และมีแผนปฏิบัติงานรวมทั้ง ชุมชนเริ่มมีความเข้าใจและปรับตัวเป็นเจ้าบ้านที่ต้อนรับการท่องเที่ยวมากขึ้น

ความคาดหวังด้านสถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ ในการจัดกิจกรรม พบว่าสถานที่ใช้ (เนินถัมมัง) เป็นศูนย์กลางของชุมชนและช่วงเวลาที่จัดมีความเหมาะสม

ความคาดหวังด้านการบริหารงบประมาณ พบว่าไม่เหมาะสม (งบประมาณ) เนื่องจากงบในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะไม่สามารถบริการอาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งเบียร์ประชุมแก่ผู้เข้าร่วมการประชุมได้

ด้านการมีส่วนร่วมจากชุมชนพบว่าการประชุมงานด้วยการใช้จดหมายเชิญให้แต่ละครัวเรือนส่งตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน เข้าร่วมการประชุมได้รับความร่วมมือตามความคาดหวัง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการกำหนดเวลาประชุมในช่วงสาย-เที่ยงวันสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนซึ่งแต่ละบ้านเสร็จจากภารกิจในรอบครัว เช่น หาปลา ถอนกระจุต ทำกับข้าว

ขณะที่การพูดคุยผ่านเวทีประชาคมมีความเหมาะสมกับชาวบ้านในชุมชนเพราะทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่และความถนัดของตนอย่างเปิดเผย ส่วนการพูดคุยแบบกลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนอีกประเภทหนึ่งคือกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุม หรือเข้าร่วมแต่ไม่กล้าแสดงออกจำเป็นต้องใช้พูดคุยเป็นกลุ่มย่อยเพื่อทำความเข้าใจและวางแผนงานร่วมกันในการดำเนินงาน

สำหรับการเนื้อหาที่พูดถึงในการเวทีประชาคม(ข้อมูลความรู้) ที่นำมาใช้เหมาะสมแก่ชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนตระหนักและพร้อมที่จะเป็นเจ้าบ้านที่ดี ส่วนเนื้อหา(ข้อมูลความรู้) ที่ได้จากการศึกษาสภาพบริบทแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสถานที่ชาวบ้านเข้าไปใช้สอยจริงตามวิถีชีวิตประจำวันอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม พบว่า สิ่งที่ต้องปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป คือ การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงประเด็นการท่องเที่ยวของชุมชนไปสู่สังคมวงกว้างยังน้อย จึงเป็นข้อเสนอแนะต่อชุมชนที่จะต้องใช้ความสามารถของส่วนบุคคล (คณะกรรมการ) ร่วมระดมสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

2. สิ่งที่สมาชิกชุมชนได้จากการเข้าร่วมเครือข่าย

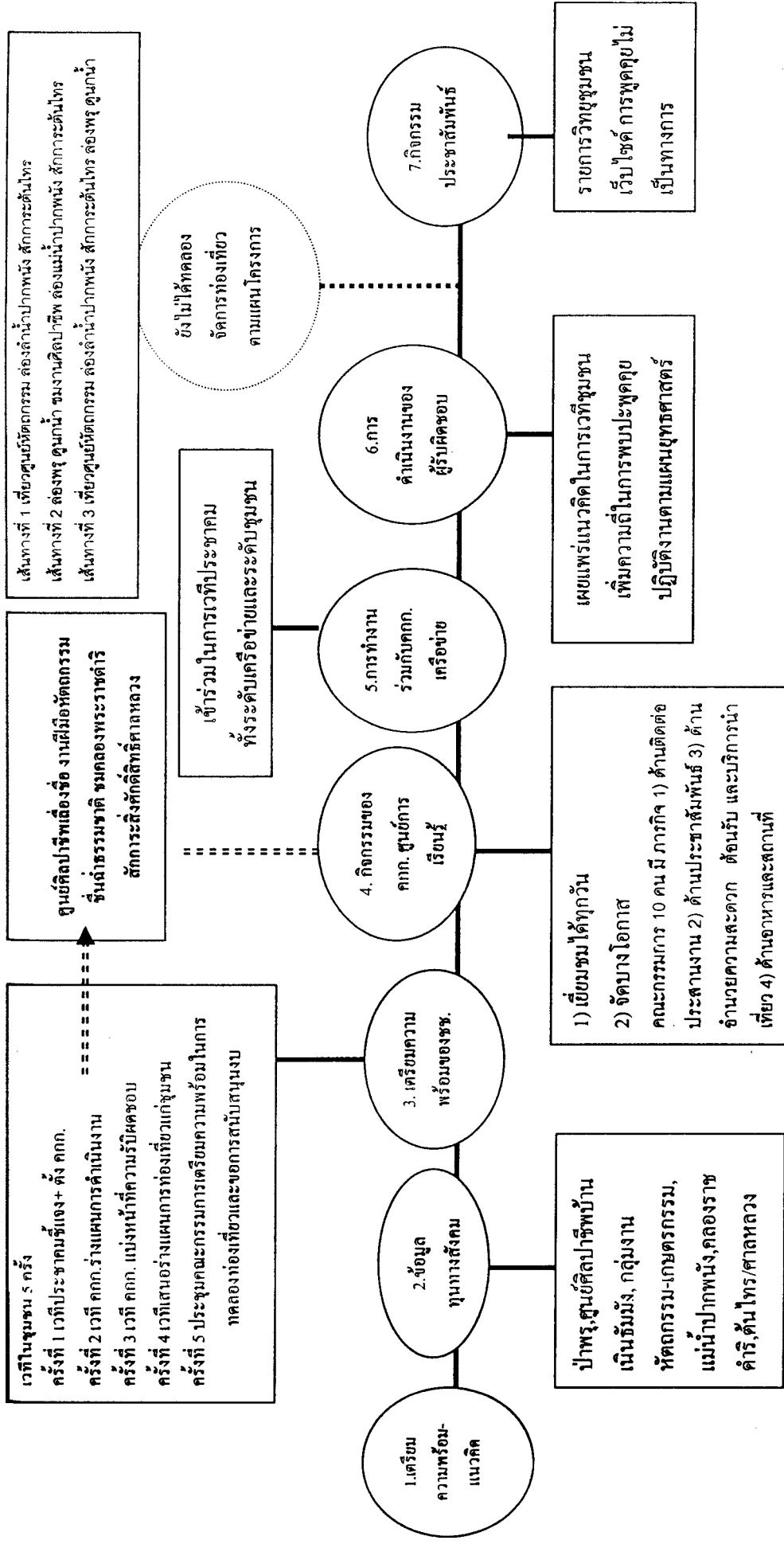
จากการสังเกตของคณะวิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจในเนื้อหาการพูดคุยเรื่องการเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้านต่างๆ แต่ยังมีประเด็นความขัดแย้งในเรื่องการระบุจุด/แหล่งท่องเที่ยวว่าสมควรจะกำหนดไว้กี่แห่ง ซึ่งในที่สุดโดยมีข้อสรุปว่าสมควรทำโปรแกรมไว้ทุกแห่ง แต่แยกโปรแกรมออกเป็น 3 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 เทียบศูนย์หัตถกรรม ล่องลำน้ำปากหนัง สักการะต้นไทร เส้นทางที่ 2 ล่องพยุ ดูนกน้ำ ชมงานศิลปะ ล่องแม่น้ำปากหนัง สักการะต้นไทร เส้นทางที่ 3 เทียบศูนย์หัตถกรรม ล่องลำน้ำปากหนัง สักการะต้นไทร ล่องพยุ ดูนกน้ำ ชมงานศิลปะ(พัก

คำค้น 1 คืบที่ศูนย์ศิลป์ปาชีฟ)

บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรมพบว่าทุกคนมีความประทับใจ ถึงความกระตือรือร้นของชาวบ้านในการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยสังเกตจากการพูดคุยถึงการเตรียมความพร้อมของแต่ละกลุ่มจุดขาย ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะมาจากความสามารถของผู้นำ(นายชลอ เอี่ยมสุทธิ) เป็นที่ยอมรับในการดำเนินงานของชุมชนเป็นอย่างมาก ด้านปฏิบัติการทางสังคมและการสร้างจิตสำนึกร่วมพบว่ามีการรวมกลุ่มในการร่วมคิดร่วมทำถึงประเด็นการท่องเที่ยวของชุมชนมากขึ้นกว่าในอดีต

อย่างไรก็ตามระหว่างดำเนินงานมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือรายละเอียดบางอย่างในกิจกรรมจากเดิม ทางคณะทำงานมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่จะไม่กระทบถึงแผนงานที่วางไว้ อาทิ การยังไม่สามารถกำหนดโปรแกรมเส้นทางได้แน่ชัด เนื่องจากยังขาดการทดลองการนำเที่ยว ซึ่งหากมีการทดลองนำเที่ยวจะสามารถยืนยันโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางหรือจะมีการปรับปรุงเพื่อความเหมาะสมต่อไป

ผังที่ 4 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนพุดคลองคืออง

บทที่ 7

การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดพัทธสีมา

1. แนวคิด

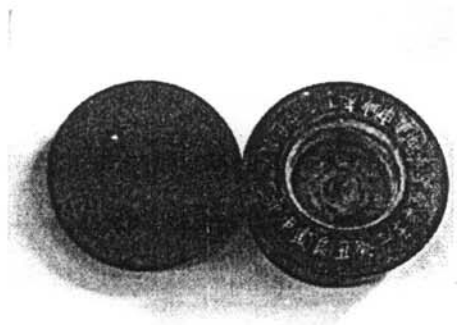
ประสบการณ์จากการเข้าร่วมทำวิจัยในโครงการการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของวัดพัทธสีมา และชุมชนวัดพัทธสีมา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดพัทธสีมา ประวัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ในวัดพัทธสีมา บทบาทของวัดในการจัดการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก การเป็นศูนย์กลางของการแพทย์พื้นบ้าน พิธีกรรมและงานประเพณีสำคัญ ที่วัดจัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และความหมายทางสังคมของพิธีกรรมและประเพณีดังกล่าว

หอไตรกลางน้ำ (กำลังบูรณะ)

ความรู้ต่างๆ ที่วัดพัทธสีมาเคยเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอด และสร้างปฏิบัติการทางสังคม เช่น ตำราการรักษาโรค ตำรับยา ทั้งที่ปรากฏในหนังสือбуд และคำบอกเล่าของผู้อาวุโส โดยเฉพาะการเปิดหอไตรเมื่อเดือนเมษายน 2548 พบโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ รวมทั้งเอกสารโบราณ เช่น หนังสือбуд ตำรา จำนวนมาก และจากกิจกรรมประเพณีที่ยังใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ประกอบกับคนเฒ่าคนแก่ของชุมชนที่เหลืออยู่ซึ่งยังพอจะเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชน

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ยืนยันว่าวัดพัทธสีมาเป็นวัดเก่าแก่อายุไม่ต่ำกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายของท้องถิ่นเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญของชุมชน และยังมีข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับบทบาทของวัดพัทธสีมาที่มีต่อชุมชนในด้านต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอยู่มากมาย หากมีการศึกษาเรื่องราวเหล่านี้จะ

เขมทศจีนโบราณ 24 ทศ

ทำให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในบ้านเกิดเมืองนอน กลายเป็นต้นทุนสำคัญในการเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย ทั้งการเป็นหนี้สิน การเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน รวมไปถึงปัญหาทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรม เหมือนทางออกที่สร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยนำไปสู่ทางออกของการพัฒนาชุมชน ทั้งการแก้ไขปัญหา และการกำหนดอนาคตชุมชนในทิศทางของการพึ่งตนเองสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ด้วยผลการวิจัยดังกล่าวจึงน่าจะพัฒนาให้วัดพัทธสีมาเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่ผ่านมาได้อาศัยผลของการวิจัยมาเป็นฐานในการพัฒนาสู่ระบบการท่องเที่ยวนิเวศวัฒนธรรมวัดพัทธสีมา โดยผลของการวิจัยโครงการศึกษากองทุน

ทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนรากฐานของการหยุดตั้งสติพิจารณาตัวเองว่าเรา(ชุมชน)จะก้าวเดินไปทางทิศไหน จังหวะไหนเร็ว จังหวะไหนช้า โดยให้มีความ พอเหมาะกับตัวเองเหมือนกับการปฏิบัติธรรม ถ้าไม่รู้จักจิตสันดานและอุปนิสัยของตนเองก็จะกำจัดการกิเลสเหล่านั้นไม่ได้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่จะนำมาพัฒนาชุมชนให้มี ทิศทางและสร้างความพร้อมทั้งระบบแบบยั่งยืน โดยการต่อยอดงานเดิมจะนำความภาคภูมิใจออก เผยแพร่ไปสู่วงกว้างเพื่อแสดงถึงตัวตนของคนพัทลุงนี้มา ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับความคิดของชุมชนที่ว่า “ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้าถึงกระบวนการวิจัย รู้จักวิเคราะห์ รู้จักเก็บข้อมูลและประโยชน์ที่เกิดขึ้น ทั้งระดับบุคคลและชุมชน สามารถถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องราวของวัดพัทลุงนี้มา ผ่านโบราณวัตถุล้ำค่าเหล่านี้ ด้วยความภาคภูมิใจและสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่ลูกหลานต่อไปในอนาคต”

2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดพัทลุงนี้มา ตั้งอยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าซอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 59 ไร่ 3 งาน 30 ตารางวา มีทุนเดิมที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่หลายประการ

1. ผลงานการศึกษาเชิงวิชาการ เช่น (1) หนังสือประวัติวัดพัทลุงนี้มา แต่งและเรียบเรียงเป็นคำกลอน โดย นายเจียม หนูนวน เผยแพร่ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2535 (2) หนังสือประวัติวัดพัทลุงนี้มา รวบรวมโดย ร.ต.อ. เปี่ยม บุญยะโชติ เผยแพร่ เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2515 (3) หนังสือพัทลุงนี้มารำลึก เรียบเรียงโดย ครูแคล้ว อินทรคำ (4) รายงานการวิจัยโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมวัดพัทลุงนี้มา โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. หน่วยประสานงานนครศรีธรรมราช-มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์) ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม 2547 – 31 มกราคม 2548 จากเอกสารเหล่านี้พบว่าวัดพัทลุงนี้มาสร้างอย่างน้อยสมัยอยุธยาตอนกลาง และเคยเป็นวัดที่มีที่ดินและข้าววัด หรือ กัลปนา จนกระทั่งยกเลิกไปในสมัยพ่อท่านชูเต่า(ระหว่าง พ.ศ. 2428-2470) ทั้งนี้พบว่าชุมชนและวัดมีคุณค่าที่สามารถสื่อสารถึงสังคมภาคใต้และสังคมไทยในสวนรวมได้

2. โบราณวัตถุที่เก็บไว้ในหอไตรกลางน้ำ หลังจากมีการเปิดหอไตรกลางน้ำเมื่อต้นเดือนเมษายน 2547 ซึ่งถูกปิดมิดชิดไม่ให้ใครได้รับรู้มาหลายปีต่อเนื่องกันปรากฏว่ามีศิลปวัตถุจำนวนมาก มีอายุลดหลั่นกันไปบางชิ้นมีอายุเกือบ 1,000 ปี สอดคล้องกับสิ่งที่เล่าสืบทอดกันมาว่าแต่เดิมบริเวณวัดพัทลุงนี้มาเป็นศูนย์กลางการค้าขายของเมืองในท้องถิ่นกับชาวต่างชาติ ศิลปะวัตถุเหล่านี้จำแนกออกเป็นหลาย

ชนิด เช่น พระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผา เครื่องทองเหลือง นาก ทองแดง เครื่องถม รูปภาพ เครื่องแก้ว และอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ในหอไตรกลางน้ำดังกล่าวยังเก็บเอกสารโบราณที่มีคุณค่าไว้อีกมากอยู่ในสภาพสมบูรณ์ไม่สามารถได้จากแหล่งอื่น ทั้งเอกสารบุตดำ บุตขาว เอกสารโบราณ ที่เป็นตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ยาและสมุนไพร โหราศาสตร์ วรรณกรรมและอื่น ๆ

3. โบราณสถานที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามระเบียบของกรมศิลปากรไว้แล้ว เช่น หอไตรกลางน้ำ ศาลากลางวัด ศาลาที่ตั้งศพ ฯลฯ

4. บรรยากาศแบบวัดสมัยโบราณที่บริเวณวัดสะอาด ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้และพันธุ์พืชสมุนไพร

5. ประวัติศาสตร์และบทบาทของวัดตั้งแต่อดีต วัดมีความเป็นมาอันยาวนานทั้งในส่วนประวัติที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองและประวัติที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น โดยเฉพาะประวัติที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นทั้งในแง่ของการเป็นศูนย์การเรียนรู้หนังสือ แหล่งสืบทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรตามแบบการแพทย์สมุนไพรพื้นบ้าน/ตำรายา และเวทมนต์คาถาของคนในท้องถิ่น มีพระภิกษุที่ทรงความรู้และเกจอาจารย์ที่ผู้คนในท้องถิ่นนับถือเลื่อมใสในบุญบารมี สืบทอดความดีความศักดิ์สิทธิ์และสร้างคุณประโยชน์นานาประการต่อชุมชนติดต่อกันไม่เคยขาดมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชนเคารพศรัทธา โดยพระสงฆ์ที่โดดเด่นมากที่สุด คือ

บรรยากาศลานวัดที่ร่มรื่น

พ่อท่านชูเฉม่า พันธนมโอม อดีตเจ้าอาวาสรูปที่

6 ระหว่าง พ.ศ.2428-2470 เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือนสาม ปีจอ จ.ศ.1210 (พ.ศ.2382) ณ บ้านหน้าด่าน ตำบลท่าชอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บรรพชาเมื่อ พ.ศ.2399 อุปสมบท พ.ศ.2401 โดยมีท่านขรัวหนู อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ 5 เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ วัดพัทธสีมา นอกจากนี้เป็นพระที่ได้ศึกษาการแพทย์แผนโบราณอย่างแตกฉาน ชำนาญภาษาขอมถึงขนาดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดแล้วและยังมีความชำนาญด้านไสยศาสตร์จนชาวบ้านทั่วไปเรียกพ่อท่านว่า "พ่อท่านชูเฉม่า อาบน้ำในกาได้" ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเมื่อ พ.ศ.2428 มีอายุ 47 ปี มรณภาพเมื่อพ.ศ.2470 มีอายุ 89 ปี 69 พรรษา ฌาปนกิจเมื่อ 10 มิถุนายน 2475 ณ วัดพัทธสีมา

พ่อท่านอาจารย์หนูจันทร์ ปุญญสุวรรณโณ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ของวัดพัทธสีมา เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนหก ปีมะเมีย พ.ศ.2436 ณ บ้านเกาะขรบ ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช บรรพชาอุปสมบท พ.ศ.2455 ณ วัดแดง ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพระครูพริ้งศรีวิสุทธิพุทธภักดี วัดศาลาแก้ว เป็นพระ

พ่อท่านหนูจันทร์ ปุญญสุวรรณโณ
หนึ่งผู้ให้กำเนิดร.พิบูลสงคราม และ
อดีตเจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา

อุปัชฌาย์ มรณภาพเมื่อ พ.ศ.2525 ฉาปนกิจศพ ณ วัดแดง เมื่อ 15 สิงหาคม 2527 มีอายุ 91 ปี 72 พรรษา พ่อท่านเป็นพระมีเมตตาสูงเป็นนักพัฒนาและปฏิบัติธรรมไปพร้อมๆ กัน ได้เป็นประธานในการสร้างเสนาสนะให้กับวัดพัทธสีมาหลายอย่าง เช่น อุโบสถ โรงเรียน บ่อน้ำ วิหาร เป็นต้น

6. วิถีชีวิตและงานประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทเดือนสิบ งานมุตาคิดวันพ่อท่านชู-พ่อท่านจันทร์ เป็นต้น ซึ่งมีความพยายามรักษาบรรยากาศการจัดงานแบบท้องถิ่นไว้ ทำให้มีเอกลักษณ์ที่ย้อนรำลึกอดีตที่มีเสน่ห์

ทั้งนี้สามารถยกกรณีข้อมูลสิ่งของล้ำค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดที่น่าสนใจและเหมาะที่จะศึกษาเรียนรู้ ดังนี้

1. หอไตรกลางน้ำ เป็นอาคารไม้ทรงเรือนไทยปักชำใต้ สร้างไว้กลางสระน้ำ ขอบสระก่อด้วยปูนเป็นกำแพง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ใช้สลักไม้แทนตะปู ใช้สำหรับเก็บคัมภีร์โบราณและเครื่องถ้วยชามโบราณ ปัจจุบันได้ขึ้นเป็นโบราณสถานแห่งชาติแล้ว
2. ศาลาบาตร เป็นอาคารไม้ทรงไทย แบบอาคารโถงยกสูง ตั้งอยู่กลางลานวัดใกล้หอไตรกลางน้ำ การประกอบอาคารไม้ใช้ลูกสักหรือลิ้มไม้แทนตะปูแบบเดียวกับหอไตรกลางน้ำ ซึ่งเป็นเทคนิคของช่างพื้นเมืองปักชำใต้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าบันจำหลักเป็นรูปหนุมานจับยักษ์ พื้นหลังแกะสลักลวดลายกนกกันแย่ง ตอนบนเป็นรูปเทพนมครึ่งองค์
3. กุฏิเมรุ เป็นกุฏิไม้หลังใหญ่ที่แสดงถึงศิลปะท้องถิ่นปักชำใต้ ชาวบ้านในชุมชนนิยมเรียกว่า "เมรุ" เพราะสร้างขึ้นเพื่อตั้งศพพ่อท่านชูเดมา อดีตเจ้าอาวาส รูปที่ 6 พ.ศ. 2428 – 2470
4. วิหาร เดิมเป็นอาคารไม้โถงไม่มีฝาผนัง ปัจจุบันได้รื้อทำใหม่เป็นอาคารก่อด้วยอิฐถือปูนภายใน มีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา จำนวน 3 องค์
5. อุโบสถ เดิมเป็นอาคารไม้โถงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปัจจุบันเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหันหน้าไปทางทิศตะวันตก กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร มีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติ
6. โบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่หลายร้อยปีไว้จำนวนมาก มีทั้ง จานและชาม ไห เครื่องใช้ในราชสำนักและบุคคลชั้นสูง รวมแล้วกว่า 2,500 ชิ้น โดยการสนับสนุนของ สกว.ท้องถิ่น กรมศิลปากร และชาวบ้านในชุมชน ขณะนี้โบราณวัตถุทั้งหมดเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน ทั้งนี้ได้ทำทะเบียนตามแบบของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติแล้ว
7. เอกสารโบราณ วัดพัทธสีมาได้เก็บเอกสารโบราณไว้เป็นจำนวนมากในหอไตรกลางน้ำ ถือเป็นเอกสารที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ ปัจจุบันจัดเก็บและแสดงชั่วคราวในวิหารของวัดพัทธสีมา ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน โดยแยกเป็นประเภทได้ ดังนี้

- 1) คัมภีร์ไบเบิล ได้จัดทำทะเบียนเสร็จเรียบร้อยแล้วโดยหอสมุดแห่งชาติ มีจำนวนกว่า 2,500 ผูก บางผูกมียุ่เก่าแก่ราว 317 ปี เป็นภาษาขอมและภาษาไทยโบราณ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมวินัย พระสูตร ชาดก ตำรายาสมุนไพร ไลยศาสตร์ โหราศาสตร์ วรรณกรรม บทสวด ฯลฯ ที่สำคัญมีตำนานพระบรมธาตุที่จารด้วยภาษาขอม (ทั้งหมดนี้กำลังมีโครงการปริวรรตอักษร)
- 2) หนังสือสมุดไทย มีทั้งบุตดำ บุตขาว สมุดฝรั่ง มีจำนวนกว่า 100 เล่ม ซึ่งประกอบด้วย พระธรรมวินัย บทสวด วรรณกรรม ตำรายาสมุนไพร ไลยศาสตร์ ฯลฯ เป็นภาษาขอมและภาษาไทยโบราณ (ทั้งหมดนี้กำลังมีโครงการปริวรรตอักษร) ขณะนี้หอสมุดแห่งชาติได้จัดทำทะเบียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการ

1. การจัดเวทีทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพิ่มเติม

ชุมชนได้มีการประชุมทั้งสิ้น 4 ครั้ง เป็นการประชุมประชาคม 2 ครั้ง การประชุมคณะกรรมการ 2 ครั้ง (แต่ 1 ในสอง ครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวนมาก)

ครั้งที่ 1 การประชุมชี้แจงต่อชุมชน (โดยการสนับสนุนจากเครือข่ายฯ) ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2548 ณ วัดพัทธสีมา ม.4 ต.ท่าขอม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งหมด 110 คน ประกอบด้วยคณะกรรมการเครือข่าย 12 คน จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จำนวน 2 คน กรรมการเครือข่ายและประชาชนจากแม่เจ้าอยู่หัวและเนินธัมมัง รวม 14 คน และชาวบ้านจากชุมชนพัทธสีมา 112 คน เนื้อหาการประชุมโดยสรุป คือ การชี้แจงถึงความสำคัญ ที่มา เล่าสู่กันฟัง ประสพการณ์ในการเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว (เช่น มาเลเซีย กาญจนบุรี) แนวคิดในการร่วมกันจัดให้มีการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนต่างๆ ทั้ง 4 พื้นที่(อ.เฉลิมพระเกียรติ แม่เจ้าอยู่หัว พุคคองคอง-เนินธัมมังและชุมชนพัทธสีมา) ซึ่งมีประสพการณ์ในการทำงานวิจัยระยะที่หนึ่งมาแล้ว จุดเด่นของการร่วมมือครั้งนี้ คือ การสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การปลูกจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน ความรักท้องถิ่น บ้านเกิด ที่จะนำไปสู่การพัฒนาและกิจกรรมอื่นๆ ที่บ่งถึง "ตัวตน" ของคนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในการนี้ นายโสภณ มุสิกะธีระกุล ศิลปินดีเด่นสาขาทัศนศิลป์แห่งยวทซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีความผูกพันกับวัดพัทธสีมา กล่าวว่ายินดีให้การสนับสนุนการทำงาน และฝากข้อคิดไว้ว่า "ถ้าไม่ทอดทิ้งกัน สามัคคีกัน จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี" พร้อมกันนี้ได้ใช้เวทีนี้เลือกคณะกรรมการโครงการฯ เพิ่มเติม อีก 5 คน คือ นางเชียง อินทรคำ, นางแปลก กองสุข, นายสุชาติ ทองเงินสังข์, นายธำรงค์ ศรีอินทร์และนายสมศักดิ์ ดิษฐ์นวล

ครั้งที่ 2 จัดประชุมคณะกรรมการโครงการเพื่อทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยคณะทำงานในระดับเครือข่ายการสนับสนุนกระบวนการทำงาน เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2548 มีผู้เข้าร่วมการประชุม 12 คน

ครั้งที่ 3 จัดประชุม คณะกรรมการ เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2549 ณ วัดพัทธสีมา มีผู้เข้าร่วมการประชุม 54 คน

ครั้งที่ 4 เพื่อชี้แจงความคืบหน้าและแต่งตั้งคณะกรรมการ จัดเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549 เวลา 13.00 – 14.30 น. เนื้อหาการประชุมโดยสรุปมี 3 ประการ/ประเด็น คือ

ประการแรก แจ้งที่ประชุมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยววัดพัทธสีมาในรอบปี ซึ่งประกอบด้วย 1) การเคารพสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) ชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ สวนสมุนไพรมหา 3) กิจกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมลานวัฒนธรรม พร้อมกับวางคำขวัญการท่องเที่ยวของชุมชน ไว้ว่า

“วัดพัทธสีมา	นบบุชาพระมหิตโบราณ
น้อมนมัสการพ่อท่านชูเฒ่า	เลื่องลือเล่าท่านหนูจันทร์
รักษาศักดิ์สิทธิ์สวนสมุนไพรมหา	งามหอไตรพิพิธภัณฑสถาน สืบสร้างสรรควัฒนธรรม”

ประการที่สอง รายงานกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ 1) ฝึกซ้อมโนราห์ยุวชน อบรมมัคคุเทศก์ และอบรมวาดแผนโบราณ

ประการที่สาม การจัดตั้งผู้รับผิดชอบ ประกอบด้วย 1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน จำนวน 24 คน บุคคลที่ได้รับการจัดตั้งประกอบด้วยผู้นำของกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานในพื้นที่(พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ครู นักวิชาการพิพิธภัณฑสถาน การไฟฟ้า) ตัวแทนกลุ่มสังคมและอาชีพ(นวดแผนโบราณ ชนมลา ผู้สูงอายุ นวดแผนโบราณ ผ้าบาติก น้ำสมุนไพรมหาเพื่อสุขภาพ ข้าวหอมมือ) และศิลปิน(มโนราห์) มีพระครูสิทธิธรรมมาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา เป็นประธาน 2) จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 8 คน มีพระสมณะเกียรติ กิตติปัญญา เป็นประธานที่ปรึกษา

ครั้งที่ 5 การประชุมประชาคมเพื่อเสนอแผนงานการท่องเที่ยวของชุมชนต่อคนในชุมชน เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2549 ณ วัดพัทธสีมา มีผู้เข้าร่วม 90 คน

รูปธรรมความสำเร็จของการทำงาน ในเบื้องต้น คือ พิพิธภัณฑสถานชุมชนวัดพัทธสีมาและสวนสมุนไพรมหา พร้อมกับจัดรูปแบบการเรียนรู้เชิงท่องเที่ยวตามคำขวัญข้างต้น โดยวางยุทธศาสตร์การทำงานออกเป็น 2 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การนำจุดเด่นขึ้นมาเป็นแผน คำว่า “จุดเด่น” ในที่นี้ ได้แก่ วัดพัทธสีมา พระมหิตโบราณ(พระสำริด) บารมีของอดีตเจ้าอาวาส สวนสมุนไพรมหาและตำรายา เอกลักษณ์ของหอไตรกลางน้ำและพิพิธภัณฑสถานวัฒนธรรมประเพณี เช่น วันสงกรานต์ วันออกพรรษา วันสำคัญทางศาสนา

ท้ายสุด คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ได้วางวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้ไว้ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งที่เคยมาเที่ยวที่วัดและยังไม่เคย 2) เพื่อฟื้นฟูปรับปรุง อนุรักษ์และสร้างทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมให้โดดเด่น โดยเฉพาะการจัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ของชุมชนเอง 3) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้ยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน ภายใต้แนวทางการดำเนินงาน 2 ประการ คือ 1) ปรับปรุงฟื้นฟูทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมทั้งหมดที่เป็นจุดเด่นให้มีระบบและเหมาะสม 2) จัดการองค์ความรู้ทั้งหมดของจุดเด่นให้เป็นระบบ โดยที่วางเป้าหมายสูงสุดของการทำงานอยู่ที่การผลักดันให้เกิดพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพัทธสีมา ดังคำขวัญข้างต้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ผลักดันศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มองเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วม วัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้ คือ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการเรียนรู้และอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรมหรือจุดเด่นตามยุทธศาสตร์ข้อแรก แนวทางในการดำเนินงาน คือ 1) สร้างจิตสำนึก 2) ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดรายได้(ผลิตภัณฑ์ชุมชน-OTOP) 3) พัฒนาระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น 4) พัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง

พร้อมกับการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานสองประการข้างต้น ชุมชนยังได้กำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ รวม 4 ทีมงาน คือ

- 1) คณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน (จำนวน 24 คน)³ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการขับเคลื่อนงานและวางระบบการบริหารจัดการมาแต่เริ่มต้น ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กำนัน ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เป็นรองประธาน ตัวแทนชมรมนวดแผนโบราณ กลุ่มขนมลา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มรำมโนราห์ ฯลฯ เป็นคณะกรรมการร่วม
- 2) คณะกรรมการบริหารจัดการการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดตั้งเมื่อ 28 มกราคม 2549 จำนวน 8 คน ประกอบด้วย 1) ที่ปรึกษา ได้แก่ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา, นายประสพ จันทรทองเดช, นายสุธรรม หนูทอง, นายประเสริฐ นันทวงศ์, นางนิกร จันทร

³ คณะกรรมการเพื่อบริหารโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน จัดตั้งในการประชุมเมื่อ 28 มกราคม 2549 ประกอบด้วย ประธาน คือ พระครูสิทธิธรรมวิจารย์ เจ้าอาวาส, รองประธาน คือ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา นายประสพ จันทรทองเดช(กำนัน) นายสุธรรม หนูทอง(อบต.) นายประเสริฐ นันทวงศ์(ครู รร.ชุมชนพิบูลสงคราม) กรรมการ คือ นายทวิช วัฒนทรัพย์(วิชาการท้องถิ่นและมัคคุเทศน์) นางสุจิตรา คงแก้ว(กลุ่มนวดแผนโบราณ) นายบุญส่ง ช่วยแก้ว(กลุ่มขนมลา) นายเตียน จันทรนิ่ม(งานไม้กลึงและกะลามะพร้าว) นายสมศักดิ์ ดิษฐนวล(กลุ่มผู้สูงอายุ) นางแปลก กองสุข(กลุ่มผู้สูงอายุ) นางเชียง อินทองคำ(กลุ่มผู้สูงอายุ) นายไพรัช คงแก้ว(พิธีกร) นายวิระศักดิ์ อินทองคำ(พิธีกร) นายภควัฒน์ ช่วยดวง(มโนราห์) นายวิรัตน์ แก้วเมือง(ข้าวซ้อมมือ) นายไพรัช ดำนาคแก้ว(เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์วัด) นางปิยะนุช แก้วหนูนา(อาหารและเครื่องดื่ม) นางธรรมวงศ์ ศรีจันทร์(นวดแผนโบราณ) นายสุชาติ ทองจีนสังข์(ผ้าบาติก) นายมัศรี กุลไกรจักร์(การเงินโครงการพิพิธภัณฑ์) นายสมชาย ศุขจร(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7) นางพรรณี หนูทอง(นำคนุนโทรเพื่อสุขภาพ) และนายไพบูลย์ แก้วเมือง(ไฟฟ้า)

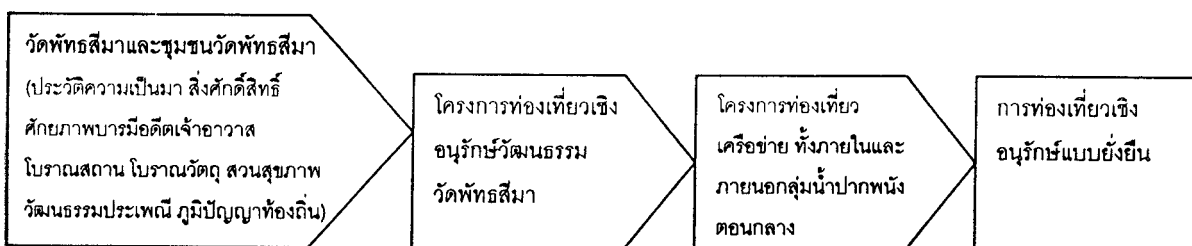
ทองเดช, นางพนิดา ทองจีนสังข์, นางพรทิพย์ หนูทอง และนางสาววารี ทองเพชร ส่วนคณะกรรมการบริหารคอยสนับสนุนการผลิตและดูแลการขายให้มีระบบ

3) คณะทีมงานโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง หรือที่เรียกอย่างง่าย ๆ ว่า "ทีมงานลานวัดพัทธสีมา" ประกอบด้วยคณะทำงาน 10 คน มีที่มาจาก 2 ส่วน คือ

- 1) คณะทำงานตามโครงการวิจัยทุนทางวัฒนธรรมและชุมชนพัทธสีมา 5 คน คือ นายประสพ จันทรทองเดช, พระสมเกียรติ กิตติปัญญา, นางพรรณี หนูทอง, นายธวัช ทวีชนม์และนายไพรัช คงแก้ว เพื่อทำหน้าที่ประสานกับเครือข่ายฯ
- 2) คณะกรรมการที่คัดเลือกเพิ่มขึ้นจากเวทีประชุมชุมชน วันที่ 8 พฤศจิกายน 2549 จำนวน 5 คน คือ นางเซียง อินทรคำ, นางแปลก กองสุข, นายสุชาติ ทองจีนสังข์, นายธำรงค์ ศรีอินทร์และนายสมศักดิ์ ดิษฐนวล เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและจัดเตรียมความสะดวกด้านต่างๆ ของภายในวัด รวมถึงให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยี่ยมชม

4) พัฒนาศักยภาพทีมงานจากข้อ 3 เข้าสู่การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อร่วมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทั้งนี้ในระบบการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการเน้นดึงผู้ที่มีศักยภาพแต่ละด้านเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการ เพื่อให้การบริหารโครงการมีระบบและยั่งยืน พร้อมกันนี้คณะกรรมการชุดอื่นๆ รวมทั้งกรรมการและที่ปรึกษา บริหารจัดการ การผลิตและจำหน่ายพิพิธภัณฑน์ เน้นให้มีการประชุมหารือ ติดตามการทำงานทั้งระบบและแต่ละกลุ่มอยู่เป็นประจำ เพื่อติดตามความก้าวหน้า กล่าวได้ว่าการดำเนินการตามแนวทางนี้จะทำให้เกิดพัฒนาการการทำงาน ดังนี้

พร้อมกันนี้ ชุมชนได้จัดเตรียมความพร้อมโครงการเร่งด่วนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่จะจัดให้มีขึ้น จำนวน 8 โครงการ คือ

- 1) โครงการทำทะเบียนศิลปะโบราณวัตถุ ดำเนินการโดยงานพิพิธภัณฑน์ เริ่มในเดือนมีนาคม 2549 ใช้งบประมาณราว 35,000 บาท

- 2) โครงการซ่อมแซมตู้โบราณ จำนวน 14 ตู้ ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการแล้ว
- 3) โครงการอบรมวาดแผนโบราณเพื่อสุขภาพ ดำเนินการโดยกำนันประสพ จันทร์ทองเดช เริ่มดำเนินการแล้ว ใช้งบประมาณราว 20,000 บาท
- 4) โครงการปรับปรุงฟื้นฟูสวนสมุนไพรวัดพัทธสีมา ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการแล้ว ใช้งบประมาณราว 14,000 บาท
- 5) โครงการฝึกgramโนราห์ในวันหยุดของเยาวชน ดำเนินการโดยอาจารย์ภควัฒน์ ช่วยดวงโรงเรียนนพคุณประชาสรรค์ ดำเนินการระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน 2549
- 6) โครงการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ดำเนินการโดยกำนันประสพ จันทร์ทองเดช เริ่มดำเนินการแล้ว ผลิตภัณฑ์ของชุมชน ได้แก่ ลูกประคบ เครื่องจักรสานสมุนไพรอบแห้ง ดอกไม้จันทร์ น้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก งานกลึงไม้ ข้าวกล้องและข้างซ่อมมือ ขนมลา ผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวและผลิตผลทางการเกษตรในท้องถิ่น ผู้ผลิตเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งขณะนี้มืออยู่มากมายหลายกลุ่ม คือ กลุ่มนวดแผนโบราณ กลุ่มรักษีสุนทรและกลุ่มนวดแผนโบราณ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มนักเรียนชุมชนพิบูลสงคราม กลุ่มวัยรุ่นในชุมชน กลุ่มข้าวซ่อมมือ รวมทั้งประชาชนทั่วไปที่มีผลผลิตที่ต้องการมาวางที่จุดจำหน่าย เป็นต้น ใช้งบประมาณราว 60,000 บาท
- 7) โครงการสืบสานประเพณีสงกรานต์ ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา
- 8) โครงการทำป้ายบอกทางเข้าวัด ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการในเดือนมกราคม 2549 ใช้งบประมาณราว 25,000 บาท

แต่ด้วยข้อจำกัดในการดำเนินงานที่ยังจำเป็นอย่างมากที่จะต้องระดมงบประมาณมาดำเนินการ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา จึงทำหนังสือขอการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ได้แก่ ผู้อำนวยการการกีฬาันทนาการและการท่องเที่ยว จ. นครศรีธรรมราช, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่จากพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ, ผู้อำนวยการแขวงการท่องเที่ยว นครศรีธรรมราช ที่ 1, สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 , องค์การบริหารส่วนตำบล, อบจ., โรงเรียนต่างๆ รอบบริเวณวัด เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนแล้ว เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นต้น (มีรายละเอียดในหน้า 69)

4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

บุคคลที่เป็นผู้เข้ามามีบทบาทในการทำงานของชุมชนครั้งนี้ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กำนัน ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เป็นรองประธาน ตัวแทนชมรมนวด

แผนโบราณ กลุ่มชนมลา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มรำมโนราห์ เป็นต้นเป็นคณะกรรมการร่วม บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการดูแลรักษาทรัพย์สินสาธารณะและนำเสนอข้อมูลให้กับผู้เข้ามาเยี่ยมชม

ที่ผ่านมาคณะกรรมการชุดนี้ทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ประมวลได้ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เปิดให้ชมทุกวัน เพื่อให้ผู้คนเข้ามาทำบุญและเยี่ยมชมวัดได้ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ จนถึงเวลา 17.00 น. ของทุกวัน โดยถ้ามาในวันเสาร์-อาทิตย์ ผู้ที่เข้ามาเที่ยวจะได้พบกับกิจกรรมชุมชน เช่น การฝึกมโนราห์เยาวชนประมาณ 50 คน นวดแผนโบราณเพื่อสุขภาพ การฝึกมัดคุเทศก์เยาวชน การฝึกอาชีพ ผ้าบาติก งานไม้สัก ส่วนมากถ้าเป็นหน่วยงานจะมีการทำหนังสือแจ้งให้ทราบล่วงหน้า อาทิ วันที่ 28 มีนาคม 2549 มูลนิธิเพื่อคนพิการจะนำชาวญี่ปุ่นจำนวน 25 คน เข้าเยี่ยมชม

2) การท่องเที่ยวแบบจัดบางโอกาส มักเป็นกิจกรรมสำคัญทางศาสนาและประเพณี เช่น งานวันสงกรานต์(ทำบุญเดือนห้า) งานเดือนสิบ

กิจกรรมที่ได้จัดไปแล้ว คือ งานลานวัฒนธรรมวัดพัทธสีมา ระหว่างวันที่ 9-16 เมษายน 2549 ในงานนี้มีการแบ่งการทำงานออกเป็น 10 ฝ่าย บนความสนุกสนานและการบันเทิงผู้จัดพยายามแทรกเนื้อหาในการสืบสานประเพณีที่ดั้งเดิมให้ยั่งยืน ส่งเสริมคุณธรรมด้านความกตัญญูตเวที ส่งเสริมความรักสามัคคีของคนในแต่ละวัย และการทำงานร่วมกันระหว่าง บ-ว-ร (วัด-บ้าน-โรงเรียน) สร้างจิตสำนึกรักษากันเกิด รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปกิจกรรมที่เน้นถึงความเชื่อ การละเล่น การแสดงถึงความกตัญญูและกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตผู้คนรอบวัดพัทธสีมา ในงานมีกิจกรรมหลายอย่าง ได้แก่ 1) การสร้างรูปเหมือนอดีตเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน 2) การอาบน้ำผู้ใหญ่วัย 3) พิธีอัญเชิญรูปเหมือนพ่อท่านชูเฉมา พ่อท่านหนูจันทร์ พ่อท่านโรย ประดิษฐาน ณ ศาลากลางน้ำ 4) การละเล่นมหรสพ(มโนราห์ หนังตะลุง วงดนตรีลูกทุ่ง กลองยาว) และกีฬาพื้นบ้าน เช่น แข่งขันลอบโยจาก สานหมาจาก เย็บจาก สานเสื่อ วิ่งกระสอบ ปิดตาตีหม้อ มวยทะเล เป็นต้น 5) การสาธิตการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน 6) การแสดงบนเวที 7) ร่วมทอดผ้าป่ากับดาราช่อง 3 การจัดงานครั้งนี้มีคนในชุมชนและลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นกลับมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก รวมทั้งคนต่างถิ่นต่างชุมชนเข้ามาเที่ยว เนื่องจากเป็นงานที่สนุกสนานและยังรักษาบรรยากาศแบบเดิมๆ ไว้ได้เป็นอย่างดี

3) กิจกรรมอื่นๆ ที่ผ่านมาทางคณะกรรมการ ได้ดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องและหนุนเสริมกับภารกิจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของชุมชน หลายประการ ได้แก่

3.1) จัดเตรียมนิทรรศการและบุคลากรให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับบริการที่มาเยี่ยมชมแบบส่วนตัวและมาในนามหมู่คณะ

3.2) จัดนิทรรศการร่วมกับหน่วยงานระดับอำเภอ ในงานวันของดีอำเภอหัวไทร ปี 2548

3.3) ร่วมเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4) การประชาสัมพันธ์แนวคิดและการทำงานของโครงการอย่างไม่เป็นทางการในงานวันของดี วัดพัทธสีมา ระหว่างวันที่ 6-12 พฤศจิกายน 2548 โดยเฉพาะในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2548 ที่มีการ พุทธาภิเษกปลุกเสกรูปเหมือนพ่อท่านชูเผ่าและพ่อท่านหนูจันทร์ซึ่งได้จัดลานวัฒนธรรม อาทิ การละเล่นของเด็ก ผู้สูงอายุและกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งนายประสพ จันทร์ทองเดช หัวหน้าโครงการฯ กล่าวว่า จะพยายามผลักดันให้เกิดลานวัฒนธรรมประจำทุกวัน

ทั้งนี้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมเป็นกรณีพิเศษ โดยมีที่มวิทยากรให้ความรู้อย่างใกล้ชิด สามารถติดต่อ ล่วงหน้าได้ที่พระสมเกียรติ กิตติปัญญา (086) 280-8066 กำนันประสพ จันทร์ทองเดช (089) 296-5362

5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย

ชุมชนพัทธสีมาได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายฯ ในสองลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการ ชี้แจงแนวคิดการทำงานของเครือข่ายต่อที่ประชุมระดับชุมชน และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการ ท่องเที่ยวของชุมชน ขณะเดียวกันตัวแทนจากชุมชนที่เข้าไปเป็นกรรมการเครือข่ายฯ มีบทบาทในการ ร่วมกำหนดแนวทางการทำงานของเครือข่าย

6. กิจกรรมการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบหรือคณะดูแล

คณะผู้ดูแลที่ได้รับคัดเลือกจำนวน 5 คน มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานด้านสถานที่และ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม การรักษาความสะอาด และความปลอดภัยของสิ่งของจัดแสดง รวมทั้งให้ข้อมูลกับผู้ที่จะเข้ามาเยี่ยมชม ในครั้งนี้ได้มีการฝึกกลุ่มมัคคุเทศก์ซึ่งเป็นนักเรียนจากโรงเรียน ชุมชนพิบูลย์สงครามเพื่อช่วยแนะนำการท่องเที่ยว พร้อมกับฝึกอาชีพที่ส่งเสริมภูมิปัญญาที่มีอยู่ใน ชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มนวดแผนโบราณ กลุ่มรักษาสุนไพรรวม ๖ กลุ่มนวดแผนโบราณ และ กลุ่มข้าวซ้อมมือ

7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการได้ดำเนินการเพื่อเผยแพร่การทำงานและเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนและวัดพัทธสีมา ในรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่

1. การจัดนิทรรศการ 1) การจัดนิทรรศการภายในวัดเพื่อให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม เข้ารับบริการ ทั้งที่มาเยี่ยมชมแบบส่วนตัว และมาในนามหมู่คณะ 2) จัด นิทรรศการร่วมกับหน่วยงาน ระดับอำเภอ ในงานวันของดี อำเภอหัวไทร ปี 2548

การเผยแพร่ข่าวสารผ่านเว็บไซต์ ของสกว. สำนักงานภาค และ นสพ. ข่าวสด

2. ทำสปอร์ตวิทย์เพื่อนำเสนอของดีของพิพิธภัณฑวัดพุทธสีมา พร้อมทั้งสิ่งศักดิ์คู่วัด โดยใช้คำขวัญเป็นแนวหลักในการประชาสัมพันธ์และดำเนินกิจกรรม
3. ทำแผนพับแจกให้กับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด ว่ามีโครงการที่จะพัฒนาต่อไปอย่างไร
4. จัดตัวแทนเข้าอบรมและจัดนิทรรศการตามหน่วยงานต่างๆ เช่น การได้รับเข้าเป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑการเรียนรู้ภูมิภาคภาคใต้ของวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ, งานศึกษาดูงานสัญจรภาคใต้, งานไหว้ครูแพทย์แผนไทย 14 จังหวัดภาคใต้, งานฉลอง 109 ปี อำเภอดำรงวิทยะปถวี เป็นต้น
5. ประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ของเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดนครสวรรค์
6. ประชาสัมพันธ์แนวคิดและแนวทางการทำงาน พร้อมทั้งแนะนำ "ทีมงานลานวัดพุทธสีมา" อย่างไม่เป็นทางการ ในวันงานลานวัฒนธรรมวัดพุทธสีมา

ผลของการประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมา ทำให้งานผลักดันให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑวัดพุทธสีมา มีเครือข่ายมากขึ้นหลายกลุ่มและขยายออกสู่วงกว้างมากขึ้น แม้ว่าจะยังไม่มีกำรบันทึกจำนวนผู้เข้าชมอย่างเป็นระบบแต่ประมาณการได้ว่าจำนวนผู้เข้ามาท่องเที่ยวในวัดเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยกลุ่มผู้เข้าชม มีทั้งคณะครู นักเรียนนักศึกษา ประชาชนทั่วไป ขณะที่การตอบรับจากสมาชิกชุมชนเองเป็นไปค่อนข้างดี

8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของหน่วยงาน

1. การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นการทำงานในลักษณะใหม่ที่ต้องอาศัยระยะเวลาทำความเข้าใจและประสานความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนในพื้นที่
2. ความไม่พร้อมของอาคารสถานที่ที่จะใช้เป็นสถานที่ประสานงาน
3. มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและอุทกภัยระหว่างปลายปี
4. 2548 และต้นปี 2549 ทำให้ไม่สามารถจัดการให้งานดำเนินการไปตามแผนงาน
5. ไม่มีงบประมาณที่เหมาะสมและพอเพียง สำหรับใช้ในการดำเนินการกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้และอนุรักษ์โบราณวัตถุ
6. ขาดการสนับสนุนจากโครงการบริหารงานแบบที่มีผู้มีอำนาจบริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer-CEO/ซีอีโอ) จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างปี 2548-2550 หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่เห็นความสำคัญของคุณค่าของทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่จะนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ตามยุทธศาสตร์ของจังหวัด

2. สิ่งที่มีวิจัยเรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรม

ภาพรวมการทำงานพบว่า จากจุดเด่นที่วัดได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากสมาชิกในชุมชนอยู่แล้ว มีทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมที่มากมายและเปี่ยมด้วยคุณค่า เมื่อมีโครงการที่จะเพิ่มบทบาทการท่องเที่ยวให้กับวัดทำให้เกิดการตื่นตัวของสมาชิกในชุมชนไปในทิศทางที่ดี แต่ขณะเดียวกันก็มีข้อด้อยหรือข้อควรปรับปรุงหลายประการ โดยเฉพาะระบบการจัดการข้อมูล สถานที่และบุคลากร กล่าวคือ การนำเสนอข้อมูลยังขาดระบบที่ชัดเจนและการขาดความพร้อม บุคลากรที่มีความรู้และมีเวลายังมีน้อย ดังนั้นในอนาคตจึงสมควรมีเวทีเพื่อสร้างความพร้อมและศักยภาพทั้งในส่วนของบุคลากร ข้อมูลและสถานที่

3. สิ่งที่สมาชิกชุมชน/สังคมได้จากการเข้าร่วมเครือข่าย

ที่ผ่านมามีการทำงานในระบบเครือข่ายของชุมชนพัทลุงไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากคณะกรรมการมีเวลาน้อย ติดภาระกิจตามภาระหน้าที่ในภาระงานอาชีพ พบว่าแต่ละคนมีหน้าที่หลายอย่างในชุมชน การติดต่อประสานงานไม่สะดวก จัดเวลาไม่สอดคล้องกับแผนการทำงาน อีกทั้งพิพิธภัณฑ์วัดพัทลุงยังต้องดำเนินการอีกหลายเรื่องทั้งการจัดการเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และคัมภีร์โบราณ ดังนั้นการทำงานที่จะให้เกิดผลกับเครือข่ายจึงมีประสิทธิภาพไม่เท่าที่จำเป็น

อย่างไรก็ตามการร่วมกันผลักดันให้งานครั้งนี้มีความก้าวหน้า นำมาสู่ความร่วมมือในวงกว้างมากกว่าเดิม ดังจะเห็นได้ผ่าน การดึงทรัพยากร การสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เบื้องต้นทำให้มีงบประมาณการทำกิจกรรมไปแล้วกว่า 820,000 บาท ดังนี้

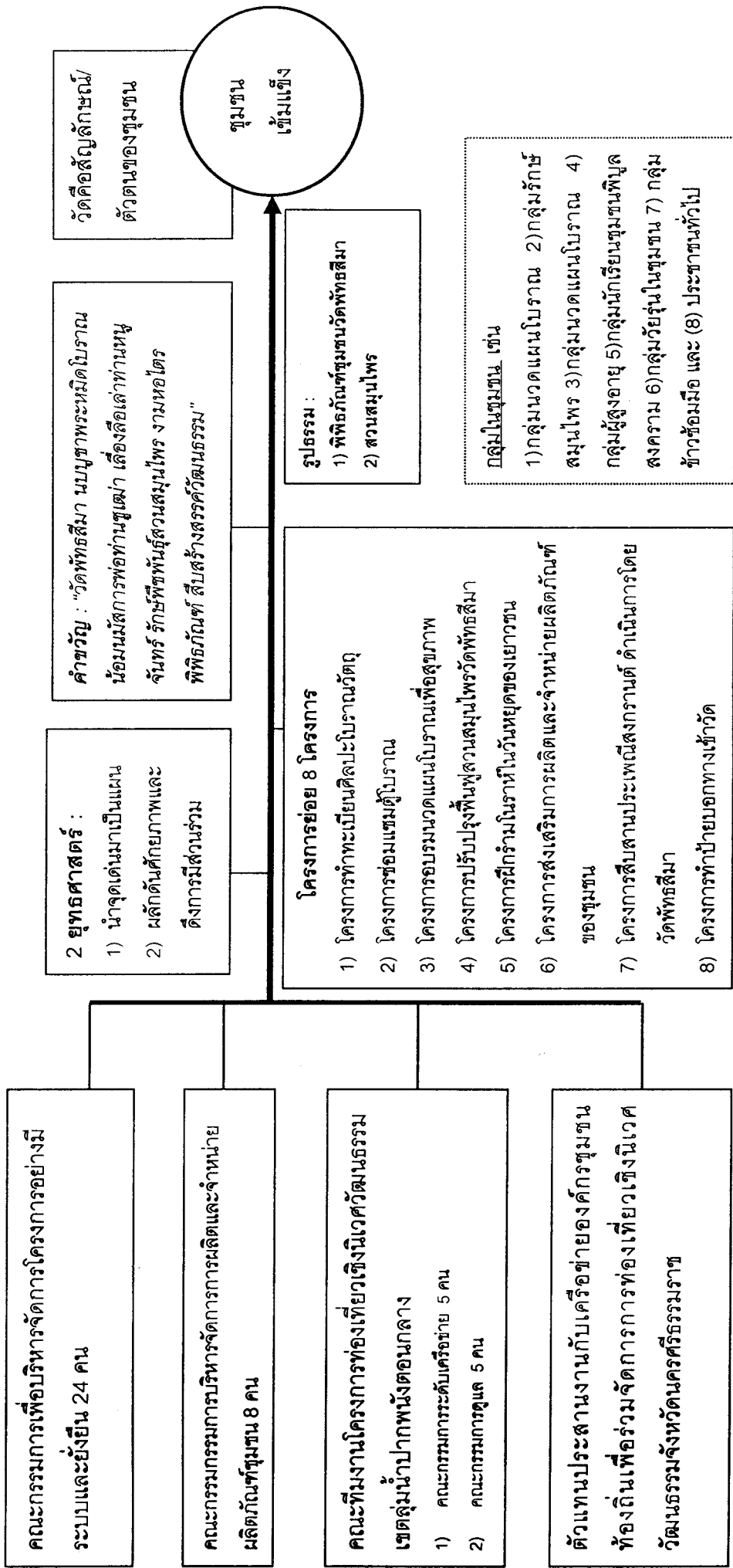
1) ความร่วมมือจากความศรัทธาของประชาชนทั่วไป รูปธรรมกิจกรรมที่ทำไปแล้ว ได้แก่ การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ครั้งที่ 1 ใช้งบประมาณสามหมื่นกว่าบาท, การซ่อมแซมและจัดซื้อตู้เพิ่ม ใช้งบประมาณ 40,000 กว่าบาท, งบประมาณประเพณีวันสงกรานต์ปี 2549, การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน, ทำป้ายบอกนำทางเข้าวัด, จัดรายการวิทยุประชาสัมพันธ์วัดพุทธสิมา, จัดทำเอกสารข้อมูล แผ่นพับ นิทรรศการ โต๊ะ และเปลี่ยนผ้าห่อคัมภีร์โบราณบุตดำบุตขาว ทั้งในมีการระดมงบประมาณที่นำมาใช้ผ่านงานระดมทุน เช่น การทอดผ้าป่าในเดือนมิถุนายน 2548 ได้งบ 300,000 กว่าบาท, การทำพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล เดือนพฤศจิกายน 2548 และการบูชาวัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวัด

2) ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด งบประมาณจังหวัด และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค รูปธรรม คือ การซ่อมแซมตู้โบราณโดยใช้งบจังหวัดจำนวนหนึ่งแสนบาท, การซ่อมแซมหอไตรกลางน้ำโดยใช้งบจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดจำนวนหกแสนบาทและการจัดทำเอกสารงานวิจัย โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) จำนวน 50,000 บาท

4. ภาวะที่ยังไม่เสร็จสิ้นและความมุ่งหวังในอนาคต

คณะทำงานมีความคาดหวังให้เกิดผลสำเร็จทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ความคาดหวังในเชิงปริมาณ คือ การรับรู้และจิตสำนึกรักษ์บ้านเกิดบรรลู่ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น ลุ่มน้ำพึงตอนกลางและระดับภาคใต้ตอนบน

ขณะที่ความคาดหวังในด้านคุณภาพ คือ 1) ผู้คนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ศึกษาเรียนรู้ของดีที่มีอยู่ในชุมชนอย่างนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 2) มีอาคารพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์ พร้อมจัดเก็บและแสดงโบราณ 3) จัดการฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและตำรายา ให้สะดวกในการศึกษาเรียนรู้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) จัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม 5) ปรับแผนการทำงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาของระดับตำบล อำเภอและยุทธศาสตร์ของจังหวัด

ผังที่ 6 แสดงโครงสร้างและการทำงานของชุมชนวัดพุทธสีกา

บทที่ 8

การดำเนินงานในระดับชุมชน :

กรณีโครงการหลักสูตรท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

1. แนวคิด

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอำเภอใหม่ที่ถูกประกาศจัดตั้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539 แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลทางพูน ตำบลดอนตรอ ตำบลเชียรเขา ตำบลสวนหลวง ประชาชนโดยทั่วไปของอำเภอเฉลิมพระเกียรติประกอบอาชีพเกษตรกรรม หัตถกรรม เป็นพื้นที่ที่ยังมีความชนบทอยู่มาก จะเห็นได้ว่ามีลักษณะการพึ่งพาช่วยเหลือกันสูง ทั้งนี้มีลักษณะความสัมพันธ์แบบชุมชน 4 ชุมชนใหญ่ คือ 1) ชุมชนบ้านทางพูน⁴ ประกอบด้วยบริเวณหมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลทางพูนกับหมู่ที่ 3,4 ตำบลดอนตรอ 2) ชุมชนบ้านป่าหวาย ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 1,7,12 ตำบลเชียรเขา 3) ชุมชนบ้านหนองไม้แก่น ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลเชียรเขา 4) ชุมชนสวนหลวง ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 1,2 และ 3 โดยใน 3 ชุมชนแรก มีประสบการณ์ทำงานร่วมในโครงการ “กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่มีทั้งที่ดอน ที่ราบลุ่มและป่าพรุ มีการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกันมาอย่างยาวนานทำให้เกิดรูปแบบหรือภูมิปัญญาในการเข้าใช้ร่วมกัน ปัจจุบันชาวบ้านในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพท้องถิ่นขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มปลูกดอกมะลิ กลุ่มจัดสวน กลุ่มข้าวหลาม กลุ่มข้าวหอมมือ กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มเลี้ยงโคพื้นบ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งหากศึกษาในรายละเอียดจะพบว่า เป็นการหันกลับไปรื้อค้นและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมขึ้นมาใหม่พร้อมกับสร้างระบบการจัดการแบบท้องถิ่น อาทิ การจัดการระบบร้านค้าหัตถกรรมริมถนนนครศรี-หัวไทร-สงขลา ซึ่งนอกจากทำให้ชาวบ้านมีรายได้พอที่จะเลี้ยงตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานได้เรียนรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศต่อไป สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นศักยภาพเชิงพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรมได้หากมีการประสานงาน ร่วมมือกันในชุมชนละแวกใกล้เคียงจะนำไปสู่พลังท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จึงได้ร่วมกับคณะทำงานโครงการวิจัยอีก 3 โครงการที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเพื่อยกระดับข้อมูล/ผลการศึกษากิจการเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการด้วยการทดลองทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการจัดการโดยชุมชน ผ่านเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ได้เน้นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความพร้อมด้านการให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการท่องเที่ยวเชิง

⁴ รวม 420 ครัวเรือน ประชากรในปี 2548) : 2,340 คน

ศึกษาหาความรู้ ขณะที่คนในพื้นที่เองได้แสดงออกถึงภูมิรู้และกล้านาเสนอของดีที่มีอยู่ในชุมชนต่อผู้มาท่องเที่ยว

เป้าหมายสำคัญของการทำงานครั้งนี้คาดหวังให้เกิดการตระหนักและวางแผนทรัพยากรที่มีคุณค่าในท้องถิ่น รู้จักใช้ประโยชน์ และร่วมกันอนุรักษ์รักษาไว้ โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นลูกหลานซึ่งนับวันอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมที่ศีลธรรมเสื่อมทรุด เช่น ยาเสพติด การพนัน เกมสื่อบันเทิง โรคระบาดและภาวะอันมิพึงประสงค์จากการมีเพศสัมพันธ์ ฯลฯ เพื่อที่จะได้เห็นกลับมาพึ่งตนเองและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ตนเองและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้น

2. ทุนเดิมของชุมชนเฉลิมพระเกียรติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ทรัพยากรและต้นทุนทางสังคมของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีทั้งด้านความเชื่อ เรื่องเล่า ประเพณี และวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านหัตถกรรม ด้านศิลปะการแสดง ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยทุนเดิมของชุมชนที่สามารถจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม⁵ ใน 3 พื้นที่ สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนบ้านทางพูน

ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านทางพูนที่เด่นชัด มีทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าตะเคียน ป่าสาคร พืชสมุนไพร ฯลฯ และด้านวัฒนธรรม เช่น การทำเรือ การแกะสลักไม้ การทำเครื่องถมเงิน การทำครกตำข้าว การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมริมถนนสายนครศรีธรรมราช-สงขลาหรือร้านค้าริมทาง การแปรรูปสัตว์น้ำ(เคยกึ่ง พุงปลา เคยปลา ซีตีดี้ ปลาแห้ง ปลาตุ๋น ร้า มันทู) การปรุงอาหารพื้นบ้าน (แกงพุงปลา แกงน้ำเคย) สุราชุมชน การเพาะเลี้ยงปลากัด การปลูกพริกไทย การเพาะพันธุ์ปลาแรด การเลี้ยงหมู การเพาะหน่อเหียง เพลงร้องเรือ เพลงบอกสร้อยเสียงเสนาะ ศาลาทวดงู ศาลาสมภาร

ทั้งนี้จากการทำโครงการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าทุนทางสังคมที่เด่นที่สุด คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับป่าตะเคียน เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านมาตั้งแต่ในอดีต ป่าตะเคียนถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนทางพูน

2. ชุมชนบ้านหนองไม้แก่น

ชาวหนองไม้แก่นมีอาชีพทำนาเป็นหลัก อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทางราชการจึงมีการพึ่งพาตนเองสูง ชุมชนมีความเชื่อมั่นในผู้นำและแสวงหาการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกด้วยกลไกเฉพาะแบบ อาทิ การ “เป็นเกลอ” กับชาวเหนือหรือผู้ที่อาศัยอยู่ที่สูงริมเขา โดยมีลักษณะเด่นทาง

⁵ ข้อมูลจาก รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณั โครงการ “กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่นอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ท้องถิ่น) ศูนย์ประสานงานการวิจัยท้องถิ่น จ.นครศรีธรรมราช การดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ “เขื่อนดินหัตถกรรมพื้นบ้าน นวัตกรรมหลวงปู่สังข์ เขื่อนดินศิลป์เพลงบอกสร้อย”

ทรัพยากรและวัฒนธรรม ได้แก่ คอกรวม(คอกที่ชาวบ้านนำวัว-ควายมาอยู่รวมกันเพื่อป้องกันโจรที่มาลักขโมยที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างระบบการเฝ้ายามเพื่อดูแลวัวควาย) เทคโนโลยีเกี่ยวกับเครื่องผ่อนแรงวิดน้ำ (โพง คันเบ็ดวิดน้ำ จางหยางวิดน้ำ) ข้าวซ้อมมือ ครกสีข้าว การทำเคยปลา/ปลาแห้ง การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร(กล้วยฉาบ ถั่วทอด มันปู ไช้ผัดแดง) ไร่นาสวนผสม บอนไซ สมุนไพรพื้นบ้าน ประเพณีคลุมถุงชน (การแต่งงานตามประเพณีโบราณ) ภูมิปัญญาการทำคลอดแบบพื้นบ้าน (หมอตำแย) ศิลปินสีชอด้วง (นายผ้วน จิตตราคม) และนิทานพื้นบ้าน ในบรรดาทุนทางสังคมเหล่านี้ การทำเคยปลา เป็นภูมิปัญญาด้านอาหารที่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาในการใช้และดัดแปลงธรรมชาติอย่างที่เชื่อมโยงให้เห็นถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

3. ชุมชนบ้านป่าหวาย

ความโดดเด่นของชุมชนบ้านป่าหวาย คือ มีวัดอยู่บนยอดเขา ชาวบ้านเรียกว่า "วัดเขาแก้ววิเชียร" วัดนี้มีอายุไม่น้อยกว่า 400 ปี ชาวชุมชนบ้านป่าหวายประกอบอาชีพทำนาปีละ 1 ครั้ง ดังนั้นระหว่างเก็บเกี่ยวและลงมือเพาะปลูกในปีถัดไปจึงมีการรับจ้างแรงงานเป็นอาชีพเสริม อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่การปลูกข้าวไม่คุ้มทุน ตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ชาวบ้านจึงเปลี่ยนพื้นที่จากนาข้าวมาเป็นไร่นาสวนผสม มีการใช้เครื่องจักรและสารเคมีมาช่วยในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่น่าสนใจ คือ เขาแก้ววิเชียรถือเป็นวัด "อุทกสีมา" หรือมีน้ำล้อมรอบถึง 12 บ่อ และมีถ้ำรอบเขาถึง 7 ถ้ำ บนเขาเต็มไปด้วยยาสมุนไพรและลิงแสม เพลงบอก(นายเซย หมู่มื่น) งานหัตถกรรมลุงเซย เพลงร้องเรือ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ (เล่นเตี้ย เล่นยับสาก เล่นทิ้ง) การเล่นพญาหงส์ในช่วงสงกรานต์ การเล่นอุบลูกไก่ การทำไร่นาสวนผสม ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพร(นายริน พรหมดวง) การทำเคยปลาน้ำจืด การทำปลาแห้ง การทำข้าวซ้อมมือ การทำขนมจีน การทำสวนมะพร้าว น้ำหอม การเลี้ยงไก่ชน ช่างฝีมือสร้างบ้าน (นายสว่าง จันทร์เพ็ญ) ร้านน้ำชากองทุนหมู่บ้าน จากการประชุมคณะกรรมการชุมชน ประกอบด้วย ครู ผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนนักเรียน และคณะผู้วิจัย พบว่า วัดเขาแก้ววิเชียร เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นที่สามารถสื่อความหมายถึงท้องถิ่นได้อย่างมีเอกลักษณ์และเป็นความภูมิใจของท้องถิ่น

3. การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวตามโครงการ

การทำงานร่วมกันในนามเครือข่าย ๗ ชุมชนได้ดำเนินการผลักดันและสร้างกระบวนการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดรูปธรรมของการจัดการท่องเที่ยวโดยสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจุดเด่นของแต่ละชุมชนที่ผ่านการคัดกรองเป็นระยะๆ ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องและอุปสรรคในเรื่องการกำหนดจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและคนทำงาน ประกอบกับปัญหาอุทกภัยในช่วงรอยต่อระหว่างปี 2548 – 2549 และความสับสนทางการเมืองในช่วงต้น-กลางปี 2549 จึงมีการเปลี่ยนแปลงจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอและคนทำงานอยู่หลายครั้ง สำหรับจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของ

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2549 เป็นต้นมา คือ *แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน การร
นมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด* ซึ่งสามารถสรุ
กระบวนการทำงาน ดังนี้

1. เวทีชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การ
เรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วยการจัดประชุมในระดับชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมี
การประชุมระดับชุมชนอย่างเป็นทางการรวม 3 ครั้ง โดยการประชุมแต่ละครั้งเป็นการแสวงหาและตั้ง
การมีส่วนร่วมจากชุมชน พร้อมการจัดปรับโครงสร้างและวางรายละเอียดในการทำงาน โดยสรุปได้ดังนี้

ครั้งที่ 1 เวทีชุมชนเพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมและรับฟังข้อเสนอแนะ เมื่อวันที่ 13
พฤศจิกายน 2548 ณ ห้องประชุมโรงเรียนวัดทางพูน ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย คณะวิจัยโครงการ
"ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอำเภอเฉลิมพระเกียรติ" จากชุมชนบ้านทางพูน ชุมชนบ้านหนองไม้
แก่นและชุมชนวัดเขาแก้ววิเชียร คณะวิจัยโครงการ "พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
และวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง" นำโดยนายชลอ เอี่ยมสุทธิและทีมงาน ชาวบ้านจาก 3 ชุมชน/
โครงการ และผู้ประสานงานจากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.นครศรีธรรมราช รวม 52 คน
เพื่อชี้แจงที่มาและความสำคัญของโครงการ ทำความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงการ
เรียนรู้ ด้วยระบบการจัดการจากชุมชน ทั้งนี้ได้เปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ
เห็นด้วยหรือไม่ที่จะอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยวมาพัฒนาให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีอะไรบ้างที่
สมควรจะพัฒนาสำหรับการเรียนรู้และจะสร้างรูปแบบการจัดการดังกล่าวอย่างไร การประชุมครั้งนี้ทำให้
ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมการวิจัยตามโครงการ ประชาชนที่เข้า
ร่วมการประชุมเห็นด้วยกับแนวทางการทำงานและได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งแสดงให้
เห็นถึงการตื่นตัวและทิศทางการทำงานที่ดี สำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของ
ชุมชนและการเชื่อมประสานกับชุมชนรอบข้าง อย่างไรก็ตามเนื่องจากแกนหลักในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
ครั้งนี้เป็นข้าราชการที่มีภาระงานตามเวลาราชการจึงเสนอให้จัดการประชุมในวันหยุด โดยนัดหมาย
ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว กำหนด และจัดทำยุทธศาสตร์
การท่องเที่ยว ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2548 ณ วัดเขาแก้ววิเชียร

ครั้งที่ 2 เวทีชาวบ้านเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชน ณ วัดเขาแก้ววิเชียร
วันที่ 19 พฤศจิกายน 2548 การประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมการประชุม 51 คน ที่ประชุมได้เห็นชอบกับ
เป้าหมายการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาคนในชุมชนได้
เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่น 2) เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในพื้นที่วิจัย 3) เพื่ออนุรักษ์
วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต 4) เพื่อส่งเสริมอาชีพและการหารายได้ของคนในท้องถิ่น ที่ประชุมได้เลือก
แหล่ง/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ โดยอาศัยเกณฑ์เรื่องความสะดวกในการ

เดินทางและอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน จำนวน 5 จุดหรือยุทธศาสตร์ และนำมาร้อยรัดเป็นคำขวัญว่า “นมัสการหลวงปู่สังข์ แวะบ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ” โดยมีความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ดังนี้

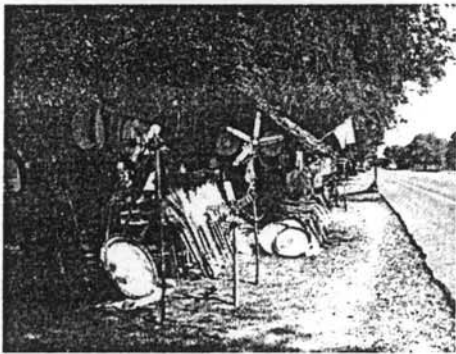
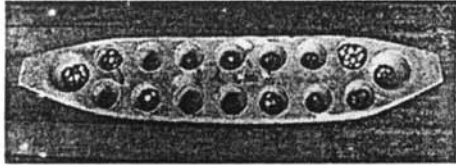
1. นมัสการหลวงปู่สังข์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่วัดดอนตรอ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่มีคุณค่าทั้งในแง่สถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ที่สำคัญ คือ ในอดีตมีหลวงปู่สังข์หรือ ท่านพระครูเวทิตศีลคุณ เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาและมีพุทธานุภาพด้านเมตตาตามหานิคม ที่เป็นที่เคารพบูชาของชาวเฉลิมพระเกียรติและคนทั่วไป ซึ่งนิยมมากกราบไหว้ขอพร ขอวัดถุมงคล เจิมรถใหม่ เจิมป้ายร้านค้า ทำพิธีกรรมในงานขึ้นบ้านใหม่และร่วมพุทธาภิเษกวัดถุมงคลต่างๆ ภายในวัดยังมีโบราณวัตถุโบราณสถานที่น่าสนใจและศึกษาค้นคว้ามากมาย เช่น 1) พิพิธภัณฑสถานสังข์ เป็นแหล่งรวมสิ่งของเครื่องใช้เครื่องอัฐบริขาร พระพุทธรูป วัดถุมงคล ตลอดจนโบราณวัตถุในท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำมาถวาย 2) ศาลาโรงธรรมเป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่อายุ 100 กว่าปี ประดิษฐานรูปหล่อพ่อท่านสุขและพ่อท่านหนู เจ้าอาวาสองค์ก่อน 3) งานประเพณีสงฆ์รูปเหมือนพ่อท่านสังข์ ในอดีตเป็นประเพณีสงฆ์รูปเหมือนพ่อท่านสังข์หลังจากท่านมรณภาพในปี พ.ศ. 2547 ประชาชนและสาธุศิษย์ได้จัดงานทุกๆวันที่ 15 เมษายน ของแต่ละปีซึ่งประเพณีดังกล่าวมีการละเล่นพื้นบ้านและกิจกรรมวิถีชีวิต เช่น การดำข้าวเมา กวนข้าวยาคุ เป็นต้น

พระเครื่องหลวงปู่สังข์

2. แวะบ้านหนังตะลุง หมายถึง การเยี่ยมชมบ้านนายประพันธ์ สุวรรณแก้ว ซึ่งเป็นศิลปินหนังตะลุง เพื่อเรียนรู้วิถีคิด การดำเนินชีวิตของนายหนังและคณะ พร้อมกับชมการแสดง

3. มุ่งแหล่งหัตถกรรม หมายถึง การเรียนรู้วิถีชีวิตของคนทำงานหัตถกรรม และการเลือกซื้อหัตถกรรมริมสองข้างทางถนนสายนครศรีฯ- สงขลา ช่วงบ้านทางพูน หรือ ช่วงกิโลเมตรที่ 25-26 ก่อนถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีประมาณ 20 ร้าน สินค้าที่นำมาขายมีทั้งผลิตจากในชุมชนและรับจากช่างนอกมาขาย สินค้าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นกลุ่มคนที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยวยังสามารถเรียนรู้การสร้างสรรคงานตามกลุ่มงานฝีมือที่มีอยู่ได้จาก 1) ศูนย์ผลิตวางหมากชุม เป็นแหล่งสาธิตการผลิตและแสดงวิธีเล่น สำหรับหมากชุมเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่นิยมกันมากของเด็กๆ 2) ศูนย์ต่อเรือไม้ตะเคียนเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านแหล่งเดียวในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีการต่อเรืออย่างเป็นล่ำเป็นสันจนสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว 3) ศูนย์แกะสลักรากไม้และรูปสัตว์ เนื่องจากชุมชนมีไม้เป็นทุนทรัพย์ภาคธรรมชาติมากมาย ทำให้ผู้ที่มี

ความรู้ความสามารถด้านหัตถกรรมได้นำเศษไม้ แก่นรากตะเคียนในป่าพุมมาเพิ่มมูลค่าได้ชิ้นงานศิลปะที่ทรงคุณค่า

4. นำชมเขาแก้ววิเชียร หมายถึง การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนรายรอบเขาแก้ววิเชียรและศึกษาประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน นอกจากนี้ในบริเวณเดียวกันยังมีพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดเขาแก้ววิเชียร สมุนไพร ถ้ำธรรมชาติ บ่อน้ำ รวมทั้งยังสามารถให้อาหารแก่ลิงได้ด้วย

5. พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ ในที่นี้ คือ ศิลปินพื้นบ้านเพลงบอกสร้อย หรือ นายสร้อยเสียงเสนาะ ศิลปินเพลงบอกชาวภาคใต้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขากาพย์แสดงปี 2539 โดยใช้บ้านเป็นแหล่งศึกษาประวัติและผลงานด้านกาพย์กลอนต่างๆ

ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมได้สะท้อนข้อเสนอแนะเพื่อเสริมกระบวนการให้เข้มแข็งมากขึ้นว่า ปัญหาอุปสรรคในการทำงานเป็นข้อๆ ว่า ประการแรก การกระจายข้อมูลข่าวสารที่ไม่ทั่วถึงและขาดการเตรียมการทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งเพิ่งทราบข้อมูลไม่มีโอกาสคิดไตร่ตรองได้รอบด้าน เมื่อรวมกับอุปนิสัยการเป็นคนขี้อายไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมหรือสาธารณชนแล้ว ยิ่งทำให้การแสดงความคิดเห็นทำได้ไม่เต็มที่ ประการที่ 2 คือ คณะกรรมการหรือแกนนำในการผลักดันและขับเคลื่อนงานมีภารกิจในการงานอาชีพอย่างหนักหน่วงอยู่แล้วทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาเพื่อผลักดันงานได้อย่างเต็มที่ เห็นได้ว่าคณะกรรมการบางท่านจำเป็นต้องผลงงานประจำมาประชุม บางท่านต้องรีบออกจากที่ประชุมเพราะถึงเวลาที่นัดหมายว่าจะต้องไปทำภารกิจอื่น ประการสุดท้าย การขาดความชัดเจนในเรื่องกรอบเวลาและวาระการประชุมทำให้การประชุมยืดเยื้อ ผู้เข้าร่วมการประชุมผลการประชุม และขาดข้อสรุปเกี่ยวกับแผนหรือแนวทางการร่วมกันทำงาน โดยมีข้อเสนอเพื่อการทำงานว่า 1) ควรจะมีการให้ข้อมูลเรื่องวาระ/เนื้อหาและวาระการประชุมแก่ผู้เข้าร่วมล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ "ทำการบ้าน" มาก่อนซึ่งจะทำให้สามารถการระดมความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพและกระชับตามประเด็น 2) ควรจะใช้วิธีระดมความคิดเห็นโดยการแบ่งกลุ่มย่อย เนื่องจากผู้เข้าร่วมการประชุมซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมักขี้อายไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น

ครั้งที่ 3 เวทีชาวบ้านเพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการและอนุมัติแผนการแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเฉลิมพระเกียรติ วันที่ 22 มกราคม 2549 ณ วัดเขาแก้ววิเชียร เวลา 10.00 น. ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนโครงการวิจัยของแต่ละชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน ประชาชนจาก 3 ชุมชน รวม 49 คน ร่วมกันเลือกคณะกรรมการเพื่อบริหารการท่องเที่ยวเพื่อเป็นตัวแทนที่จะเข้าไปร่วมเป็นกรรมการในโครงการ "พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง" 5 คน ได้แก่ นายวิรัตน์ มีเดือน, นายสุธีรพล มีสุนทร, นางโสภิตา ต้นเฮงชวน, นางสุปราณี ไชยสุวรรณ และนายธงชัย กำเนิดเพชร

นอกจากนี้ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรม พร้อมทั้งสรรหาตัวแทนจากชุมชนที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือนตามจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับความรู้และความสะดวก จำนวน 4 คณะ/พื้นที่ โดยกำหนดให้แต่ละคณะ/พื้นที่มีคณะกรรมการ 5 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ และกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการตามลำดับ ซึ่งมีรายนามแต่ละยุทธศาสตร์/จุดท่องเที่ยว 4 จุด/ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเขาแก้ววิเชียร ประกอบด้วย นายนิคมกรวดแก้ว, พระสนธิยา สันทิฏฐิโก, นางปิยวัฒน์ ทองเกี้ยวและนายสุรศักดิ์ สุขเกื้อ
- 2) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านหนังตะลุง ประกอบด้วย นายประพันธ์ สุวรรณแก้ว, นายบำเพ็ญ พลไชย, นายสุริยะ เสนปิ่น, นายวิภาค อยู่คงแก้ว และนางสร้อย ขุนทิพย์
- 3) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านหัตถกรรม ประกอบด้วย นายบุญเลิศ นาคบรรจง, นางประไพ ทิพย์จักร์สุ,นางปราณี กรดแก้ว,นายชำนาญ คีตुकและนายสุวรรณเพชรรัตน์
- 4) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติ/ตลาดชุมชน ประกอบด้วย นายวีระยุทธ ดันเฮงชวน, นายสามารถ แซ่กู่,นางจวนจิต โพธิ์จัญญาโน,นางไสภิตา ดันเฮงชวน และนายตระกูล โพธิ์จัญญาโน

การประชุมครั้งนี้ ยังมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในการทำงานเหมือนกับการประชุมก่อนหน้านี้คือ ช่วงเวลาในการจัดประชุม การระดมกลุ่มย่อยเพื่อให้คนที่ไม่กล้าแสดงออกได้มีโอกาสเปิดเผยความคิดของตนเอง รวมทั้งต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลและวาระการประชุมล่วงหน้า เพื่อให้มีการศึกษาข้อมูลมาก่อน โดยกำหนดจะประชุมครั้งต่อไปเพื่อทำแผนและขอรับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการฯ จำนวน 10,000 บาท จากเครือข่าย ต่อไป

เวทีไม่เป็นทางการ : การปรับเปลี่ยนเพื่อประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการทำงาน จากเหตุการณ์อุทกภัยระหว่างปลายปี 2548 ถึงต้นปี 2549 และการที่คณะทีมงานส่วนหนึ่งเข้าร่วมในการกิจการเมืองภาคประชาชนถึงเดือนพฤษภาคม 2549 เป็นเหตุสุดวิสัยซึ่งทำให้การดำเนินงานตามแผนงานจำเป็นชะลอจังหวะการทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้จะประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าว การดำเนินการในส่วนอำเภอเฉลิมพระเกียรติก็ได้ถูกละทิ้งอย่างไร้ความรับผิดชอบหรือไม่มีการขับเคลื่อนงานใดๆ หากแต่การประสานงานและการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนดำเนินการอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยตามร้านน้ำชา ร้านขนมจีน ลานวัดประกอบกับการที่ชุมชนได้เรียนรู้และได้รับการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมจากชุดโครงการปัญหาในการ

เข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าพรุช่วงก่อนและหลังการเกิดโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง (สก. ฝ่าย 4) คณะทำงานจึงได้ประสานและแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนเป็นระยะๆ โดยผ่านทางเวทีพูดคุยที่ไม่เป็นทางการที่มีอยู่ใน เช่น วงน้ำชา งานวัด ร้านขนมจีน เป็นต้น ทำให้ได้กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ทำกิจกรรมเชิงอาสาสมัครและมีศักยภาพในการประสานงาน นำไปสู่การจัดปรับบทบาทการทำงานให้เกิดทีมงานที่สามารถขับเคลื่อนงานได้จริงมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ในเบื้องต้นได้มีแนวคิดให้ "ศูนย์การท่องเที่ยว เฉลิมพระเกียรติ" ซึ่งเป็นสถานที่พบปะของกลุ่มเยาวชนรักบ้านเกิด ตั้งอยู่ที่เลขที่ 313 ม. 5 ต.ดอนตรอ อ.เฉลิมพระเกียรติ เป็นศูนย์กลางในการประสานงานด้านงานวิจัย รวมทั้งใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น ศูนย์กลางในการต้อนรับและให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว จัดหลักสูตรการอบรมเยาวชนคนรักถิ่นในการต้อนรับแขกที่มาเยือน และเป็นประสานงานกับเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งระบบ

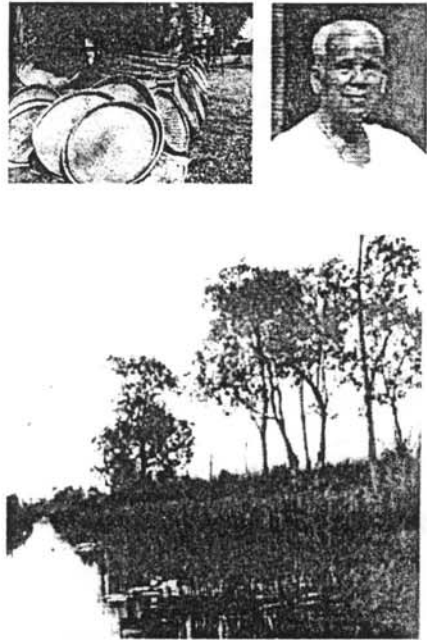
สำหรับการจัดปรับทีมงานยึดหลักการการทำงานที่เป็นจริงและประสานงานได้ ส่วนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่กำหนดใหม่เน้นแหล่ง/จุดท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อชุมชนและมีทีมงานที่สามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคตลอดระยะเวลาการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาไม่สามารถจัดการทดลองท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องปรับยุทธศาสตร์บางส่วน โดยมีการจัดปรับจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 5 จุด/ยุทธศาสตร์จาก "นมัสการหลวงปู่สังข์ วะบ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ" เหลือเพียง 4 จุด/ยุทธศาสตร์ คือ "วะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด" ด้วยเหตุผลที่ว่า 1) เส้นทางเดินทางไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการท่องเที่ยว หากยังใช้พื้นที่เดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเสี่ยงต่อปัญหากระบวนการวางแผนและการจัดท่องเที่ยว 2) แหล่งเรียนรู้บางแหล่งไม่มีปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน เช่น ไม่มีการจัดระบบข้อมูล หรือขาดทีมงานเนื่องจากคณะกรรมการชุดเดิมเป็นกลุ่มปัญญาชนด้านงานฝีมือที่ต้องอาศัยกลุ่มคนที่มีความสามารถในการบริหารและประสานงานเข้ามาช่วยเสริม 3) ค้นพบแหล่งเรียนรู้ใหม่ที่มีความน่าสนใจหลากหลายแง่มุม สามารถเป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของคนชาวเฉลิมพระเกียรติซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล คือ ต.เชียรเขา ต.ดอนตรอ ต.สวนหลวง ต.ทางพูน ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยว 4 จุดนี้มีความน่าสนใจดังนี้

1) วะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งตั้งอยู่ตั้งบนถนนสายนครศรีฯ-สงขลา ซึ่งสามารถนำเสนอวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นและนำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้านหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

2) กราบบัณฑิตการหลวงปู่สังข์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดดอนตรอ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ตลอดจนเป็นแหล่งธรรมะ แหล่งวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเฉลิมพระเกียรติ

3) เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย⁶ ศิลปินแห่งชาติ ปี 2539 สาขาการแสดง นับเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะการแสดง ที่ยังคงสืบทอดมาสู่ศิษย์อีกหลายรุ่น ดังที่ลูกศิษย์ของท่านเขียนไว้ว่า "สิ้นเสียงสร้อย ไซ้ว่าจะสูญสิ้น"

4) ล่องเรือชมถนนานาชนิด นอกจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก 3 จุดข้างต้นแล้ว สำหรับผู้ที่นิยมบรรยากาศแบบ "กลิ่นโคลนสาบควาย ลุ่มไฟไล่ยุ่ง" หรือพักผ่อนแบบโฮมสเตย์ ยังมีในระบอบนิเวศป่าพรุที่มีแนวลำคลองยาวเชื่อมกับคลองหม้อ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอระยะทางประมาณ 3-4 กิโลเมตร สามารถชมดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้า (ภาษาถิ่น เรียกว่า หวันตกเขา) เป็นเวลาใกล้พลบค่ำ มองเห็นแนวเงาทิวเขาหลวงเป็นแนวยาวสุดตา แสงตะวันยามใกล้สลับ สลับกับนกน้อยบินว่อนกลับรัง นับเป็นภาพที่ยากจะลืมเลือน โดยเฉพาะในช่วงเดือนสิบสองฤดูน้ำหลาก ยังสามารถนั่งเรือแจวชมนกหลากหลายชนิดนับเป็นหมื่นตัวที่อพยพมาหากินตามแหล่งน้ำแหล่งนกน้ำ ซึ่งบางชนิดเป็นนกที่หายาก เช่น นกกาน้ำ นกเป็ดน้ำ นกกระสา นกกาบบัว ฯลฯ ป่าพรุแห่งนี้นอกจากจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้เสม็ดแล้วยังมีไม้หายาก อาทิ ไม้แดง ไม้เตี้ยว จิก มะค่า กล้วยไม้จำพวก ม้าวิ่ง เขากวางอ่อน กะระก้อ ฯลฯ อีกทั้งยังมีบัวหลากสีให้ชมตลอดปี สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ความเชื่อในการใช้ทรัพยากรจากพรุชาวบ้านที่อาศัยแถบพรุเชื่อว่า ในพื้นที่พรุอันกว้างใหญ่นี้มี "ตาอินทอง" เป็นเทพเจ้าผู้พิทักษ์ป่าที่คอยแสดงอิทธิปาฏิหาริย์คุ้มครองป่าและปกป้องรักษาพืชผลการเกษตรของชาวบ้าน จึงเกิดธรรมเนียมการบนบานศาลกล่าว ขอขมาและการแสดงความเคารพต่อท่าน นับเป็นต้นทุนสำคัญที่จะสร้างกลไกและกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าผืนนี้

พร้อมกับการประยุกต์ยุทธศาสตร์/จุดท่องเที่ยว ได้มีการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ดังนี้

⁶ ท่านที่สนใจสามารถศึกษาประวัติและผลงานของท่านได้ที่ <http://www.moradokhai.com/plangbogsroy.htm>

1) คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายการท่องเที่ยว มีผู้ได้รับการเสนอชื่อเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ รวม 6 คน คือ นายอภิวัฒน์ ทองเกี้ยว, นายวิภาค อยู่คงแก้ว, นายปัจ ยะพงศ์, นายยุทธ ดันเองชวน, นายประพันธ์ สุวรรณแก้วและนางกิงกาจณ์ รักษาสัตย์

2) คณะกรรมการดูแลจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว จำนวน 4 ชุด เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวก จัดเตรียมข้อมูล ประสานงาน ดำเนินการจัดการเรียนรู้ ประเมินผลและแสวงหาแนวทางพัฒนา โดยบุคคลเหล่านี้ประกอบไปด้วย ผู้นำทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำอำนวยการโรงเรียน ประธานและสมาชิกสภา อบต.) ผู้นำตามธรรมชาติ(พระสงฆ์ ประธานกลุ่มอาชีพ) ช่างฝีมือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่อาศัยหรือมีถิ่นพำนักในบริเวณนั้น ดังนี้

2.1 คณะกรรมการดูแลวัดดอนตรอ "พ่อท่านสังข์" 5 คนประกอบด้วย พระอธิการสมบัติ ญาณวิไล เจ้าอาวาสวัดดอนตรอ,นายประพันธ์ นาคแก้ว ผอ. ร.ร.วัดดอนตรอ, นายเสฐียร ทองเกี้ยว ปธ.สภา อบต.ดอนตรอ, นายบุญเสริม ช้ายคล้าย, ครู ร.ร.บ้านปากช่องและนายเจียม ทองเสมอไวยาวัจกร วัดดอนตรอ

2.2 คณะกรรมการดูแลหัตถกรรมพื้นบ้าน 5 คน ประกอบด้วย นางสมศรี ดวงสุวรรณ ผอ.บ. หมู่ 4 ต.ดอนตรอ, นายสุชาติ ยานแก้ว กลุ่มร่างหมากขุม หมู่ 6 ต.ทางพูน (สินค้า มผช.), นายประเวช อินทฤทธิ์ ผอ.บ. หมู่ 6 ต.ดอนตรอ,นายสุรียา มาศแก้ว ผู้ผลิตงานต่อเรือรายใหญ่และนายบุญเลิศ นาคบรรจง ช่างแกะสลักไม้รูปสัตว์

2.3 คณะกรรมการดูแลบ้านศิลปินดังเพลงบอกสร้อย 5 คน ประกอบด้วย เพลงบอกสุรินทร์ เสียงเสนาะ (ศิษย์เอก/รางวัลพิมเนศทองคำ ปี 2540), นายนิกร ดำแจ่ม (บุตรชาย/สมาชิกสภาอบต. เขียรเขา), นายมนตรี โยธารักษ์ ผอ.ร.ร.วัดสระไคร, นายทงศักดิ์ ดำแจ่ม,ผอ.บ. หมู่ 13 ต.เขียรเขาและนายทวีสิทธิ์ เมทิโก ผดต.ศพด.บ้านยางยวน

2.4 คณะกรรมการดูแลป่าพรุ 5 คน ประกอบด้วย นายยงยุทธ ดันเองชวน, นายสำเร็จ บุญทอง, นายห้วน ศรีไสยเพชร, นายเกษม ฤทธิพลัดและนายปัจ ยะพงศ์

ปัจจุบันคณะกรรมการประสานกับเครือข่ายการท่องเที่ยวและคณะกรรมการดูแลจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์และวางกรอบการทำงานไปบ้างแล้ว ทั้งนี้กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การผลักดันให้งานประเพณีสงกรานต์น้ำรูปเหมือนพ่อท่านสังข์ มีเนื้อหาและบรรยากาศที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต การสานสายใยในบรรดาครอบครัวของลูกศิษย์ รวมถึงความเคารพของชาวดอนที่มีหลวงปู่สังข์มากกว่าที่จะเป็นงานรื่นเริงและการออกร้านเก็บเงินเช่นปีที่ผ่านมา

4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

จากการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติอาจจะแบ่งลักษณะการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) กิจกรรมที่จัดทุกวัน หมายถึง การท่องเที่ยวตามจุดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ซึ่งในทีประชุมยุคจากเดิมที่กำหนดไว้เหลือเพียง 5 จุด คือ “นมัสการหลวงปู่สังข์ แวะบ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ” และแม้จะกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่เหลือเพียง 4 จุด คือ คือ “แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด” แต่ดำเนินการลักษณะเดียวกัน คือ ให้บทบาทกับคณะกรรมการที่รับผิดชอบแต่ละแห่งเป็นผู้ให้ข้อมูลและคอยอำนวยความสะดวกในแต่ละจุดยุทธศาสตร์

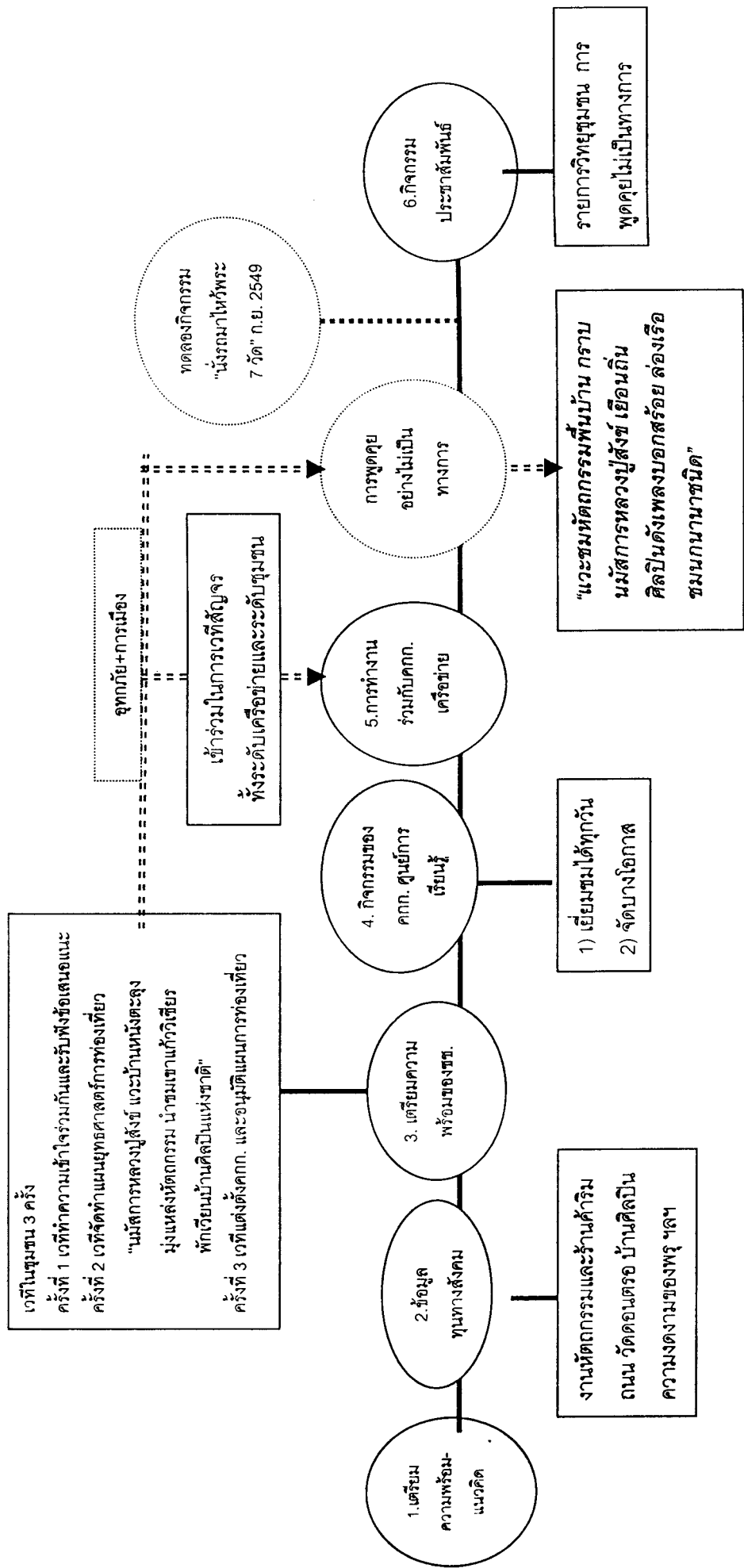
2) กิจกรรมที่จัดบางโอกาส มักเป็นประเพณี ในที่นี้ คือ งานประเพณีสงกรานต์น้ำรูปเหมือนพ่อท่านสังข์ เป็นประเพณีสงกรานต์น้ำพ่อท่านสังข์หลังจากท่านมรณภาพในปี พ.ศ. 2547 ประชาชนและสาธุศิษย์ได้จัดงานทุกๆ วันที่ 15 เมษายน ของแต่ละปีซึ่งประเพณีดังกล่าวมีการละเล่นพื้นบ้านและกิจกรรมวิถีชีวิต อาทิ การดำข้าวเม่า กวนข้าวยาคุ เป็นต้น กิจกรรมที่จัดขึ้นตามประเพณีนี้แสดงให้เห็นถึงว่าชาวอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับผู้คนที่มีความมีศีลธรรม กิจกรรมประเภทนี้เปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมงานได้ ทั้งนี้คณะทำงานพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบของงานพ่อท่านวัดดอนตรอให้มีเนื้อหาของสาระอันถึงแสดงศิลปวัฒนธรรมและวิถีการดำรงอยู่คนในชุมชนรอบๆวัด ไม่ใช่เป้าหมายเพื่อการหาเงินเข้าวัดเพียงอย่างเดียว การ “จูน” ชาวบ้านเข้ามาร่วมงานนี้ทำโดยให้ความสำคัญกับลูกศิษย์ของโรงเรียนทุกคนทุกระดับไม่ว่าจะเป็นลูกศิษย์ที่เป็นข้าราชการ ขาวนา หมอ พ่อค้า กรรมกร และให้บทบาทตามที่บุคคลนั้นถนัดหรือตามความเด่นของแต่ละคน เช่น มีฝีมือในการทำอาหารก็ไปเป็นแม่ครัว พุดชักชวนคนได้ก็ให้เป็นประชาสัมพันธ์ ฯลฯ โดยคาดว่าลูกศิษย์ทั้งหลายจะได้พาบุคคลในครอบครัวมาร่วมงานครั้งนี้ซึ่งจะทำให้ได้แนวร่วมในการทำงาน อย่างน้อยที่สุดบุคคลในครอบครัวลูกศิษย์วัดและโรงเรียนรู้สึกว่าคุณตนเป็นลูกหลานคนหนึ่งของพื้นที่นี้

5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย

เมื่อได้คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ 6 คน คือ นายอภิวัฒน์ ทองเกี้ยว, นายวิภาค อยู่คงแก้ว, นายปิץ ยะพงษ์, นายยงยุทธ คันเองชวน, นายประพันธ์ สุวรรณแก้ว, นางกิงกาจณ์ รักษาสัตย์ แล้ว ที่ผ่านมามีตัวแทนดังกล่าวได้ไปร่วมกิจกรรมกับกรรมการเครือข่ายฯ จำนวน 2 ครั้งและเครือข่ายได้ช่วยประชาสัมพันธ์จุด/ยุทธศาสตร์วัดดอนตรอเป็นหนึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยว “นั่งรถม้าไหว้พระ 7 วัด” ในเดือนกันยายน 2549 ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นการช่วยเหลือพึ่งพากันเครือข่าย เกิดพันธกิจที่คณะทำงานการท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติต้องขับเคลื่อนผลักดันต่อไป คือ การจัดทดลองท่องเที่ยวร่วมกันเครือข่าย

6. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

ที่ผ่านมา คณะทำงานฯ ได้มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวไปแล้วบางส่วนโดยผ่าน ทาง 1) รายการเด็กและชุมชน มูลนิธิศุภนิมิตร ทางวิทยุคลื่น 92.0 เมกกะเฮิร์ต 2) รายการป่าจอยผอย ชาว วิทยุคลื่น 104.5 เมกกะเฮิร์ตซ์ ทำให้ชุมชนและสังคม ได้มีความรู้ความเข้าใจการดำเนินงานของ โครงการวิจัยฯ ดังจะเห็นได้จากการสนทนาของคนในชุมชนและการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะวิจัยที่ มีการถามถึงข่าวคราวความคืบหน้าเป็นระยะๆ

ผังที่ 7 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนเฉลิมพระเกียรติ(หลักสุตรท้องถิ่น)

จากภาคราชการสู่อาชีพหลากหลาย : ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากชุมชน

จากการทำงานตลอด 12 เดือนที่ผ่านมา คณะทำงานฯ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากชุมชน ด้วยฐานการทำงานจากโครงการหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ดึงการมีส่วนร่วมผ่านสถานศึกษาโดยมีกระบวนการค้นพบภูมิปัญญาที่ในชุมชนมาจัดทำเป็นหลักสูตรสำหรับสอนในโรงเรียน ดังนั้นความร่วมมือดังกล่าวถือเป็นต้นทุนที่ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการดึงการมีส่วนร่วมในโครงการนี้ รูปธรรมของต้นทุนดังกล่าว คือ ความศรัทธาตามแบบที่คนส่วนใหญ่มีต่อครูบาอาจารย์ แต่ปัญหา คือ บุคคลเหล่านี้มีภารกิจงานประจำอยู่แล้ว โดยเฉพาะครู เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจะผลัดเปลี่ยนบทบาทจากครูมาสู่ประชาชนที่เป็นคนในพื้นที่ได้อย่างไร ทั้งนี้มองว่าประชาชนควรเป็นแกนหลักในการจัดการ เนื่องจาก การที่ประชาชนในชุมชนออกมาจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและนำสิ่งดีงามที่มีอยู่ในชุมชน

แนวทางที่เป็นไปได้ในเบื้องต้น คือ การประสานความร่วมมือไปยังภาคีความร่วมมือในพื้นที่/ ยุทธศาสตร์นั้นๆ ให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยเน้นให้บทบาทกับแกนนำของภาคีความร่วมมือนั้น เช่น ผู้นำพระสงฆ์/เจ้าอาวาส ผู้อำนวยการโรงเรียน ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปัญญาชน/ช่างฝีมือ รวมถึงกลุ่มเยาวชนที่สนใจทำงานส่วนร่วมหรือเชิงสาธารณะ ในฐานะที่เป็นผู้ที่ชาวบ้านรู้จักและเชื่อถือเพื่อว่าบุคคลเหล่านี้จะได้เป็น “ทางลัด” ของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การทำงานและประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมแบบต่างๆ โดยยังคงบทบาทของแกนนำเดิมที่เคยผลักดันหรือริเริ่มโครงการ และเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการทำงานจึงมีการเปลี่ยนและเสริมคนใหม่เข้าไปแทนคนเก่าที่มีสมาชิกในครอบครัวเข้ามาเป็นคณะทำงานอยู่แล้ว อาทิ เมื่อเลือกนายยังยุทธ ดันเองชวนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดูแลจุดป่าพรุ จึงต้องให้นางโสภิตภิตาตันเองชวน ยุติบทบาทการเป็นคณะกรรมการและเป็นผู้สนับสนุนที่ไร้ตำแหน่งในโครงการ

7. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

ภาพรวม พบว่า ประชาชนตอบรับโครงการค่อนข้างดีโดยมีการติดตามข่าวสารความคืบหน้าในโอกาสต่างๆ แต่ด้วยความเป็นคนชนบทซึ่งที่ไม่เคยชินกับการนำเสนอความต้องการของตนเอง บางครั้งทำให้พลาดโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นและเข้าสร้างรูปธรรมในการขับเคลื่อนงาน ยิ่งประสบกับอุปสรรคเรื่องน้ำท่วมและการรณรงค์ทางการเมือง ทำให้การประสานงานชะงักไประยะเวลาหนึ่ง

ผลต่อคณะวิจัยและคณะทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่ได้เพิ่มการเรียนรู้เทคนิคในการทำงานกับชุมชน กล่าวคือ

1. วิธีที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อย่างน้อยที่สุด คือ ต้องมีการให้ข้อมูลอย่างเพียงพอ
2. การใช้ประโยชน์จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิด เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่คุ้นชินกับการแสดงความคิดเห็นหรือนำเสนอความต้องการของตนเองต่อที่ประชุม

3. เทคนิคในการเชิญชวนให้มาร่วมประชุมผ่านจดหมายที่แนบวาระการประชุม จึงทำให้การประชุมเต็มไปด้วยท่าทีเอาจริงเอาจัง และยังเป็นการสะดวกต่อผู้เข้าร่วมประชุมที่เก็บข้าราชการในการที่จะขออนุญาตจากผู้บังคับบัญชา
4. การเลือกใช้คนที่มีศักยภาพแตกต่างกันไปอย่างเหมาะสม ซึ่งได้จากประสบการณ์ปรับโครงสร้างการทำงานในเดือนสิงหาคม ที่ผ่านมา จากโครงสร้างที่ประกอบด้วยข้าราชการและช่างฝีมือหรือปัญญาชน มาผสมผสานกับผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการ เพราะงานการจัดการท่องเที่ยวมีเนื้อหาเรื่องการบริหารจัดการ ดังนั้นการใช้ศักยภาพของนักบริหารจัดการระดับท้องถิ่น(ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน) อาจจะทำให้งานขับเคลื่อนไปได้ดีกว่าโครงสร้างที่ประกอบด้วยข้าราชการ ช่างฝีมือหรือปัญญาชนซึ่งมีภาระงานตามหน้าที่เต็มมือ ขาดเวลาและขาดทักษะในการประสานงาน
5. ความสำคัญของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เนื่องจากการทำงานครั้งนี้เป็นการทำงานเชิงอาสา หากคณะทำงานสามารถทำงานอย่างต่อเนื่องก็จะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือกับคนทำงาน ซึ่งจะนำมาซึ่งการให้ความร่วมมือเท่าที่ชาวบ้านกระทำได้ ทั้งนี้เพราะ “เราจะได้เห็นที่เราทำอะไร”
6. ความสำคัญของการทำงานโดยเริ่มจากสิ่งที่ชุมชนต้องการ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถช่วยกันคิดค้น ขั้นตอนการทำงานที่เหมาะสมกับชุมชนเอง “ตามที่เราเห็นเราชอบ” จะทำให้คณะทำงานมีความสุข หากงานนั้นวางอยู่บนกรอบและความต้องการจากภายนอก พบว่าหากเกิดปัญหาการดำเนินงานจะทำให้เกิดอาการชะงักงันเงินงานไปข้างหน้าไม่เป็น เมื่อจะพลิกแพลงแก้ปัญหาที่มีความกังวลว่าภายนอกจะไม่ถูกใจ ไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนคิดต่างๆ ที่ชุมชนควรจะทำตามวิธีการของชุมชนเอง

ผลกระทบต่อชุมชน

ภัยธรรมชาติน้ำท่วมนครศรีธรรมราชที่เกิดขึ้นระหว่างธันวาคม – กุมภาพันธ์ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองที่สับสนส่งผลให้โครงการไม่สามารถดำเนินไปตามแผนการที่วางไว้ได้ กลับพบว่าในช่วงนี้ชาวบ้านได้เริ่มติดตามความคืบหน้าของโครงการกับคณะกรรมการผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การมีส่วนร่วมเชิงการตรวจสอบนี้นำมาสู่การสร้างทีมทำงานขึ้นมาใหม่โดยมีสัดส่วนของผู้คนที่มิบทบาททางสังคม กลุ่มปัญญาชน กลุ่มช่างฝีมือ กลุ่มผู้นำทั้งทางการและไม่เป็นทางการในทุกจุด/ยุทธศาสตร์ โดยมีเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถประสานกับชุมชนได้จริง และมีศักยภาพในการขับเคลื่อนงาน

ประการต่อมา คือ การเรียนรู้ในการปรับปรุงจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว กล่าวคือ การปรับปรุงสินค้าของชุมชน จากการทำงานทำให้นักวิจัย/คณะทำงานพบว่าในร้านหัตถกรรมที่ขายริมถนนนั้น

สินค้าส่วนใหญ่รับจากแหล่งผลิตนอกชุมชน จึงมีความคิดว่าจะทำอะไรที่ หลุดให้พ้นคำว่า “ยังขายให้
ได้เป็นเบี่ย มีแต่เจ็ยกับหมากชุม” เพื่อช่วยให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้น

อย่างไรก็ตามต่อความคิดเห็นในการเชื่อมประสานแบบเครือข่ายๆ ที่มุ่งให้เกิดการรวมคนและ
แสดงให้เห็นพลังของผู้คนรากหญ้านั้น พบว่า ในทางปฏิบัติแล้วรูปแบบในการประสานงานนี้ค่อนข้าง
ขาดการมีส่วนร่วมและขาดการให้ความสำคัญกับพื้นที่ทำงานร่วมในลักษณะเท่าเทียม กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ว่าที่ที่ชุมชนได้นำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของตนเองเข้าเป็นหนึ่งในเครือข่ายท่องเที่ยวที่มีการทำงาน
ภายใต้สถานะพื้นที่บิรวารมากกว่า ดังที่มีการสะท้อนแบบน้อยใจว่าว่า “รู้ว่าพลอยเขา แต่ต้องเคารพต่อ
เพื่อนบ้านด้วย”

ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้น

การดำเนินงานที่ผ่านมา แม้ว่าจะประสบปัญหาเรื่องการประสบอุทกภัย ร่วม 2 เดือน (มกราคม
– กุมภาพันธ์ 2549) และสถานการณ์ความสับสนทางการเมือง(ตั้งแต่กลางปี 2548 – สิงหาคม 2549)
ทำให้งานไม่สามารถดำเนินไปตามแผนงานที่ได้ร่างไว้ กิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการ คือ การทดลอง
จัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ซึ่งตามแผนงานเดิม มองว่าการทดลองจัดการ
ท่องเที่ยวจะทำให้พบจุดเด่นจุดด้อยเพื่อนำมาปรับปรุงให้จุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวตอบสนองต่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามที่โครงการได้ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นแม้ว่าโครงการต้องปิดไปตามเงื่อนไขเวลา แต่
ยังเป็นภารกิจ ที่ชุมชนต้องผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเรียนรู้ต่อไป ทั้งนี้ได้วางแนวทางการทำงาน ดังนี้

ยุทธศาสตร์	บุคลากร	จุดเด่น	การต่อยอด	องค์กรสนับสนุน
1. แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน ริมถนนสายนคร-สงขลา บ้าน ทางพูน	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย ผู้ใหญ่บ้าน สโมสร ดวง สุวรรณ	- มีร้านค้าจำหน่ายงานหัตถกรรมจาก ชุมชนซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ภาครัฐ - มีข้อมูลงานวิจัยเรื่องผลกระทบจาก โครงการลุ่มน้ำปากพนัง	- ตั้งศูนย์รับซื้อและสาธิตสินค้า - จัดแสดงนิทรรศการ "หัตถกรรมแฟร์"	สมาชิกสภาอบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช พัฒนาชุมชน กศน. ศุภนิมิต
2) กราบมนัสการหลวงปู่สังข์	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย พระอธิการสมบัติ ญาณวโธ	- วัด ดอน ต.รอ เป็น วัดเก่าแก่ มี โบราณวัตถุ โบราณสถานที่น่าสนใจ ศึกษา - ชื่อเสียงพระเกจิอาจารย์หลวงปู่สังข์	- นุรณะปฏิสังขรณ์ศาลาวิหารอายุ 100 ปี - สร้างพิพิธภัณฑ์ - จัดมูนีทรรคการ - ผลักดันให้งานประเพณีสงฆ์รูปเหมือน ปู่สังข์เป็นงานประจำปี มีการแสดงและ กิจกรรมย้อนยุค	สมาชิกสภาอบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช กรม ศิลปากร พ่อค้าประชาชนที่ เป็นลูกศิษย์ผู้ศรัทธาใน หลวงปู่
3) เยือนถิ่นศิลปินดังเพลง บอกสร้อย	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย นายสุรินทร์ เสียงเสนาะ ศิษย์เอกเพลงบอกสร้อย	- เป็นศิลปินที่มีคนรู้จัก - แขนงทำงานเชื่อมประสานกับศิลปิน พื้นบ้านแขนงอื่นๆ ได้ - ได้รับความสนใจจากวงดนตรีเอกชัย ศรีวิชัย	- จัดสร้างรูปหุ่นขี้ผึ้งเพลงบอกสร้อย - สร้างพิพิธภัณฑ์รวบรวมภาพปกอัลบั้ม - จัดมูนีทรรคการ - ประกวดมหกรรมเพลงบอก	สมาชิกสภาอบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช พัฒนาชุมชน กศน. ศุภนิมิต
4) ส่งเรือชมมกานาชนิด	คณะต้อนรับจำนวน 5 คน นำโดย นายยงยุทธ ต้นเอง ชวน			-

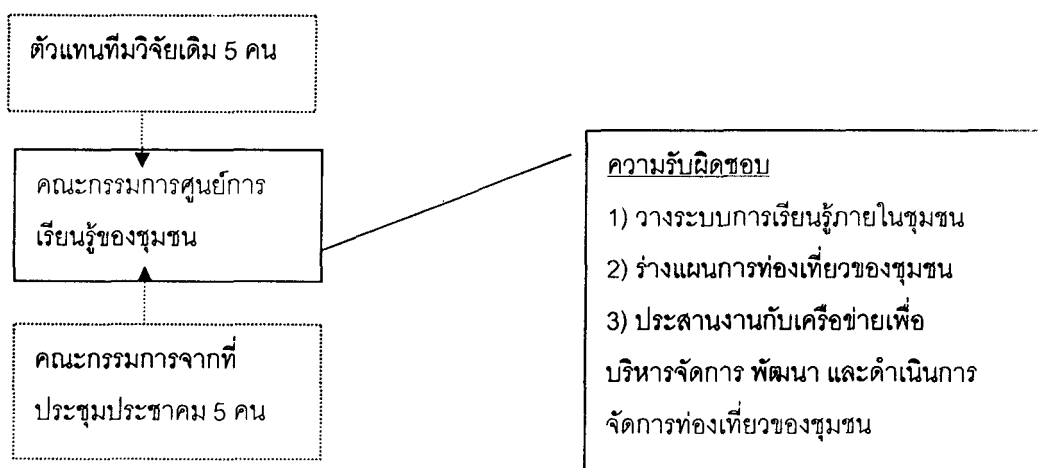
ตารางที่ 1 แสดงแผนกิจกรรมในอนาคตของพื้นที่ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ

บทที่ 9 ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์

กรอบการทำงานของโครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้แนวคิดการนำต้นทุนทางสังคมของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิต จากฐานความรู้ของงานวิจัยที่มีอยู่เดิมมาบริหารจัดการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากเจ้าของพื้นที่ และสร้างคุณค่าใหม่แล้วนำเสนอผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวที่เน้นให้ผู้มาเยี่ยมชมเยือนได้เกิดความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่เคารพต่อความมีตัวตนของเจ้าบ้าน ขณะเดียวกันได้ทำให้เจ้าของพื้นที่เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่า เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของ จนนำไปสู่การปกป้องดูแลให้ทุนทางสังคมนั้นๆ ดำรงอยู่สืบไป พร้อมกับทำให้เกิดความรู้สึกร่วมที่จะสร้างคุณดีให้กับท้องถิ่นของตน จากการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา คณะวิจัยสามารถสรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การวิจัย (Output) ดังนี้

1. การบรรลุผลด้านคำถามการวิจัย

1) ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถทำให้คนในชุมชนเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการมีบทบาทต่างๆ ในโครงการได้ในระดับหนึ่ง กลไกที่ดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเบื้องต้นคือ การทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งมีทั้งคณะกรรมการระดับเครือข่าย คณะกรรมการระดับชุมชน คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะคณะกรรมการที่ปฏิบัติงาน/มีบทบาทในระดับชุมชน คัดเลือกจากเวทีชุมชนมักเป็นคนที่มีความกระตือรือร้น การประสานงาน และที่สำคัญ คือ มีจิตใจขันอาสา

ผังที่ 8 แสดงที่มาและความรับผิดชอบของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

ทำให้ประชาชนทั่วไป เกษตรกร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนภาครัฐ (ครู-อาจารย์ เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข ข้าราชการสายปกครอง ฯลฯ) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ก็สามารถเข้ามาเป็น คณะกรรมการร่วมกันได้

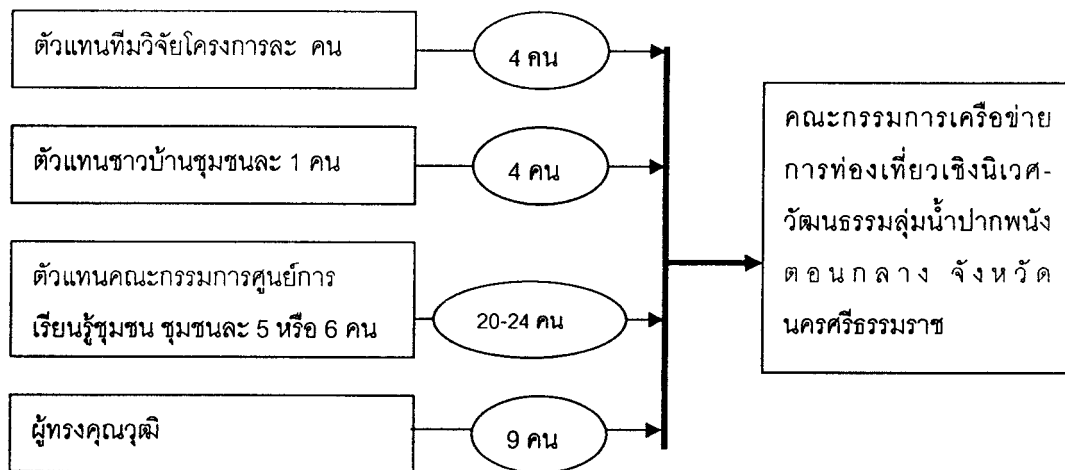
กลไกที่เปิดโอกาสให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมลำดับต่อมา คือ การกำหนดให้แต่ละโครงการย่อย จัดเวทีประชาคมอย่างน้อยสองครั้ง ครั้งแรกเพื่อเสนอและชี้แจงโครงการการท่องเที่ยว ที่มีการเปิดรับ ความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชน ครั้งที่สองเพื่อประชาสัมพันธ์แผนการท่องเที่ยวที่คณะกรรมการศูนย์ การเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับคณะผู้รับผิดชอบกิจกรรมร่วมกันร่างขึ้นมา ซึ่งในเวทีเหล่านี้คนในชุมชนมี สิทธิแสดงความคิดเห็น ตติง ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้

ขณะเดียวกันการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สำคัญที่สุด คือ การเป็น “เจ้าบ้าน” ที่ดี โดย เป็นคนที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นกับผู้มาเยี่ยมชม จัดเตรียมอาหารและน้ำดื่ม จัดเตรียมสถานที่ และเป็นผู้รับ ชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2) ชุมชนจัดเตรียมวัสดุการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตจริง เพื่อการศึกษาเรียนรู้ และเตรียมระบบการ จัดการเรื่องต่างๆ เพื่อให้การเยี่ยมชมของกลุ่มต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามเป้าหมาย ได้ด้วยการเลือกวัสดุการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตที่มีความสำคัญต่อชุมชน สามารถเดินทางไปมาระหว่าง จุดหนึ่งไปที่จุดหนึ่งได้สะดวก และ เป็นตัวแทนนำเสนอธรรมชาติของวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามความ เป็นจริงได้ ยกตัวอย่าง กรณีการเยี่ยมชมพยุหะคีรี เมื่อล่องเรือไปในพยุหะคีรีก็จะได้พบกับ ชาวบ้านที่กำลังหาปลา ถอนกระชูด โดยไม่มีความจำเป็นที่ต้องจัดฉากหรือการแสดงไว้ต้อนรับ ซึ่งทำให้ ผู้ไปเยือนสามารถสอบถามชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งลองใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่นโดยมีคนในท้องถิ่นเป็นที่ เลี้ยง กรณีการเยี่ยมชมวัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อเข้าไปที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว จะมีทีมวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับ ประวัติ ความสำคัญ แก่ผู้มาเยือน หากต้องการชิมอาหารแบบพื้นเมืองก็สามารถโทรศัพท์ติดต่อมา ล่วงหน้าเพื่อคนในแถบนั้นจะได้จัดเตรียมอาหารมาที่วัด ซึ่งคนเตรียมอาหารก็ได้ถือโอกาสทำบุญที่วัด และอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยี่ยมชมไปพร้อมกัน สำหรับวัดแม่เจ้าอยู่หัวนอกจากมีทีมวิทยากรให้ ความรู้แล้ว ยังมีป้ายข้อมูล เสียงตามสายและเอกสาร เป็นช่องทางบริการข้อมูลหลากหลายรูปแบบ

เนื้อหาของระบบการจัดการของชุมชน มีทั้งประเด็น กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง สถานที่และงบประมาณ ด้วยเหตุที่แต่ละชุมชนมีเงื่อนไขการทำงานต่างกัน ระบบการจัดการจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของ ชุมชนนั้น แต่มีจุดร่วมในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากฐานงานวิจัยเดิม การดึงความร่วมมือจากคนใน ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำแบบอาสาสมัคร พร้อมกับขยายฐานความร่วมมือจากทีมวิจัยเดิมไปสู่ บุคคลและองค์กรเพื่อขอการสนับสนุนให้ฐานงานท่องเที่ยวมั่นคงมากขึ้น พัฒนาสถานที่ตั้งและบริเวณ ให้มีความสะอาดถือเสมือนห้องรับแขกของชุมชน ส่วนระบบการจัดการงบประมาณนั้นให้พบกับ เครือข่ายเป็นผู้บริหารจัดการ

3) วิธีสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมให้เข้มแข็ง คือ การใช้รูปแบบการดำเนินงานแบบเครือข่ายความร่วมมือ บริหารงานภายใต้คณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดสัดส่วนให้มีตัวแทนจากทีมงานและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ(ผังที่ 2) ทั้งสนับสนุนติดตามความก้าวหน้างานระดับชุมชน การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่าย และการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวภายในเครือข่ายอย่างมีรูปธรรม

ผังที่ 9 แสดงที่มาของคณะกรรมการเครือข่าย

4) เครือข่ายจะสนับสนุนให้แต่ละชุมชนพัฒนาและเตรียมการตามข้อ 1 และ 2 ได้ด้วยการสนับสนุนผลักดันให้แต่ละชุมชนได้จัดการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแผนและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของอย่างอิสระและเหมาะสมกับเงื่อนไขของแต่ละชุมชน กิจกรรมที่เครือข่ายได้ทำไปในระยะที่ผ่านมา คือ

- การเข้าร่วมเวทีประชาคมที่คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจัดขึ้น เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจถึงแนวคิดและกระบวนการทำงาน ซึ่งจะนำมาซึ่งการให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน นโยบายนี้เป็นการให้ความสำคัญกับเวทีแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นที่มาของ ข้อเสนอในการทำงาน การแก้ปัญหา รวมทั้งการคิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ ไม่ใช่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งครอบงำการทำงานหรือตัดสินใจโดยพลการ
- การประชาสัมพันธ์การทำงานของชุมชน พร้อมทั้งแนะนำจุดท่องเที่ยวสำคัญๆ ของชุมชนนั้น เพื่อชักจูงใจให้คนภายนอกได้มาสัมผัสความงาม ความสำคัญของจุดท่องเที่ยวด้วยตนเอง ช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่เครือข่ายใช้ เช่น คลื่นวิทยุชุมชนที่คณะกรรมการเป็นดีเจ/จัดเองและอาศัยดีเจที่มีชื่อเสียง (เช่น ป้าจอย ครูเขาว์เขาทะเล) เวทีพูดคุยแบบทางการ

และไม่เป็นทางการในระดับอำเภอ อาทิ การประชุมประจำเดือนส่วนราชการอำเภอที่ใหญ่

- สนับสนุนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชน ที่สอดคล้องกับฐานทุนและทรัพยากรของชุมชน ทั้งชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือชุดการท่องเที่ยวที่มีทั้งนิเวศและวัฒนธรรม

5) เครือข่ายจะสามารถวางระบบการบริหารจัดการให้สามารถวางแผน พัฒนา และดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายได้ต่อไปได้แม้ไม่มีทุนสนับสนุนจาก สกว. หรือกระทั่งไม่มีเครือข่ายเป็นองค์กรผลักดัน โดยงานที่ได้ริเริ่มไปแล้ว เช่น

- ประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชนถึงความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้โดยชุมชน เพราะถ้าคนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีความเข้าใจว่าทรัพยากรที่มีอยู่มากมายนี้มีคุณค่าในการสะท้อนถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นและแสดงให้เห็นถึงตัวตนของพวกเขาแล้ว จะนำไปสู่การรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อมีใครเข้ามาเยี่ยมชมศึกษาก็สามารถเป็นเจ้าบ้านที่ดี สามารถเกิดรูปธรรมของการหวงแหนรักษา รวมทั้งมองทะลว่าควรจะต้องรับกับการพัฒนาแบบต่างๆ ได้อย่างไรเพื่อที่ไม่สูญเสียต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่
- พยายามแสวงหา เชื่อมประสานและร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือทำงานด้านการจัดการการท่องเที่ยว การดูแลทรัพยากรและการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ เพื่อหาการสนับสนุนด้านแนวคิด/วิชาการ งบประมาณ รวมทั้งสร้างการยอมรับ ประการหนึ่งคือ ยอมรับในหลักการที่ว่าจัดการท่องเที่ยวควรเป็นการท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาของ การแสวงหาความรู้ โดยให้ชุมชนเป็นคนจัดการ และหากทุนทางสังคมที่มีอยู่มีคุณค่าพอที่จะถูกปกป้องด้วยนโยบายระดับชาติก็ควรจะต้องพิจารณาให้ได้รับสิทธินี้ด้วย อาทิ การจัดการโบราณวัตถุของวัดพัทธสีมา
- ให้อิสระกับชุมชนที่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม ในแง่นี้เครือข่ายเท่ากับถอยไปทำหน้าที่เสมือนองค์กรที่ปรึกษาและเฝ้าระวังรักษาสমบัติสาธารณะของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง

2. การบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย

กล่าวได้ว่า ผลจากการทำงานที่ผ่านมา พอจะสรุปถึงการบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ดำเนินการผ่านรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบที่เป็นทางการได้แก่ เวทีระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การประชุมประชาคม การประชุมย่อยในชุมชน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายวิทยุท้องถิ่นในพื้นที่ ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น

การพูดคุยตามพื้นที่ส่วนร่วมในชีวิตประจำวันและวาระการจัดงานประเพณี เช่น ร้านค้าของชำ ร้านน้ำชา ร้านขนมจีน ลานวัด เนื้อหาของการทำความเข้าใจและเตรียมความพร้อม มีการชี้แจงที่มาที่ไปของโครงการ ความจำเป็น รวมทั้งมีการเปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงการทำงาน

บุคคลที่โครงการให้ความสำคัญและดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมเน้นความหลากหลายทั้งในแง่สังกัดบทบาทต่อชุมชน การประกอบอาชีพ ระดับการเข้าใช้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมนั้น เช่น หากเป็นวัดจะเชิญคณะสงฆ์และข้าราชการสายการศึกษาและปกครองเข้าร่วมด้วย หากเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติจะเชิญชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในแหล่งทรัพยากรนั้นและข้าราชการสายปกครองและข้าราชการด้านการเกษตรเข้าร่วมด้วย ทั้งนี้โดยภาพรวมแล้วฐานการทำความเข้าใจและความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวขยายผลผ่านคณะวิจัยที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่และกลุ่มคนที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับทรัพยากรนั้นๆ โดยตรง เช่น หากเป็นวัดก็มักจะเริ่มจากคณะสงฆ์ กลุ่มศรัทธาวัด

ประเด็นที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถสร้างระบบการจัดการของตนเองอย่างมีคุณภาพทั้งระบบการจัดการความรู้และทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนให้พร้อมสำหรับการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ของคนภายนอกและจัดระบบการจัดการการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุทั้งการสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้มาเยี่ยมเยือนและรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนเอาไว้ได้ คือ (1) การทำงานในรูปคณะกรรมการและการเปิดโอกาสให้แต่ละชุมชนขับเคลื่อนงานภายใต้กรอบที่ตัวแทนจากชุมชนในฐานะคณะกรรมการเครือข่ายช่วยกันกำหนดกรอบ โดยให้บทบาทหรือความรับผิดชอบในการจัดการกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนผลักดันตามวิธีการที่เหมาะสม เช่น การทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายของการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น ขอความร่วมมือจากชุมชนในฐานะเจ้าของบ้าน การฝึกกลุ่มมัคคุเทศก์น้อย การเสริมทักษะภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้งานในส่วนนี้ถือว่าเป็นแค่การเริ่มต้นที่จะต้องอาศัยกระบวนการทำงานแบบต่อเนื่องต่อไป (2) ให้ชุมชนสามารถกำหนดแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้อย่างอิสระ เพราะแต่ละชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันทำให้อุปแบบในการจัดการและแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจึงแตกต่างกันไปด้วย สิ่งนี้น่าจะเป็นจุดเด่นที่ผู้เข้ามาเยี่ยมเยือนสามารถเลือกท่องเที่ยวหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (3) ชุมชนได้สร้างมาตรการในการดูแลปกป้องแหล่งท่องเที่ยว/ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นสมบัติของส่วนร่วมที่มีคุณค่าของคนในชุมชน เช่น ในการวางผังเมืองวัดแม่เจ้าอยู่หัวห้ามไม่ให้ถมบ่อน้ำและตัดต้นโพธิ์ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวัดมาตั้งแต่ก่อสร้าง บางชุมชนเองมีประเด็นการตั้งรับกับผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ของการท่องเที่ยว ดังที่ครั้งหนึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นว่าในเวทีประชาคมว่าหากเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวครั้งนี้เป็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้นักศึกษาภายนอกได้รับรู้ความเป็นคนท้องถิ่นจึงเสนอให้มีการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นสร้างความประทับใจ ไม่ใช่จัดแบบตามใจคนมา

เที่ยว ซึ่งเป็นการเน้นจุดยืนว่า การท่องเที่ยว คือ การเรียนรู้ ไม่ใช่การปรุงแต่งเพื่อชวนใจให้คนภายนอกเข้ามาใช้บริการหรือหวังผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว (4) พยายามให้หน่วยงานวัด-บ้าน-โรงเรียนเป็นแกนหลักในการทำงาน เพราะทั้งสามสถาบันนี้มีความสำคัญต่อการดำรง/เกื้อหนุนชุมชน อาทิ ทุกครั้งที่ประชุมต้องมีพระคุณเจ้าเข้ามาร่วมประชุมด้วย พร้อมกับพยายามเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในการประชุมให้ได้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้รับผิดชอบที่ให้คำปรึกษาแนะนำได้ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่กำนัน

ประเด็นที่ 3 การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางให้มีความเข้มแข็งสามารถสนับสนุนงานของแต่ละชุมชนให้บรรลุผล สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และสัมพันธ์เชื่อมต่อกันทุกชุมชน พบว่า ประสพการณ์การทำงานช่วงเวลาสั้นๆ ของการทำงานแบบเครือข่ายท่องเที่ยวครั้งแรกของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง งานประสานความร่วมมือในรูป “เครือข่าย” จำเป็นต้องได้รับดำเนินไปควบคู่กับการเติมเสริมศักยภาพหลายรูปแบบเพื่อให้มีความเข้มแข็ง ที่ผ่านมาชุมชนต่างๆ ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายยอมรับโครงสร้างการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเองอย่างอิสระ ทั้งการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว คณะผู้ดำเนินงานและการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกนอก เครือข่ายมีบทบาทในแง่หนุนเสริมด้านทรัพยากร(บุคคล งบประมาณ สถานที่) กำหนดกรอบคิดในการจัดทำยุทธศาสตร์ และร่วมผลักดันให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้รับรู้ถึงการมีตัวตนของเจ้าของบ้าน

3. ผลกระทบจากการวิจัย (Impact)

แนวคิดในการนำองค์ความรู้และทุนทางสังคมที่ค้นพบจากงานวิจัย 4 พื้นที่/ชุมชน ที่ผ่านประสพการณ์แบบงานวิจัยมาแล้วก่อนหน้านี้ มาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และฝึกช่่างานแบบเครือข่าย คือ ที่ตั้งที่อยู่ใกล้กันสามารถเดินทางท่องเที่ยวเสร็จภายในวันเดียวจึงถือว่าเป็นการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นชุดเดียวกันได้ การทำงานในรูปเครือข่ายยังทำให้เกิดพื้นที่ส่วนกลางสำหรับเข้ามาระดมความคิด สรรหาทางเลือกและแสวงหาหนทางที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกัน ที่ผ่านการทำงานวิจัยครั้งนี้ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับงานพัฒนาได้ ดังนี้

1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

โครงการวิจัย “พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เป็นโครงการพัฒนาทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

ซึ่งค้นพบจากงานวิจัยในระยะก่อนหน้านี้ พบว่าลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางมีทุนทางสังคมมากมาย ทั้งระบบนิเวศและวัฒนธรรม

ทุนระบบนิเวศได้แก่ ระบบนิเวศแบบลุ่มน้ำและป่าพรุ แต่เดิมพื้นที่เหล่านี้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนเข้าไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร เส้นทางคมนาคม ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ

ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตและประเพณี รวมถึงกลุ่มทนายบุคลากรที่ทำงานเพื่อชุมชน โดยสิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเชื่อ กลไกการรวมกลุ่ม รวมถึงมาตรฐานทางศีลธรรมเพื่อรักษาความสงบสุขในสังคม ที่ถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น

การสร้างคุณค่าให้ทุนทางสังคมเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้จะมีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่น นำไปสู่การหวงแหนรักษา รวมถึงการปกป้องให้คงสภาพของการเป็นพื้นที่สาธารณะเอาไว้ พร้อมกันนั้นการทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้โดยผนึกพลังของในคนลุ่มน้ำปากพนังจะเป็นสื่อที่ทำให้คนภายนอกซึ่งเข้ามาสัมผัสได้รู้จักตัวตนของคนในพื้นที่

ในจำนวนทุนทางสังคมที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่สามารถจัดการให้มีการท่องเที่ยวให้ครบทุกจุดได้ทั้งหมดจึงใช้เวทีประชาคมเพื่อคัดกรองให้เหลือเพียงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมด้านการดูแลรักษาและความพร้อมด้านข้อมูล รวมทั้งตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือสามารถเดินทางไปเยี่ยมชมได้โดยไม่มีเสียเวลาเดินทางนานนัก ในที่สุดพบว่า มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดพัทธสีมา วัดแม่เจ้าอยู่หัว วัดดอนตรอ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ พุทธคลองค้อ คลองปากพนัง ร้านหัตถกรรมริมถนน แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ศาลหลวงต้นไทร ศาลเจ้าอินทร์ทอง แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงภูมิปัญญา เช่น บ้านหนังตะลุง บ้านเพลงบอก กลุ่มอาชีพหัตถกรรม โดยแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น สามารถจัดรูปแบบการนำเสนอ 3 แบบ ได้แก่

1) การท่องเที่ยวที่เปิดให้เข้าชมทุกวัน มักเป็นโบราณวัตถุโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ กลุ่มอาชีพเชิงภูมิปัญญา ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น วัด พุทธคลอง แม่เจ้าอยู่หัว

2) การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นตามโอกาสเทศกาลต่างๆ เพื่อสะท้อนถึงความเชื่อและจารีตท้องถิ่น เช่น งานวันสงกรานต์ งานเดือนสิบวันปีใหม่ งานวันแสดงมูติจาจิตกับผู้มีบุญคุณหรือประกอบคุณงามความดีเอาไว้ เช่น เจ้าอาวาส ครู งานสมโภชเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งหลังจากมีการปลูกกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ปรากฏว่า มีความพยายามสืบสานงานต่างๆ เหล่านี้ให้คงอยู่ ขณะเดียวกันมีความพยายามจัดบรรยากาศให้งานเหล่านี้สอดแทรกกิจกรรมต่างๆ ที่วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น หรืออยู่ในรูปของลานวัฒนธรรม เช่น การรำวงเวียนครก สาธิตการทิมเม่า การแข่งขันพายเรือ มหรสพ

พื้นเมืองจำพวกมโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก เหล่านี้ถือว่ามีเสน่ห์ให้กับการทำงานมากขึ้นแทนที่เป็นงานที่จัดการโดยคนบางกลุ่มและเน้นการออกร้านให้ผู้คนออกมาจับจ่ายใช้สอย

3) การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ อาทิ การออกร้านนิทรรศการร่วมกันหน่วยงานอื่นๆ

จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของแต่ละชุมชนที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำปากพริกกลางสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนชนบทซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาและประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้เป็นอย่างดี

2) ศักยภาพบุคลากร

การทำงานวิจัยร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างตัวตนของชาวลุ่มน้ำปากพริกตอนกลาง เพื่อนำไปสู่การทำงานพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่ผ่านเวทีระดับชุมชนและประชาคม ในการทำงานลักษณะเป็นเครือข่ายครั้งแรกนี้ประกอบด้วยทีมงานย่อยที่มีระดับความสามารถและประสบการณ์แตกต่างกัน บางชุมชนขับเคลื่อนงานท่องเที่ยวอยู่แล้ว บางชุมชนเพิ่งเข้ามาเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อลงมือทำงานจริง ปรากฏว่าแต่ละชุมชนมีความก้าวหน้าในการทำงานแตกต่างกันไปตามพื้นฐานและความพร้อม เบื้องต้นอาจจะจัดกลุ่มบุคลากรที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1 คณะทำงาน หรือ คณะกรรมการทั้งระดับเครือข่ายและระดับโครงการย่อย

หลังจากทำงานมาระยะหนึ่ง พบว่า คณะทำงานวิจัยส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงแนวคิดวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือกนี้ และพยายามใช้ศักยภาพที่มีอยู่ผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมนี้เกิดผลเป็นรูปธรรม แต่ถ้าพิจารณาการดำเนินงานเป็นรายโครงการย่อยพบว่าแต่ละโครงการมีความก้าวหน้าต่างกัน เงื่อนไขจากบุคคลที่ผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนงานมีความก้าวหน้าต่างกัน ได้แก่ (1) ความไม่สอดคล้องระหว่างงานประจำกับงานเครือข่ายซึ่งเป็นงานอาสาสำหรับผู้ที่เป็นข้าราชการสองงานนี้มักจะอยู่ในเวลาเดียวกันหรือช่วงเดียวกันกับเวลาราชการทำให้ไม่สามารถ “เต็มที” กับงานนี้เท่าที่ควร (2) ทักษะงานไม่ตรงกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ที่เห็นได้ชัด คือ การเชิญช่างฝีมือและตัวแทนจากชุมชนมาเป็นกรรมการบริหารซึ่งไม่ถนัดกับงานวางแผนวางกลไก อีกทั้งมักจะเกรงใจกับคนที่อาวุโสกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่า ดังนั้นแทนที่ท่านเหล่านั้นร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ก็ต่องิ่งเฉยเสีย (3) ระดับของความเป็นประชาธิปไตยในเวทีประชุม หากผูกขาดการพูดหรือวันเวลาที่ผู้นำสะดวกเพียงฝ่ายเดียวทำให้กรรมการบางท่านรู้สึกที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่ให้ความสำคัญ ตนเป็นแค่ลูกมือไม่ใช่ผู้ร่วมคิดร่วมทำ จนไปถึงไม่เข้าร่วมประชุมหรือมาประชุมก็พอเป็นพิธี

2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไปในเขตพื้นที่ดำเนินการ

วิธีการดึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ คือ การทำความเข้าใจในเวทีระดับชุมชน โดยมีการบอกเล่าชี้แจงแนวคิด วิธีการทำงาน รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนและแนะนำการทำงานที่เหมาะสม กล่าวได้ว่ากลุ่มคนที่ได้รับการทำความเข้าใจถึงแนวคิด วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมมากที่สุด คือ กลุ่มคนที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วมีความเข้าใจในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากปัญหาเฉพาะหน้าคือการทำมาหากินหรือการประดับประดาของเศรษฐกิจในครอบครัว ประกอบกับเมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ท่องเที่ยว” แล้วสิ่งที่มักนึกถึงก่อน คือ ภูเขา ทะเล ห้างสรรพสินค้า ฯลฯ มีความเคยชินกับการใช้สอยแหล่งท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตประจำวันซึ่งเน้นการเข้าไปจับล่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มากกว่า ทำให้ประชาชนบางพื้นที่นึกไม่ถึงว่าพื้นที่ที่เขาเข้าไปอยู่ทุกๆ วัน เช่น ไปประกอบพิธีกรรม ไปค้าขาย ไปหาเก็บสัตว์น้ำ เช่น ปลา กระจูด และผัก จะมีแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมมาเที่ยวได้อย่างไร ประการหนึ่งประชาชนบางพื้นที่เข้าใจแต่ไม่เห็นตัวอยู่ในที่ อาทิ ท่านที่เป็นสมาชิกกลุ่มศรัทธาว่าวัดเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ใช่ที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งหาเงินซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้ง ผลประโยชน์ และการตามใจคนมาเที่ยวจนเสียคนในพื้นที่ท่องเที่ยวไร้ความหมายหรือไม่เป็นตัวของตัวเอง เช่น ไม่สามารถหักห้ามการแต่งกายที่ไม่ถูกกาลเทศะได้ นักท่องเที่ยวอาจจะแสดงกริยาไม่ให้ความเคารพต่อโบราณสถาน เป็นต้น สิ่งต่างเหล่านี้ โดยเฉพาะความเข้าใจที่ไม่ลึกซึ้งกับการท่องเที่ยว ส่งผลให้บางพื้นที่ชาวบ้านไม่สามารถแสดงบทบาทในการเป็นเจ้าบ้านได้ที่ตั้งใจเอาไว้ ยกเว้นกรณีที่จะต้องระดมคนจำนวนมาก เช่น การเลี้ยงอาหารปิ่นโต การจัดงานประเพณีในเทศกาลต่างๆ ที่มักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากคนในชุมชน

2.3 กลุ่มนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบเที่ยวไปด้วยแสวงหาความรู้ไปด้วย ทำให้ “ลูกค้า” ของการท่องเที่ยวประเภทนี้จำแนกเป็น (1) กลุ่มที่อยู่ในแวดวงวิชาการและการศึกษา โดยกลุ่มที่เข้ามาเที่ยวระหว่างทำโครงการ ที่ผ่านมา ได้แก่ นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา นักเรียนนักศึกษาที่มาทำรายงาน กลุ่มคนแค้น เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีต้นทุนความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมอยู่แล้ว การเพิ่มกลุ่มลูกค้าในกลุ่มนี้จึงน่าจะเชื่อมประสานผ่านทางสถานศึกษาหรือราชการ ในแวดวงกลุ่มนักศึกษา ครูบาอาจารย์ หรือคนชั้นกลาง (2) กลุ่มผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทั้งแบบศรัทธาบริสุทธิ์และแบบศรัทธา “หนีร้อนมาพึ่งเย็น” หรือมาเพื่อแค้น อ่อนวอนขอ เนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวมีเรื่องราวของวัดและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่มาก

ถ้าหากมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวบ่อยครั้งผ่านสื่อหลายรูปแบบขึ้น คาดว่าจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ผลที่ตามมา คือ ตัวแทนชุมชนมีโอกาสแสดงบทบาทการเป็น "เจ้าบ้านที่ดี" บ่อยครั้งมากขึ้น

3) ศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้

การให้อิสระกับชุมชนในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การทำงานของตนเอง เป็นส่วนหนึ่งแสดงถึงการเคารพต่อชุมชนและการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีปรรณาทดลองเป็นผู้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำงานพัฒนามีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองในอีกช่องทางหนึ่งซึ่งจะตอบสนองความต้องการของตนเองตรงจุดมากกว่า เท่าที่ผ่านมากกระบวนการนี้มักถูกรัฐหรือหน่วยงานภายนอกจัดการเองทั้งหมด ประชาชนเป็นแค่ผู้ตั้งรับหรือรอสนองนโยบาย

กระบวนการจัดการความรู้ในกระบวนการท่องเที่ยวและจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในระดับ ชุมชนและระดับเครือข่าย ทำให้ชุมชนได้ทราบว่าภายในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีสถานที่สำคัญอยู่ที่ใดบ้าง มีความสำคัญอย่างไร สิ่งเหล่านั้นแสดงถึงพัฒนาการของชุมชนอย่างไร ฯลฯ ซึ่งถือเป็นส่วนที่ทำให้คนใน ชุมชนได้มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองเพิ่มมากขึ้น บางชุมชนได้ขยายจากการศึกษาเรียนรู้ไปสู่การ จัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์และหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อนำสิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้หรือบริการสู่สาธารณะ นักหนึ่ง แสดงให้เห็นการตระหนักในคุณค่า การเอาใจจริงเอาใจกับงาน และการแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อให้ทุน ทางสังคมเหล่านั้นได้รับการดูแลรักษาในระยะยาว

4. การเรียนรู้จากการทำงานวิจัย

1) สิ่งที่ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สิ่งที่ทีมวิจัยได้รับจากการทำงานวิจัย

1.1 พบเทคนิคในการทำงานร่วมกับคนชุมชนที่มักเกรงใจและไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในที่ ประชุม ขณะที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐมักติดภารกิจงานประจำ ซึ่งแก้ไขได้ด้วย

- การประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่ามีการประชุมที่ไหน เรื่องอะไร รวมทั้งให้ข้อมูลอื่นๆ ที่ต้องการ ตัดสินใจล่วงหน้า
- ใช้จดหมายเชิญประชุม ให้ส่งตัวแทนมาครบครันละ 1 คน พร้อมแนบวาระการประชุม เพื่อ คนที่เข้าร่วมการประชุมจะได้เตรียมตัวล่วงหน้า เช่น ลางาน หรือ เตรียมเอกสารต่างๆ
- ใช้การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้ระดมความคิดเห็นอย่างเต็มที่
- คนทำงานสร้างความเชื่อถือ ผ่านความจริงใจและการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทำงานจากสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่ใช่ทำงานตามข้างนอกสั่ง ฐานคิดนี้จะทำให้ได้มาซึ่ง รูปแบบการทำงานที่เหมาะสมกับชุมชนและชุมชนเป็นคนรับผิดชอบ

1.2 ความร่วมมือที่ชุมชนให้กับทีมวิจัย มาจากพลังศรัทธาในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนที่เป็นแนวร่วมการทำงานที่เข้มแข็งจึงมักจะอยู่ในละแวกเดียวกับที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นๆ เช่น กลุ่มศรัทธาวัด กลุ่มคนที่หา-ล่า-เก็บ จากพร เป็นต้น

1.3 เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานพัฒนาเพื่อตอบแทนแผ่นดินเกิด

2) สิ่งที่ชุมชนและสังคมได้รับจากการทำงานวิจัย

2.1 การจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ก่อให้เกิดความตื่นตัวขึ้นในชุมชน เนื่องจากพวกเขามีความเชื่อถือศรัทธาและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอยู่แล้ว เช่น วัดแม่เจ้าอยู่หัว วัดพัทธสีมา

2.2 บางชุมชนแม้จะไม่ได้รับการหนุนช่วยจากเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพแต่คนในชุมชนร่วมกับทีมวิจัยร่วมมือกันผลักดันให้การดำเนินงานก้าวหน้า จนสามารถได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ

2.3 กระบวนการจัดการข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวเริ่มทำให้มีแนวคิดที่จะปรับปรุงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มีสินค้าจากท้องถิ่นหลากหลายมากขึ้น

2.4 เกิดแนวร่วมตรวจสอบการทำงานที่ทีมวิจัยผ่านการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างทีมงานที่(คาดว่า) สามารถทำงานได้จริงขึ้น

3) สิ่งที่เป็นท่อนการทำงานที่ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1 ปัญหาความต่อเนื่องของโครงการ พบว่า ในบางพื้นที่มีบางช่วงที่ไม่สามารถขับเคลื่อนงานได้จากสาเหตุ 1) อุทกภัย ช่วงปลายปี 2548 – ต้นปี 2549 ซึ่งทำให้ไม่สามารถจัดประชุมหรือประสานงานกับเครือข่ายได้เต็มที่ กรรมการบางท่านที่มีบทบาทเป็นผู้ใหญ่บ้าน-ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน-กำนัน-ข้าราชการ จำเป็นต้องออกไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยในช่วงเกือบ 2 เดือนดังกล่าว 2) ความวุ่นวายทางการเมืองระดับชาติ ระหว่าง ปลายปี 2548-เดือนสิงหาคม 2549 ระหว่างนี้มีการเลือกตั้งบ่อยครั้ง มีการรณรงค์ทางการเมือง ทำให้กระแสความสนใจของผู้คนพุ่งไปที่สถานการณ์ทางการเมือง

3.2 ทศนคติต่อการท่องเที่ยว ผู้คนในพื้นที่บางกลุ่มมองว่าแหล่งท่องเที่ยวของตนไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว แต่เป็นแหล่งสำหรับการประกอบอาชีพ ประกอบศาสนาพิธี เมื่อจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้กระทบต่อวิถีการเข้าใช้แบบเดิม คือ แทนที่จะมาวัดด้วยความศรัทธากลับมาวัดเพื่อหารายได้ หรือวัดเป็นตัวละครรายได้ให้กับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในแง่นี้คำว่าแหล่งท่องเที่ยวจึงการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เป็นคำที่สร้างความอึดใจให้กับคนกลุ่มเดิมที่มีความผูกพันกับทรัพยากรหรือแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นๆ

3) พื้นฐานที่แตกต่างกันของคนทำงานและชุมชน การจัดการของชุมชนภายใต้ความร่วมมือแบบเครือข่าย การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นความพยายามบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมากมายมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน คาดหวังว่าการทำงานนี้จะก่อให้เกิดเอกภาพและการร่วมแรงร่วมใจขึ้นในกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้ แต่พื้นฐานที่แตกต่างกันทั้งด้านประสบการณ์ส่วนตัว และประสบการณ์การทำงาน ทำให้ โครงการที่มีประสบการณ์น้อยเข้าไปมีส่วนร่วมตามเงื่อนไขของกระบวนการที่วางไว้ แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมระดับลึกหรือการร่วมคิดร่วมทำอย่างมีเนื้อหา หรือดังจะเห็นว่า คนที่พูดคุยก่อความคิดลงมติในเวทีการประชุมมักจำกัดอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่คน การทำงานลักษณะเดียวกันนี้รวมไปถึงระบบการบริหารจัดการงบประมาณที่สมาชิกเครือข่ายมิได้มีส่วนร่วม ทำให้เครือข่ายไม่สามารถระคับระคองกระบวนการทำงานได้ไปจนตลอดรอดฝั่ง จนการทำงานชะงักงันไม่สามารถสร้างกระแสและผลักดันให้เกิดการทดลองท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่เครือข่ายได้

4) อุปสรรคด้านภูมิศาสตร์ พบว่า ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง เป็นพื้นที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งราชการยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำปากพนังเท่าที่ควร อีกทั้งทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวในโซนลุ่มน้ำมีน้อยไม่สามารถดึงดูดได้ดีเท่าที่ควร

บทที่ 10

เครือข่าย : กลไกการจัดการและประสานงานเพื่อความเข้มแข็ง

แนวคิดการทำงานภายใต้เครือข่ายซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ โดยมองว่า ประการแรก พื้นที่โครงการทั้ง 4 พื้นที่มีระยะทางไม่ห่างไกลกันมากนักสามารถจัดกระบวนการท่องเที่ยวเรียนรู้ต่อเนื่องเป็นชุดเดียวกันได้ โดยการรวมทรัพยากรที่มีอยู่ต่อเนื่องกันเป็นกลุ่มก้อนจะมีพลังกระตุ้นให้คนภายนอกสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเรียนรู้มากกว่าการแยกกันทำ ประการต่อมา การที่ชุมชนจะติดต่อสัมพันธ์ภายนอกผ่านโครงการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กระทั่งมีพลังพอที่จะต่อรองกับภายนอก อันจะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนพอที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนได้ มีความคาดหวังว่าการบริหารจัดการในรูปของเครือข่ายจะสามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเรียนรู้ได้มากขึ้น เพราะเป็นการคิดและการจัดการภายใต้เครือข่ายที่ร่วมกันทำงานหลายฝ่าย นอกจากนี้ยังคาดหวังว่ากลไกแบบเครือข่ายจะทำให้สามารถติดต่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงานจากภาคเอกชนและภาครัฐได้สะดวกขึ้น ทั้งในแง่ของการขอสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านวิชาการ

จากการทำงานที่ผ่านมาพบว่าเครือข่ายสามารถบรรลุหรือตอบสนองแนวคิดการจัดตั้งเครือข่ายได้ในบางประเด็นและมีบางประเด็นที่เครือข่ายมีพันธะที่จะต้องผลักดันให้เกิดขึ้นในอนาคตภายใต้บทบาทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่

สิ่งที่เครือข่ายสามารถตอบสนองต่อแนวคิดที่กำหนดไว้ คือ สามารถดำเนินการระดมความคิดเห็นทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย เพื่อนำทรัพยากรที่เป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของแต่ละพื้นที่เข้าไว้ด้วยกัน จนเกิดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่ายว่า “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า เวะเข้าชมพู เยี่ยมดูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม” ซึ่งถือเป็นการรวมทรัพยากรการเรียนรู้เข้าไว้ด้วยกันและสร้างกระบวนการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เป็นชุดเดียวกันได้ นอกจากนี้กิจกรรมที่เครือข่ายสามารถผลักดันให้เกิดขึ้นประการหนึ่ง คือ เกิดพลังในการประสานงานเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ ดังจะพบว่า บางชุมชนอาศัยกระบวนการจัดการข้อมูลจนประสบความสำเร็จในการขอการสนับสนุนงบประมาณและการสนับสนุนทางวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา เฉพาะตัวแทนวัดพัทธสีมา ยอมรับว่าการทำโครงการดีขึ้น เพราะทำให้เกิดกลุ่มรักษบ้านเกิด การลาดตระเวนเวลากลางคืน แสดงถึงการหวงแหนทรัพย์สินที่เป็นมรดกของชุมชน

อย่างไรก็ตามเมื่อการวิจัยดำเนินงานมาถึงเดือนเมษายน 2549 กิจกรรมตามแผนเคลื่อนจากระยะการก่อตั้งเครือข่าย(เดือนที่ 1-6) เข้าสู่แผนการทำงานระยะที่ 2 คือ การบริหารจัดการให้ชุมชนเข้มแข็ง(เดือนที่ 7-8) เป็นช่วงที่การวิจัยต้องประสบปัญหาอันเนื่องมาจากความคาดหมาย คือ อุทกภัยตลอด 2 เดือน และ สถานการณ์การรณรงค์ทางการเมือง ส่งผลทำให้การทำงานต้องชะงักงันตั้งแต่นั้น อุปสรรค

นี้ในด้านหนึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดของเครือข่ายซึ่งไม่ได้บรรลุถึงเป้าหมายตามแนวคิดที่วางไว้เดิม โดยเฉพาะเกิดการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนมีพลังพอที่จะต่อรองกับภายนอก และความสามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเรียนรู้ได้มากขึ้น ดังนั้นกลไกการทำงานแบบเครือข่ายจึงจำเป็นต้องถูกทบทวน พร้อมไปกับการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่จะต้องได้รับการพัฒนาในหลายๆ ด้าน เช่น ความเข้าใจที่มีการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ การเชื่อมประสานงานที่ดีภายในและระหว่างชุมชน การจัดสมดุลย์ระหว่างงานในบทบาทที่เป็นทางการและงานอาสาสมัครในระดับชุมชนและงานในระดับเครือข่าย เป็นต้น

ที่ผ่านมาระบบการระหว่างดำเนินการวิจัยซึ่งทำให้งานขับเคลื่อนไปได้ คือ

1) ใช้กลไกการทำงานในรูปคณะกรรมการ ในหลายระดับ ทั้งคณะกรรมการในส่วนคณะวิจัย คณะกรรมการท่องเที่ยวระดับเครือข่าย คณะกรรมการท่องเที่ยวระดับชุมชน โดยคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม

2) ประสานเชื่อมโยงกับองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบัน บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มีการตกลงว่าทุกครั้งที่มีการประชุมต้องมีพระคุณเจ้าเข้าร่วมประชุมด้วย รวมถึงเชิญเจ้าหน้าที่รัฐ นักการเมือง สื่อมวลชนในพื้นที่ เข้าร่วมการประชุมเพื่อจะได้รับทราบข้อมูลและให้ความคิดเห็น

3) ให้อิสระกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ภายใต้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ มุ่งให้คนข้างนอกรู้จักกับท้องถิ่นในหลายแง่มุม ไม่ใช่การท่องเที่ยวเพื่อกำไรหรือดูดเงินจากคนมาเที่ยว

4) ในกรณีที่สุดวิสัย อาทิ ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ ได้ใช้เวทีแบบไม่เป็นทางการเข้าช่วยเพื่อกระตุ้นให้เกิดการตรวจสอบและขับเคลื่อนงานต่อ

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าการได้มาของคณะกรรมการเครือข่ายซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับชุมชน/หมู่บ้าน ในการที่จะเข้ามาทำงานผลักดันให้บุคคลภายนอกได้เห็นถึง "ตัวตน" ของชาวลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางโดยใช้กระบวนการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เป็นกิจกรรมหลัก ทำให้กลไกการทำงานแบบเครือข่ายยังเป็นกลไกที่จำเป็น แต่ทั้งนี้บทบาทของเครือข่าย จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทในแง่ "พื้นที่ส่วนกลาง" และ "งร่ม" ในเวลาเดียวกัน

ข้อดีของการทำงานในรูปเครือข่าย คือ ทำให้คนทำงานอาสาที่กระจัดกระจายอยู่ในแต่ละชุมชน มีการพบปะรู้จักมากขึ้นกว่าเดิม นำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานระหว่างกันและกัน รวมทั้งเกิดมาตรการในการรักษาดูแลสมบัติส่วนรวมของชุมชนดังเช่นกรณีเกิดขุดลาดตระเวนวัดที่ชุมชนพัทลุงมา เครือข่ายจึงควรดำรงบทบาทในการเป็น "พื้นที่ส่วนกลาง" เนื่องจากความพร้อมเรื่องบุคลากร (การบริหารภายใต้คณะกรรมการที่มาจากทุกชุมชนในเครือข่าย) และวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ โดยเฉพาะศักยภาพในการประชาสัมพันธ์ของประธานคณะกรรมการ ดังนั้นเครือข่ายจึงควรทำหน้าที่อำนวยความสะดวก

สะดวก(Facilitating) ในการประสานงานระหว่างชุมชน จัดกระบวนการ ดำเนินการให้มีการประชุมตามโอกาส และเป็นสถานที่ในการพบปะ พูดคุย ที่สำคัญ คือ การทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวสาร ทั้ง ข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่าย ซึ่งแต่ละจุดสามารถให้ข้อมูลของกันและกันได้ เช่น ตำแหน่งที่ตั้ง การเดินทาง ประวัติและที่มา การให้บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงข่าวสารทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่และส่งเสริมความแน่นแฟ้นของคนในสังคม เช่น ข่าวงานบวช งานแต่งงาน งานมหรสพในวาระต่างๆ ข่าวทางราชการ เป็นต้น

ขณะที่บทบาทในฐานะ “องค์กร” ในที่นี้หมายถึงการทำหน้าที่เป็นเสมือนองค์กรตัวแทนเพื่อเป็นหนึ่งในช่องทางที่ชุมชนในเครือข่ายใช้เพื่อประสานงานกับองค์กรภายนอก ประเด็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังเช่นองค์กรที่เครือข่ายเคยประสานงานแล้ว เช่น กรมศิลปากร อำเภอหัวไทร เป็นต้น รวมทั้งเอื้ออำนวยความสะดวกในการประสานงานให้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยที่ปล่อยให้แต่ละชุมชนบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างอิสระตามความเหมาะสมและจุดยืนของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากความเป็นจริงที่ชุมชนแต่ละชุมชนแตกต่างกันทั้งความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างชนิดกัน(แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ,แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นวัดวาอาราม,แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดซื้อ-ขาย) กลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามาท่องเที่ยวต่างกลุ่มต่างวัตถุประสงค์ทำให้การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกันหรือใช้รูปแบบการจัดการแบบเดียวกันจึงไม่อาจกระทำได้

นอกจากนี้ โดยที่การใช้คำว่า “การท่องเที่ยว” ในชื่อเครือข่ายกลายเป็นประเด็นที่อ่อนไหวต่อความรู้สึกของคนในพื้นที่ซึ่งมองว่าการท่องเที่ยวส่งผลเชิงลบต่อชุมชน โดยเฉพาะการมาเที่ยวแบบสะเปะสะปะที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้ตัวแทนบางชุมชนมีข้อเสนอให้เปลี่ยนเป็น “โซนการเรียนรู้” หรือ “ศูนย์การเรียนรู้ลุ่มน้ำปากพอง” โดยสนับสนุนให้แต่ละพื้นที่สามารถจัดการตามจุดยืนเป็นของตัวเอง พร้อมกันนี้ภายใต้การผลักดันให้เกิดบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้จนยอมรับในตัวตนของคนลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง สิ่งที่ทำควบคู่กัน คือ การสร้างความรู้สึก “เป็นเจ้าของบ้าน” ให้กับสมาชิกในชุมชน เพราะแม้ปัจจุบันนี้ชุมชนยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมและชุมชนสามารถจัดเตรียมบุคลากรไว้ให้ความสะดวกและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้หากมีการประสานงานมาล่วงหน้า แต่หากความรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านยังไม่เกิดขึ้น บทบาทในการต้อนรับ-ดูแล-ให้ข้อมูล-อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมก็จะเป็นภาระอยู่กับคณะบุคคลเพียงไม่กี่คน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่แท้จริงตามที่เครือข่ายตั้งเป้าหมายไว้ได้

บทที่ 11

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัย โครงการพัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม เขตลุ่มน้ำปาก
 พนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ต่อยอดจาก 4 โครงการวิจัยเดิม ด้วย
 การนำองค์ความรู้ที่ได้มาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ โดยแต่ละโครงการส่ง
 ตัวแทนร่วมมือกันบริหารจัดการในนาม “เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนัง
 ตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เริ่มดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2548 – วันที่ 31 สิงหาคม
 2549

กระบวนการทำงานของโครงการเน้นดึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดภาคีความ
 ร่วมมือ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ดำเนินการ ด้วยการจัดเวทีทั้งในระดับเครือข่าย
 และระดับชุมชน ประกอบด้วยเวทีประชาคมและการประชุมคณะกรรมการ เพื่อสรรหาคณะกรรมการ
 ร่างและประชาพิจารณ์แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว การศึกษาดูงาน การทดลองจัดการท่องเที่ยว

กระบวนการทำงานในระดับเครือข่าย มุ่งการกำหนดนโยบายและสร้างกลไกหนุนเสริมกัน
 ภายในเครือข่าย ผ่าน 5 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมของที่มิวิจัยและวางแผนงาน
 โครงการ 2) การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวที่ จ.กาญจนบุรี 3) ประชุมประชาคมเพื่อชี้แจงการทำ
 โครงการ 4) ประชุมเครือข่ายสัญจรใน 4 พื้นที่ และ 5) การประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อติดตาม
 งานเป็นระยะๆ 6) การสรุปภาพรวมการทำงาน

ส่วนกระบวนการทำงานในระดับชุมชน ให้อิสระกับการที่คณะกรรมการโครงการในระดับชุมชน
 ร่วมกับชุมชนจะกำหนดรายละเอียดหรือแผนการทำงานของชุมชนตนเองเพื่อให้การทำงานมีความ
 คล่องตัวและเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ แต่ทั้งนี้ทุกโครงการต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการทำความเข้าใจกับชุมชนเพื่อให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ ทั้งนี้กำหนดกรอบการทำงานมีลักษณะร่วม คือ 1) เวที
 ประชาคม/ชุมชน 2) การแต่งตั้งคณะกรรมการ สำหรับเข้าเป็นคณะกรรมการเครือข่าย คณะผู้ดูแลแหล่ง
 ท่องเที่ยว 3) การทดลองท่องเที่ยวจริง 4) การประชาสัมพันธ์ และ 5) การสรุปข้อมูลร่วมกัน

ทั้งนี้สรุปภาพรวมของกระบวนการทำงาน ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงภาพรวมการทำงานตลอดโครงการ

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
1	เวทีเตรียมความพร้อมนักวิจัย	ทีมวิจัยเข้าใจทิศทางและบทบาทของตนเอง	ผลจากความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ทำให้เกิดความร่วมมือเป็นอย่างดี	
2	เวทีประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งในระดับกรมและในระดับชุมชนย่อยหรือเวทีสัญจรของโครงการภาคี	<ul style="list-style-type: none"> - ได้เครือข่ายคณะทำงาน - ประชาชนในชุมชนและคณะทำงานมีความเข้าใจแนวคิดและวิธีการทำงานของโครงการ 	<p>ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนอย่างดี</p> <ul style="list-style-type: none"> - ในระดับเวทีประชาคมรวมมีภาคีรัฐทั้งฝ่ายปกครอง การศึกษาและวัฒนธรรม เอกชน คณะสงฆ์ เข้ามาร่วมเวที - ในระดับชุมชนบางพื้นที่มีการยกปืนโตมารับประทานร่วมกัน ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชนพร้อมกับได้สืบสานความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน-วัด-โรงเรียน ให้มั่นคง 	
3	จัดประชุมคณะกรรมการระดับโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงาน - ได้ตรวจหาคณะกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาอย่างเหมาะสม - แต่ละโครงการย่อยกำหนดจัดทำแผนยุทธศาสตร์ 	แต่ละโครงการย่อย/ชุมชนได้คณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานชุดโครงการวิจัยเดิม ประชาชนที่ได้รับการเสนอชื่อจากพื้นที่ และผู้ทรงภูมิ ซึ่งพร้อมที่จะทำงานตามแผนงานอย่างสอดคล้องกับแผนงานของเครือข่าย	

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
4	จัดประชุมคณะกรรมการแต่ละชุมชนเพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์ ทั้ง 4 โครงการย่อย	ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม	บรรยากาศในที่ประชุมของบางโครงการมีการระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการอย่างเข้มข้นเพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม บางชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เด่นชัดอยู่แล้ว ได้คิดระบบการจัดการและกิจกรรม เพื่อให้เกิดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ โดยทั่วไปเน้นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก มีความพร้อมในเรื่องสถานที่และข้อมูล	
5	จัดประชุมคณะกรรมการทั้ง 4 โครงการย่อย	เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย และให้ชุมชนในพื้นที่ทำงานของโครงการย่อยรับทราบ	แต่ละโครงการย่อยได้นำร่างแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชนนำเสนอต่อเครือข่าย	เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกัน ภายใต้งานให้อิสระในการทำงานในช่วงต้น จึงเกิดความขัดแย้งทางความคิด เมื่อได้ชี้แจงรายละเอียดของการทำงาน แล้วจึงหลอมรวมความคิดกันได้
6	ร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อสร้างความเข้าใจ	กลุ่มและองค์กรต่างๆ รู้ถึงการดำเนินงานของเครือข่ายกว้างขวางขึ้น	กลุ่มและองค์กรต่างๆ รับรู้และให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายฯ	ถือเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มใหม่นอกเหนือไปจากแผนการทำงานเดิม

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
7	นำเสนอแนวคิดและความคืบหน้าในการทำงานในที่ประชุมก้านัน ผู้ใหญ่บ้านของอำเภอเชียรใหญ่	ทำให้การทำงานของเครือข่ายฯ ถูกเผยแพร่ในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสนับสนุนการทำงาน	ก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการ ประมาณ 100 คน รับประทานข้อมูล	ถือเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มใหม่ นอกเหนือไปจากแผนการทำงานเดิม
8	เวทีนำเสนอรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงมาเสนอในที่ประชุมเครือข่าย	แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่คณะกรรมการร่วมกับชุมชนใน 4 พื้นที่ ถูกนำเสนอในที่ประชุม	ที่ประชุมเครือข่ายได้รับทราบแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว นำไปสู่การทำงานที่ไม่ซ้ำซ้อนและบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์พื้นที่	
9	นำแผนยุทธศาสตร์ของ 4 พื้นที่ มาทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่าย	ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณะกรรมการเครือข่าย ได้ระดมความคิดเห็นและจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่าย	ได้แผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวของเครือข่ายว่า "เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า แวะเช้าชมพรุ เยี่ยมดูศิลป์ เยือนถิ่นหัตถกรรม"	
10	คณะกรรมการทั้งระดับเครือข่ายและชุมชน นำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่ายนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ของแต่ละชุมชน เพื่อผ่านความเห็นชอบและรับทราบ	ประชาชนในพื้นที่โครงการย่อยได้ทราบแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวตามแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่การสนับสนุนการทำงานต่อไป		
11	แต่ละชุมชนประชุมเสริมความเข้มแข็งและแบ่งบทบาทในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง	แต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีคมนในชุมชนนั้น ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแล เช่น การรักษาความสะอาด การเตรียมข้อมูล ตามที่ได้รับมอบหมายภารกิจ	เกิดทีมงานที่มีบทบาทในการดูแลรักษา ประกอบด้วย คนในชุมชนซึ่งถูกเสนอในที่ประชุมและจากผู้มีประสบการณ์/ทรงคุณวุฒิ	

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
12	การสนับสนุนการเตรียมความพร้อมตามแผนยุทธศาสตร์และแผนการทำงาน	แต่ละชุมชนมีแผนงานขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ที่เกิดจากรากระดมความคิดจากชุมชนอย่างสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์	แต่ละชุมชนมีแผนงานโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนจากเครือข่าย	
13	การสรุปงาน	ตัวแทนคณะทำงานชุมชนได้สรุปการทำงาน โดยนำเสนอในรูปแบบเอกสารและการพูดคุยกับทีมพี่เลี้ยง	ได้ข้อมูลสรุปการทำงานของโครงการ ประกอบด้วยแนวคิด กระบวนการทำงาน รูปแบบในการจัดการ ประสบการณ์ที่ได้จากการทำงาน ทั้งต่อคนทำงาน และชุมชนในพื้นที่โครงการย่อย รวมถึงข้อเสนอแนะ และการต่อยอดงานในแต่ละพื้นที่	

2. อภิปรายผล

กล่าวได้ว่า หลังจากมีการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางแล้ว ได้มีการผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง แต่ความซับซ้อนของการทำงานไม่ได้มีเฉพาะการจัดการทุนทางสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างหลากหลายเท่านั้น ยังมีเนื้อหาของการจัดการ “คน” จาก 4 โครงการเดิมซึ่งมีศักยภาพแตกต่างกันการหลอมรวมความหลากหลายและความแตกต่างผ่านเวทีในระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ดังกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในตารางข้างบนนี้ สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในทุกๆ ระดับ รูปธรรมความสำเร็จเบื้องต้นของการหลอมรวม คือ 1) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า แวะเข้าชมพยุ เยี่ยมคูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม” ซึ่งเป็นการนำแหล่งท่องเที่ยวเด่นๆ ของแต่ละพื้นที่มาไว้รวมกัน (2) คณะกรรมการที่มาจากทุกชุมชน ทุกโครงการวิจัยเดิม และผู้ทรงคุณวุฒิที่คนในพื้นที่ให้การยอมรับ

อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ลึกซึ้งซึ่งมากกว่าการชักชวนให้คนเข้ามาเที่ยวอย่างที่เห็นกันทั่วไป หากแต่คณะวิจัยมีความต้องการใช้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางที่จะนำเสนอตัวตนของคนลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเพื่อสร้างการยอมรับและเป็นพลังต่อรอง การบรรลุผลตามเป้าหมายนี้จึงต้องขยายแนวคิดนี้สู่สมาชิกชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่ศรัทธา ผูกพันและรู้สึกหวงแหนแหล่งการท่องเที่ยวนั้นเข้ามาเป็นแนวร่วม เบื้องต้น คือ ทำหน้าที่เป็น “เจ้าบ้าน” ที่ผ่านมากคณะวิจัยได้ใช้กลไกเวทีพูดคุย การประชาสัมพันธ์ ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมประชาคม การประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน การออกอากาศทางวิทยุ การจัดกิจกรรมงานประเพณี การสร้างบรรยากาศแบบลานวัด เป็นต้น กล่าวได้ว่าตัวชี้วัดความสำเร็จเบื้องต้นของการทำงานในขณะนี้จึงอยู่ที่จิตสำนึกว่าตนเองเป็น “เจ้าบ้าน” มากกว่าจำนวนผู้มาท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามจากการประเมินโดยทีมวิจัยเองพบว่า โครงการยังไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์นี้เท่าที่ควร ด้วยข้อจำกัดการทำงานที่ไม่ต่อเนื่องในระยะหลัง(ตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 เป็นต้นมา) และทัศนคติเดิมที่คนในพื้นที่มีต่อการท่องเที่ยวว่าหมายถึงการไปพักผ่อนตามภูเขา ทะเล น้ำตก ซึ่งเป็นความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวที่ผิวเผินไม่ลึกซึ้ง ขณะที่ผู้นำในพื้นที่เองไม่สนใจให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง ประกอบกับการทำงานครั้งนี้กระทบกับกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มที่เคยหาประโยชน์จากจุด/แหล่งท่องเที่ยว

ความสำเร็จที่มองเห็นได้รางๆ จากการทำงานครั้งนี้ คือ การทำให้จุด/แหล่งท่องเที่ยว ยังมีความหมายในแง่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนต่อไป ซึ่งหากมีกลุ่มบุคคลเข้าไปถือครองครอบงำก็จะถูกสังคมตรวจสอบและขัดขืนไม่ให้ความร่วมมือ (ดังเห็นได้ในกรณีกลุ่มศรัทธาวัดพัทธสีมากลุ่มหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะเข้าใจว่าสิ่งที่คู่กับการท่องเที่ยว คือ การหาผลประโยชน์ ซึ่งในกรณีนี้สะท้อนว่ายังมีกลุ่มคนที่รู้สึกรักและหวงแหนวัด)

3. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการวิจัยและพัฒนา

การดำเนินงานที่มีใช้ว่าจะราบรื่น โดยเฉพาะในช่วงเดือนเมษายน 2549 เป็นต้นมา ซึ่งสามารถสรุปปัญหาและข้อจำกัด ทั้งหมดของโครงการ ได้ดังนี้

1. ปัญหาความต่อเนื่องของโครงการ พบว่า ในบางพื้นที่มีบางช่วงไม่สามารถขับเคลื่อนการทำงานได้ เนื่องจากสาเหตุจาก 1) ภัยธรรมชาติ คณะกรรมการส่วนหนึ่งจำเป็นต้องไปทำงานเพื่อช่วยเหลือ แต่การเกิดอุทกภัยซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึง 2 ครั้ง ได้ทำให้คณะกรรมการต้องออกไปทำงานบรรเทาทุกข์เกือบ 2 เดือน 2) สถานการณ์ทางการเมืองทำให้คนทำงานชุมชนซึ่งเป็นคอกการเมืองอยู่แล้วผลจากการทำงานตามแผนไปเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ทางการเมือง

2) มุมมองที่ประชาชนในพื้นที่มีต่อการท่องเที่ยว ผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยทั่วไปไม่คิดว่าวิถีชีวิตและการชีวิตประจำวันของตนมีประโยชน์สำหรับการท่องเที่ยวได้นักไม่ออกว่าการดำเนินชีวิตประจำวันจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร ส่วนบางกลุ่มมองว่าแหล่งท่องเที่ยวของตนไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว แต่เป็นแหล่งสำหรับการประกอบศาสนาพิธี เมื่อจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้มีผลกระทบต่อวิถีการเข้าใช้แบบเดิม คือ แทนที่จะมาวัดด้วยความศรัทธากลับมาวัดเพื่อหารายได้ หรือ วัดเป็นตัวสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในแง่นี้คำว่าแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นคำที่สร้างความอ่อนไหวให้กับคนกลุ่มเดิมที่มีความผูกพันกับทรัพยากรหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

3) การจัดการของชุมชนภายใต้ความร่วมมือแบบเครือข่าย การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นความพยายามบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมากมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปคณะกรรมการในระดับเครือข่าย คาดหวังว่าการดำเนินงานนี้จะก่อให้เกิดเอกภาพและการร่วมแรงร่วมใจขึ้นในกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้ แต่พื้นฐานที่แตกต่างกันของชุมชนหรือในที่นี้คือกรรมการของแต่ละชุมชนทั้งด้านประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์การทำงาน ทำให้การเข้าร่วมจึงเป็นการเข้าร่วมแบบพะรุงพะรัง โดยเฉพาะโครงการที่มีประสบการณ์น้อยเข้าไปด้วยมีส่วนร่วมตามเงื่อนไขของกระบวนการที่วางไว้แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมระดับลึกหรือการร่วมคิดร่วมทำอย่างมีเนื้อหา ดังจะเห็นว่าคนที่พูดคุยก่อความคิดลงมติในเวทีการประชุมมักจำกัดอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่คน การทำงานลักษณะเดียวกันนี้รวมไปถึงระบบการบริหารจัดการงบประมาณที่สมาชิกเครือข่ายมิได้มีส่วนร่วมทำให้เครือข่ายไม่สามารถประคับประคองกระบวนการทำงานได้แบบตลอดรอดฝั่ง จนการทำงานชะงักงันในที่สุด ที่เห็นได้ชัดคือไม่สามารถสร้างกระแสและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่เครือข่ายได้

ปัจจัยอุปสรรคด้านภูมิศาสตร์พื้นที่ พบว่า ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง เป็นพื้นที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งราชการยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำปากพนังเท่าที่ควร อีกทั้งทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวในโซนลุ่มน้ำมีน้อยไม่สามารถดึงดูดได้ดีเท่าที่ควร

4. ข้อเสนอแนะ

ประสบการณ์ของงานวิจัย ครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการทำงาน ดังนี้

1. การบริหารจัดการ ทั้งระดับเครือข่ายและระดับชุมชน

1) ด้านบุคลากร ให้คนทำงานตัวจริงขึ้นมา มีบทบาทมากขึ้น ควรสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ต้องเข้ามาส่วนร่วมในฐานะที่จะเป็นผู้รับช่วงงานต่อไป การมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นทางการเพื่อคนทำงานคนนั้น จะรับรู้ถึงภาระหน้าที่ที่ชัดเจน พร้อมกับการพัฒนาศักยภาพของคนทำงาน ซึ่งเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น การอบรม การศึกษาดูงาน การทดลองท่องเที่ยวจริง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน รวมถึงการสรุปงานร่วมกัน โดยเฉพาะคณะวิจัยส่วนหนึ่งเสนอความคิดว่า ควรจัดทดลองท่องเที่ยวขึ้นแบบหลายจุดใน 1 วัน ลูกทัวร์เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวคละกลุ่มคละวัยคละอาชีพ ทำให้พบจุดเด่นและจุดด้อยที่สามารถนำมาปรับปรุงให้การท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพรวมถึงรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เช่น การนำเสนอข้อมูล เทคนิคในการนำเสนอข้อมูล ความเหมาะสมของเส้นทางและระยะเวลา การจัดการขยะ ความสะอาดและรสชาติของอาหาร การจัดนันทนาการ การประสานงานและการรับลูกกันระหว่างจุดท่องเที่ยวแต่ละจุด เทคนิคการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า บทเรียนจากการทำงานสามารถนำมาปรับปรุงให้เกิดท่องเที่ยวที่มีความลงตัว รวมทั้งตอบโจทย์การแสดงวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นและตอบโจทย์ความต้องการของผู้มาเยี่ยมเยือนไปพร้อมกัน หรือเบื้องต้น คือเป็นการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนสามารถจัดการให้ผู้มาเยี่ยมเยือนได้ทั้งความสนุกและความรู้ รวมทั้งสามารถเลือกชุดการท่องเที่ยวได้ตามความต้องการ

2) ด้านการเงินและงบประมาณ ควรมีงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอสำหรับให้ชุมชนได้ใช้ในการดำเนินกิจกรรม บางชุมชนไม่มีงบสำหรับบริการอาหาร เครื่องดื่ม รวมทั้งเบี้ยประชุม ควรมีการชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบถึงระเบียบเงื่อนไขการใช้จ่ายงบประมาณและการจัดการใบเสร็จต่างๆ

3) ด้านแนวคิดการทำงาน ควรเพิ่มการสื่อสารและงานประชาสัมพันธ์

- ภายในกลุ่มนักวิจัย เพื่อให้รับทราบความคืบหน้าในการทำงานเท่าเทียมกัน

- ประชาชนในพื้นที่ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติว่า การท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเป็นการไปทะเล น้ำตก ภูเขา ห้างสรรพสินค้า เพียงอย่างเดียว แท้จริงแล้วในพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่มากมายและเพียงพอที่จะให้คนภายนอกได้มาศึกษาเรียนรู้ได้ นับตั้งแต่ วิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนในชุมชน ธรรมชาติที่สวยงามของพรุของแม่น้ำของคลอง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ รวมถึงเกิดจิตสำนึกว่าการจัดการการท่องเที่ยวเป็นภารกิจร่วมของทุกคน

- ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย/นักท่องเที่ยว ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อดึงความร่วมมือและแสวงหา "ลูกค้ากลุ่มใหม่ๆ" ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ชุมชน เช่น กลุ่มบุคคลในสถานศึกษา ในภาคราชการ และสื่อมวลชน

โดยช่องทางการสื่อสารและประชาสัมพันธ์เป็นไปได้ทั้งการพูดคุยกลุ่มย่อย การประชุมเวทีชุมชน การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เว็บไซต์ ฯลฯ) เพิ่มความถี่และความ

เข้มข้นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยเฉพาะการพูดคุยกลุ่มย่อยเพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เข้าใจบทบาทของตนเองในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

2. รูปธรรมและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ของแต่ละชุมชนมุ่งรูปธรรมความสำเร็จต่างกันแต่มีเป้าหมายร่วมกันในประเด็นความยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นได้จาก

1) การได้รับโอกาสในการทำงานพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อที่ชาวบ้านในชุมชนจะมีความภาคภูมิใจในตนเอง จนทำให้เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญที่จะแตกยอดเป็นงานพัฒนาอื่นๆ

2) การปรับแผนงานของชุมชน/เครือข่ายให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของหน่วยงานทุกระดับ ตั้งแต่ตำบล-อำเภอ-จังหวัด-ประเทศ เพื่อการทำงานจะได้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

3) การสนับสนุนด้านนโยบายและงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบนฐานของการเคารพการตัดสินใจของชุมชน เนื่องจากกิจกรรมที่ชุมชนทำในขณะนี้ เช่น การทำพิพิธภัณฑ์ของวัดพัทสี่มาเพื่อเก็บและจัดระบบข้อมูลโบราณวัตถุอายุหลายร้อยปี เป็นระดับการทำงานเกินกำลังที่ชุมชนท้องถิ่นจะทำได้เพียงลำพัง จำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ ทั้งองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต. อบจ.) กรมศิลปากร ฯลฯ นอกจากนี้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือกในฐานะที่เป็นหนทางเสริมพลังให้กับท้องถิ่นนี้ ยังจำเป็นต้องอาศัยการประคับประคองโดยเฉพาะจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งไม่ใช่เพียงรูปธรรมการช่วยเหลือด้านงบประมาณสำหรับก่อสร้างและการจัดการองค์ความรู้เท่านั้น แต่ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ทำงานเชิงพัฒนาในวิถีทางของพวกเขาเอง แม้ว่าจะไม่สอดคล้องกับนโยบายรัฐส่วนกลางก็ตาม ดังที่พบในช่วงเดียวกับการวิจัยว่า ขณะที่ชุมชนกำลังใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตนเอง รัฐกำลังมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวพหุวิชาชีพ (เช่น โครงการอะเมซิงไทยแลนด์ โครงการอันซีนไทยแลนด์) และนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ เช่น ปาล์มและยางพารา อาทิ โครงการเปลี่ยนนาร้างเป็น